

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ

ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**ΘΕΜΑ: «Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ ΣΤΗ
ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ»**

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ:

Κος Α.ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

ΣΠΟΥΔΑΣΤΕΣ:

ΔΕΛΑΤΟΛΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ

ΚΑΤΖΕΝΗΣ ΜΙΧΑΛΗΣ

ΠΑΤΡΑ

2000

3283

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σελίδα

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	2
ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	8
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	10
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	16
1.1 Οι συνεταιριστικές αρχές.....	16
1.2 Σκοπός - Ιδεολογική και ηθική βάση των συνεταιρισμών	18
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΑΓΡΟΤΙΚΩΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΩΝ ΟΡΓΑΝΩΣΕΩΝ.....	24
2.1 Εισαγωγή	24
2.2 Καταστατικό.....	25
2.3 Πρωτοβάθμιοι Συνεταιρισμοί.....	26
2.4 Οι δευτεροβάθμιες ενώσεις συνεταιρισμών	35
2.5 Κεντρικές συνεταιριστικές οργανώσεις	38
2.6 Υπάλληλοι συνεταιριστικών οργανώσεων.....	39
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ΕΡΕΥΝΑ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	42
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	42
3.1 Συνεταιριστική Έρευνα	43
3.2 Συνεταιριστική εκπαίδευση.....	43
3.2.1 Περιεχόμενο Συνεταιριστικής Εκπαίδευσης	45
3.3 Διακρίσεις Συνεταιριστικής Εκπαίδευσης.....	46
3.3.1 Σχολική Συνεταιριστική Εκπαίδευση	46

3.3.2 Εξωσχολική Συνεταιριστική εκπαίδευση.....	48
3.4 Συνεταιριστική Εκπαίδευση στην Ελλάδα	49
3.4.1 Πρόγραμμα Μαθημάτων στη Συνεταιριστική Σχολή Θεσσαλονίκης κατά τα ακαδημαϊκά έτη 1987 - 1990	51
3.5 Προοπτικές Συνεταιριστικής Ομάδας.....	54
3.6 Οι προοπτικές της Συνεταιριστικής Εκπαίδευσης	55
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ	
ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ	57
4.1 Κατανομή Διοικητικών Συμβουλίων.....	57
4.1.1 Σε σχέση με την ιδιοκτησία γης	57
4.1.2 Σε σχέση με το επίπεδο εκπαίδευσης.....	59
4.1.3 Σε σχέση με την ηλικία	60
4.1.4 Σε σχέση με την Εξωγεωργική Απασχόληση.....	61
4.1.5 Σε σχέση με τα Μεγάλα ζώα	62
4.1.6 Σε σχέση με Μικρά ζώα	62
4.2 Συμπεράσματα.....	65
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 Η ΕΠΟΠΤΕΙΑ ΚΑΙ Ο ΕΛΕΓΧΟΣ ΤΩΝ	
ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ	71
5.1 Εποπτεία και έλεγχος στις κυριότερες Ευρωπαϊκές χώρες.....	71
5.2 Έλεγχος και εποπτεία στην Ελλάδα.....	75
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 ΚΡΙΤΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ ΤΗΣ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗΣ	
ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΣ & ΑΣΚΗΣΗ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ.....	
6.1 Κριτική θεώρηση της Συνεταιριστικής Νομοθεσίας.....	78

6.1.1	Πρώτο σημείο τριβής του Συνεταιρισμού	79
6.1.2	Δεύτερο σημείο τριβής στη σύσταση των Συνεταιρισμών	81
6.1.3	Τρίτο σημείο τριβής, ο αριθμός των μερίδων και των ψήφων στους συνεταιρισμούς.....	82
6.1.4	Τέταρτο σημείο τριβής, τρόπος κατάρτισης των ψηφοδελτίων	83
6.2	Άσκηση νομοθετικής πολιτικής στον τομέα της συνεταιριστικής και κοινωνικής οικονομίας.....	83
6.3	Επίλογος.....	89
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7 ΟΙ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΥ, ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥΣ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΘΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ.....		
		91
7.1	Οι συνθήκες για την ανάπτυξη των Συνεταιρισμών στην Ελλάδα.....	91
7.1.1	Οι φυσικές συνθήκες.....	91
7.1.2	Η επίδραση των πολλών έκτακτων βλαβερών γεγονότων.....	92
7.1.3	Ο ανθρώπινος παράγων.....	94
7.2	Το έργο των Συνεταιρισμών	94
7.2.1	Εισαγωγή.....	94
7.2.2	Ενδεικτικά στοιχεία για το έργο των Συνεταιρισμών.....	95
7.3	Παράγοντες που μπορούν ν' αλλοιώσουν το έργο των Συνεταιρισμών	98
7.3.1	Η νόθευση και ποικίλη εκμετάλλευση του θεσμού.....	98

7.3.2 Η περίπτωση της Συνομοσπονδίας Γεωργικών Συνεταιρισμών.....	101
7.3.3 Η έλλειψη σωστής συνεχούς συνεταιριστικής διδασκαλίας...	104
7.3.4 Ο ρόλος του Κράτους απέναντι στη συνεταιριστική κίνηση. Και αντίστροφα η αντίληψη της συνεταιριστικής κίνησης για το ρόλο του Κράτους απέναντι της.	105
7.3.5 Άλλα βασικά προβλήματα.....	107
7.3.6 Η κατάσταση στους αστικούς συνεταιρισμούς	107
7.4 Πρόταση.....	109
7.5 Οι αγροτικοί συνεταιρισμοί και ο ρόλος τους στην Ελληνική Εθνική Οικονομία	112
7.5.1 Παράγοντες Ανάπτυξης Συνεταιρισμών	114
7.5.2 Επιρροή της Αγροτικής Οικονομίας στην Εθνική.....	115
7.5.3 Παράγοντες που πρέπει να προσεχθούν	120
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8 ΔΙΑΓΡΑΦΗ ΚΑΙ ΡΥΘΜΙΣΗ ΤΩΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΩΝ ΧΡΕΩΝ	122
8.1 Εισαγωγή.....	122
8.2 Τα χρέη των Αγροτικών Συνεταιρισμών.....	123
8.3 Συνεταιριστικά χρέη και Κοινοτικό Δίκαιο	124
8.3.1 Η φύση της εξάλειψης των συνεταιριστικών χρεών.....	124
8.3.2 Αντίθεση προς το άρθρο 98(3) ΣυνθΕΟΚ	125
8.3.3 Αντίθεση προς το άρθρο 92 ΣυνθΕΟΚ.....	127

8.4 Προοπτικές	135
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9 ΚΥΡΙΟ ΠΡΟΪΟΝ - ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ -	
ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ	139
9.1 Κύριο προϊόν.....	139
9.2 Προβλήματα κύριου προϊόντος.....	142
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10 Η ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΩΝ	
ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ ΣΤΟΝ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟ	151
10.1 Σκοποί Συνεταιρισμού σε διάφορες δομές αγορών	152
10.1.1 Ολιγοπωλιακή & Μονοπωλιακή ανταγωνιστική αγορά.....	153
10.1.2 Αγορά τέλει ανταγωνισμού	156
10.2 Προϋποθέσεις βελτίωσης του ανταγωνισμού από τους	
Συνεταιρισμούς	158
10.2.1 Μεριδίο αγοράς συνεταιρισμών	158
10.2.2 Εφαρμογή ανταγωνιστικών στρατηγικών	162
10.2.3 Κόστος λειτουργίας συνεταιρισμών & ιδιωτικών	
επιχειρήσεων	166
10.3 Συμπεράσματα.....	169
10.4 Προβλήματα ανταγωνιστικότητας.....	170
10.4.1 Τα αίτια της χαμηλής ανταγωνιστικότητας.....	173
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11 ΑΝΑΓΚΗ ΣΤΡΟΦΗΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ	
ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ.....	183
11.1 Αρχές που μπορούν ν' ανασυγκροτήσουν τον συνεταιρισμό..	186
11.1 Προτάσεις οργανωτικών ιδεών	190

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 12 ΚΥΡΙΟΤΕΡΑ ΘΕΜΑΤΑ ΚΑΙ ΚΡΙΣΙΜΑ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ 196

1. Πού θα βρεθούν οι ηγέτες για τη μελλοντική ανάπτυξη;..... 196
2. Θα κατορθώσουν οι συνεταιρισμοί να διαδώσουν το μήνυμά τους; 197
3. Μπορεί να ενθαρρυνθεί και να ζωογονηθεί η εκπαίδευση;..... 198
4. Ποιος είναι ο κατάλληλος ρόλος της κυβέρνησης; 199
5. Από πού θα προέλθουν τα αναγκαία κεφάλαια;..... 200
6. Θα χρειαστεί ένα ιδιαίτερο είδος μάνατζμεντ;..... 200
7. Ποια είναι η θέση και ποίος ο ρόλος των γυναικών στους συνεταιρισμούς;..... 201
8. Ποιος θα βοηθήσει τους συνεταιρισμούς του Τρίτου Κόσμου; ..202
9. Ποια θα είναι η Διεθνής Συνεταιριστική Ένωση στο μέλλον;..... 203
10. Πόσο σχετικοί είναι οι συνεταιρισμοί για το μέλλον;..... 203

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 13 ΤΕΛΙΚΟ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ 205

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....211

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ ΣΤΗΝ

ΚΟΙΝΩΝΙΑ (ΠΑΡΟΝ - ΜΕΛΛΟΝ)

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Συμπληρώθηκαν αρκετά χρόνια από τότε που το Ελληνικό Κοινοβούλιο προίκισε το συνεταιριστικό κίνημα με ένα νόμο που καθόρισε τους σκοπούς του και τους γενικούς κανόνες λειτουργίας του. Ο νόμος αυτός αποτέλεσε την αφετηρία του θεσμοθετημένου συνεργατισμού στη χώρα μας και το σημείο αναφοράς του νομοθετικού οικοδομήματος των Συνεταιρισμών κάθε μορφής. Τα χρόνια αυτά αποτελούν για το σύνολο των Ελληνικών Συνεταιριστικών οργανώσεων την ευκαιρία για επιστημονική θεώρηση της πορείας που διήνυσαν όλα αυτά τα χρόνια, της εμπειρίας που αποκόμισαν, των ηθικών κανόνων τους και της προοπτικής της μελλοντικής τους εξέλιξης στον 21^ο αιώνα.

Στη διάρκεια αυτών των χρόνων, η συνεταιριστική κίνηση προσέλαβε αξιόλογες διαστάσεις και στο έργο αυτό αφιέρωσαν τη ζωή τους και τη δράση τους εμπνευσμένοι συνεταιριστές προς τους οποίους χρωστάμε πάρα πολλά στην ανάπτυξη του συνεταιριστικού κινήματος.

Ο Συνεταιρισμός είναι μια συλλογική επιχείρηση που έχει συσταθεί και διευθύνεται από μια ελεύθερη ένωση προσώπων που εφαρμόζει τη Δημοκρατία τη συνεργασία και την αλληλεγγύη. Σε μια εποχή που λιγοστεύουν συνεχώς οι ευκαιρίες για τους απλούς πολίτες να επηρεάζουν τις οικονομικές συγκυρίες που καθορίζουν τη ζωή τους και τη ζωή των παιδιών τους, η Οικονομική Δημοκρατία που προσφέρουν οι

οργανώσεις της κοινωνικής οικονομίας είναι σημαντική και πρέπει να τη διευρύνουμε.

Γι' αυτό πρέπει να προωθηθεί η συνεργασία μεταξύ των συνεταιριστικών οργανώσεων όλων των τομέων της οικονομίας. Να διερευνηθεί η μέθοδος που θα φέρει τη μεγαλύτερη δυνατή συγκέντρωση δυνάμεων και θα επιτρέψει στους Συνεταιρισμούς να επηρεάσουν ουσιαστικά τους τρόπους με τους οποίους αναπτύσσεται η οικονομία της αγοράς.

Οι συνεταιρισμοί και οι οργανώσεις γενικά της κοινωνικής οικονομίας είναι το μόνο μέσο άμυνας που έχουν οι δημοκρατίες απέναντι στην ανεξέλεγκτη δράση των πολυεθνικών εταιριών και του όγκου των κερδοσκοπικών κεφαλαίων που κατακλύζουν τον κόσμο.

Οι συνεταιρισμοί, ως θεσμός της Δημοκρατίας, της συνεργασίας και της αλληλεγγύης και η κοινωνική οικονομία στην ευρύτερή της έννοια, είναι ιδέες σύγχρονες που μπορούν να προσφέρουν στα κρίσιμα προβλήματα της εποχής μας τις πιο δίκαιες λύσεις, παραμερίζοντας τις εγωιστικές και ιδιοτελείς συμπεριφορές, που οδηγούν σε συγκρούσεις και θέτοντας την οικονομία και τον πολιτισμό στην υπηρεσία του ανθρώπου.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η αφετηρία του θεσμοθετημένου συνεργατισμού στη χώρα μας συμπίπτει με την ψήφιση του νόμου 602/1915. Η εισαγωγή του συνεργατισμού δεν ήταν βέβαια τυχαίο πολιτικό γεγονός αλλά “υλοποίηση” ιδεών που είχαν ήδη ρίζες στην ελληνική κοινωνία.

Η ψήφιση του Ν.602 συνιστά μια νομοθετική πρωτοβουλία διπλής σημασίας (1). Έθεσε τέλος σε μια μακρόχρονη γραπτή και άγραφη παράδοση των προσυνεταιριστικών φαινομένων του ελλαδικού χώρου. Φαινόμενα που άλλα μεν είχαν έντονο συνεταιριστικό χαρακτήρα με ομοιότητες στα χαρακτηριστικά των μετέπειτα συνεταιρισμών όπως ήταν το αμπελακιώτικο φαινόμενο, άλλα δεν είχαν έντονο συμμετοχικό χαρακτήρα των εργαζομένων στην οργάνωση, στη διοίκηση αλλά και στα οικονομικά αποτελέσματα των οικονομικών δραστηριοτήτων σε τομείς όπως: η παραδοσιακή παράκτιος αλιεία του Αιγαίου και της Μαύρης Θάλασσας, οι Θαλάσσιες μεταφορές της Ύδρας, Σπετσών. Τα φαινόμενα αυτά , που ήταν παραδοσιακές και αυθόρμητες μορφές συνεργασίας και συνεργατισμού ήταν συνδεδεμένες με το κοινοτικό σύστημα. Για διάφορους λόγους αλλά κυρίως λόγω της έλλειψης συνέχειας και της εγκατάλειψης του γραπτού και άγραφου εθιμικού δικαίου και του τρόπου οργάνωσης του κεντρικού κράτους δεν έγινε δυνατός ο μετασχηματισμός τους σε μοντέρνες μορφές παραγωγικών, μεταποιητικών και καταναλωτικών οικονομικών διαδικασιών (2). Ο νόμος 602 συμπλήρωσε ένα κενό τόσο στην οικονομική και κοινωνική πραγματικότητα όσο και του δικαίου. Οι ρυθμίσεις του ανταποκρίνονται σε σημαντικές κοινωνικές ανάγκες όπως: η καταπολέμηση της τοκογλυφίας, η αντιμετώπιση του εκμεταλλευτικού ρόλου των μεσαζόντων τόσο κατά την πώληση των

προϊόντων όσο και κατά την προμήθεια των μέσων για την αγροτική και βιοτεχνική παραγωγή, η αντιμετώπιση των πιστωτικών αναγκών των αγροτών, η ενίσχυση της θέσης των ασθενέστερων οικονομικά στρωμάτων.

Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ

ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΟ Ν.602/15

Η ανάπτυξη του συνεταιριστικού θεσμού διήλθε από διάφορες φάσεις άλλοτε ευνοϊκές και άλλοτε δυσμενείς για την εξέλιξή του. Την πρώτη χρονιά το 1915 ιδρύθηκαν οι πρώτοι 150 συνεταιρισμοί για να φθάσουν στο τέλος της φάσης αυτής των πρώτων εμπειριών το 1922 τον αριθμό των 1.815. Στη φάση αυτή ο συνεταιρισμός δεν χρησιμοποιήθηκε σε άλλους τομείς, ωστόσο στον αγροτικό τομέα κέρδισε έδαφος, συμβάλλοντας στην επαγγελματική αποκατάσταση των μικροϊδιοκτητών, κυρίως με τη μορφή του πρωτοβάθμιου συνεταιρισμού.

Η επόμενη περίοδος 1923-1936 είναι σημαντική για την ανάπτυξη των συνεταιρισμών και της εθνικής οικονομίας, όσο και για τις μεταβολές της συνεταιριστικής νομοθεσίας.

Το 1923 υπό την πίεση των αγροτικών στρωμάτων για το πρόβλημα της γης και το επείγον πρόβλημα της αποκατάστασης των προσφύγων, έγινε απαλλοτρίωση από την κυβέρνηση Πλαστήρα. Συνολικά διανεμήθηκαν 18.129.263 στρέμματα γης και προστέθηκαν πάνω από 300.000 ατομικοί ιδιοκτήτες γης.

Ο απλός εμπορευματικός τρόπος παραγωγής επικράτησε στον αγροτικό τομέα και διευρύνθηκε σημαντικά η εσωτερική αγορά, ενώ άρχισε η ανάπτυξη της βιομηχανίας και του εμπορίου. Ταυτόχρονα παρατηρείται διαφοροποίηση του τραπεζικού κεφαλαίου, με την ανάληψη ορισμένων λειτουργιών της Εθνικής Τράπεζας από πιο ειδικευμένους τραπεζικούς οργανισμούς, δηλαδή την Αγροτική Τράπεζα, την Τράπεζα Ελλάδος και την Κτηματική Τράπεζα.

Οι κοινωνικοί και οικονομικοί μετασχηματισμοί της δεκαετίας μετά το 1923 δημιούργησαν ευνοϊκούς όρους για την περαιτέρω ανάπτυξη του συνεταιριστικού θεσμού κυρίως στον αγροτικό τομέα. Οι μεγάλες ανάγκες των μικρών οικογενειακών εκμεταλλεύσεως τους ώθησε να οργανωθούν στους συνεταιρισμούς.

Κατά την ίδια περίοδο εκτός από την οικονομική δραστηριότητα, οι αγροτικοί συνεταιρισμοί παίζουν και έντονο διεκδικητικό ρόλο μια σειρά κρίσιμων θεμάτων όπως ήταν: οι βαριές φορολογίες, η τοκογλυφία, η προστασία της αγροτικής πολιτικής, τα αγροτικά χρέη, η ίδρυση Αγροτικής Τράπεζας κλπ.

Η αξιολογη οικονομική δράση των συνεταιρισμών και η ενεργός συμμετοχή τους στις επαγγελματικές διεκδικήσεις των αγροτών, προκάλεσε την αντίδραση τόσο των δυνάμεων του εμπορικού και βιομηχανικού κεφαλαίου όσο και της κρατικής εξουσίας. Η αντίδραση των δυνάμεων αυτών εκφράστηκε πρακτικά κυρίως με την ψήφιση νόμων που τροποποιούσαν τον Ν.602/15 και σκόπευαν στον περιορισμό της δράσης των συνεταιρισμών και στη χειραγώγησή τους.

Το 1930 ψηφίζεται ο νόμος 4640 που θίγει την αρχή της δημοκρατικής λειτουργίας των συνεταιρισμών με την θέσπιση απαράδεκτων κωλυμάτων για τη συμμετοχή στη διοίκηση πρόβλεπε διάλυση συνεταιρισμών που συμμετείχαν σε μη αμιγώς συνεταιριστικά συνέδρια.

Το 1931 ψηφίζεται ο Ν.5289 που με τις διατάξεις του μεταξύ των άλλων: περιορίζει το δικαίωμα των συνεταιρισμών να ενεργούν ελεύθερα

προμηθευτικές εργασίες, τους υποχρεώνει να καταθέσουν το μισό των καταθέσεων τους σε δημόσια χρεόγραφα στην Εθνική Τράπεζα.

Κατά την περίοδο της κατοχής οι συνεταιρισμοί απετέλεσαν ικανό στοιχείο της κοινωνικής και οικονομικής ζωής της χώρας με ένταση των προσπαθειών για την αύξηση της παραγωγής και τη διασφάλιση της συντήρησης στρατού και αμάχων. Προσέφεραν τα αποθεματικά τους για τον εθνικό αγώνα και την κοινωνική πρόνοια.

Παρά τις αντίξοες συνθήκες της περιόδου ο συνεταιριστικός θεσμός άντεξε, αποτελώντας το μόνο μέσο προστασίας του αγροτικού πληθυσμού. Ωστόσο αξιοσημείωτη υπήρξε η συμβολή του θεσμού και στην αντιμετώπιση των δραματικών επισιτιστικών αναγκών με τον τύπο του καταναλωτικού συνεταιρισμού.

Κατά την περίοδο μετά τον Β παγκόσμιο πόλεμο το συνεταιριστικό κίνημα γνώρισε κρίσεις λόγω των εσωτερικών αναταραχών. Ωστόσο σταδιακά ανασυγκρότησε τις δυνάμεις του και ακολούθησε ανοδική πορεία. Αυξήθηκε ο αριθμός των πρωτοβάθμιων και δευτεροβάθμιων συνεταιρισμών και των μελών, τα συνεταιριστικά κεφάλαια, ο κύκλος εργασιών. Αυξήθηκε ο τεχνικός παραγωγικός εξοπλισμός και οι εγκαταστάσεις των συνεταιρισμών. Την ίδια περίοδο ιδρύονται οι κεντρικές συνεταιριστικές οργανώσεις με έργο την υποστήριξη της παραγωγής και διάθεσης αγροτικών προϊόντων.

Στο τέλος της περιόδου το 1974 έχουμε 7.000 περίπου αγροτικούς συνεταιρισμούς, 135 ενώσεις συνεταιρισμών και μερικές δεκάδες κεντρικές οργανώσεις. Γενικά η ανάπτυξη του αγροτικού συνεταιριστικού κινήματος με το νομικό πλαίσιο του Ν.602/15 ήταν σημαντική ωστόσο

κοινωνικό-πολιτικός συσχετισμός των δυνάμεων, σε κρίσιμες καμπές ανάπτυξης των συνεταιρισμών, δεν τους επέτρεψε μια ομαλή και αυτόνομη πορεία σύμφωνα με το πνεύμα της εισηγητικής έκθεσης και του κειμένου του Ν.602.

Σήμερα έχουμε μια σημαντική εξέλιξη στον τομέα της συνεταιριστικής νομοθεσίας. Κατάργηση του Ν.602/15 και ειδικά νομοθετήματα για κάθε κατηγορία συνεταιρισμών. Ο συνεταιριστικός θεσμός συνδέεται με την κατάσταση και την προοπτική της γεωργίας και επηρεάζεται από τις γενικότερες κοινωνικό-πολιτικές εξελίξεις.

Η ελληνική γεωργία της περιόδου αυτής δεν έχει τα χαρακτηριστικά που είχε το 1915 ή τα πρώτα μετακατοχικά χρόνια. Η δομή της η τεχνολογική της ανάπτυξη και οι υποδομές της έχουν αλλάξει. Η ανάπτυξη νέων καλλιεργειών και προϊόντων, η ποιοτική βελτίωση της παραγωγής και η απορρόφηση της από νέες αγορές, έθεταν το πρόβλημα της μεταποίησης και της διανομής των αγροτικών προϊόντων. Οι εξελίξεις αυτές σε συνδυασμό με την επικείμενη ένταξη της χώρας στην Ε.Ο.Κ. επιτάχυναν τη διαδικασία ψήφισης του Ν.911/1979.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Ένας από τους πιο ολοκληρωμένους ορισμούς για τον συνεταιρισμό είναι ο εξής: Συνεταιρισμός είναι μια αυτόνομη ένωση προσώπων που συγκροτείται εθελοντικά για την αντιμετώπιση των κοινών οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών αναγκών και επιδιώξεών τους, διαμέσου μιας συνιδιοκτήτης και δημοκρατικά διοικούμενης επιχείρησης.

Οι συνεταιρισμοί στηρίζονται στις αξίες της αυτοβοήθειας, της αυτεθύνης της δημοκρατίας, της ισότητας, της ισοτιμίας και της αλληλεγγύης. Τα μέλη των συνεταιρισμών στηρίζονται στις ηθικές αξίες της εντιμότητας, της ελεύθερης συμμετοχής, της κοινωνικής υπευθυνότητας και της φροντίδας για τους άλλους.

ΑΡΧΕΣ: Οι συνεταιριστικές αρχές αποτελούν τις κατευθυντήριες γραμμές με τις οποίες οι συνεταιρισμοί θέτουν σε εφαρμογή τις αξίες τους.

1.1 Οι συνεταιριστικές αρχές

1^η Αρχή: Εθελοντική και ελεύθερη συμμετοχή

Οι συνεταιρισμοί είναι εθελοντικές οργανώσεις, ανοιχτές σε όλα τα άτομα που μπορούν να χρησιμοποιήσουν τις υπηρεσίες τους και επιθυμούν να αποδεχθούν τις ευθύνες του μέλους, χωρίς διακρίσεις φύλου, κοινωνικού επιπέδου, φυλής πολιτικών πεποιθήσεων ή θρησκείας.

2^η Αρχή: Δημοκρατική διοίκηση εκ μέρους των μελών

Οι συνεταιρισμοί είναι δημοκρατικές οργανώσεις διοικούμενες από τα μέλη τους, τα οποία συμμετέχουν ενεργά στη διαμόρφωση της πολιτικής τους και στη λήψη αποφάσεων. Άνδρες και γυναίκες που προσφέρουν υπηρεσίες ως αιρετοί εκπρόσωποι είναι υπόλογοι στα μέλη.

3^η Αρχή: Οικονομική συμμετοχή των μελών

Τα μέλη συμμετέχουν ισότιμα και διαχειρίζονται δημοκρατικά το κεφάλαιο του συνεταιρισμού. Ένα μέρος τουλάχιστον από το κεφάλαιο αυτό αποτελεί συνήθως την κοινή περιουσία του συνεταιρισμού. Τα μέλη συνήθως απολαμβάνουν περιορισμένη αποζημίωση ή καθόλου για το κεφάλαιο που καταθέτουν για να γίνουν μέλη. Τα μέλη διαθέτουν τα πλεονάσματα για οποιονδήποτε ή για όλους από τους ακόλουθους σκοπούς: α) Ανάπτυξη του συνεταιρισμού, ενδεχομένως με τη δημιουργία αποθεματικών, από τα οποία ένα μέρος τουλάχιστον θα είναι αδιανέμητα, β) Απόδοση στα μέλη ανάλογα με τις συναλλαγές τους με τον συνεταιρισμό και γ) Υποστήριξη άλλων δραστηριοτήτων που εγκρίνονται από τα μέλη.

4^η Αρχή: Αυτονομία και ανεξαρτησία

Οι συνεταιρισμοί είναι αυτόνομες οργανώσεις αυτοβοήθειας, διοικούμενες από τα μέλη τους. Εάν συνάπτουν συμφωνίες με άλλους φορείς, συμπεριλαμβανομένων των κυβερνήσεων, ή αντλούν κεφάλαια από εξωτερικές πηγές, ακολουθούν κανόνες που διασφαλίζουν τη δημοκρατική διοίκηση από τα μέλη και διατηρούν τη συνεταιριστική αυτονομία.

5^η Αρχή: Άσκηση στην εφαρμογή και πληροφόρηση

Οι συνεταιρισμοί παρέχουν εκπαίδευση και πρακτική άσκηση στα μέλη τους, στα αιρετά μέλη της διοίκησης, στα διευθυντικά στελέχη και στους υπαλλήλους, ώστε να μπορούν να συμβάλλουν αποτελεσματικά στην ανάπτυξη των συνεταιρισμών τους. Παρέχουν πληροφόρηση στο κοινό –ιδιαίτερα στους νέους και στους διαμορφωτές της κοινής γνώμης– σχετικά με τη φύση και τα οφέλη της συνεργασίας.

6^η Αρχή: Συνεργασία μεταξύ συνεταιρισμών

Οι συνεταιρισμοί υπηρετούν με τη μέγιστη αποτελεσματικότητα τα μέλη τους και ισχυροποιούν τη συνεταιριστική κίνηση όταν συνεργάζονται μεταξύ τους δια μέσου οργανώσεων τοπικού, εθνικού περιφερειακού και διεθνούς επιπέδου.

7^η Αρχή: Ενδιαφέρον για την κοινότητα

Οι συνεταιρισμοί εργάζονται για τη βιώσιμη ανάπτυξη των κοινοτήτων τους με πολιτικές που εγκρίνονται από τα μέλη τους.

1.2 Σκοπός - Ιδεολογική και ηθική βάση των συνεταιρισμών

α) Σκοπός

Ο συνεταιρισμός έχει ως σκοπό την οικονομική ανάπτυξη των μελών του. Τα πρόσωπα που ιδρύουν ένα συνεταιρισμό επιδιώκουν καταρχήν να εξυπηρετήσουν άμεσα τις ανάγκες τους σε υλικά αγαθά και

υπηρεσίες. Η οικονομία των μελών του συνεταιρισμού προάγεται άμεσα με τη χρησιμοποίηση των εγκαταστάσεων και γενικά την εκμετάλλευση των υπηρεσιών του. Κύριοι πελάτες του συνεταιρισμού είναι τα ίδια του τα μέλη. Έτσι τα μέλη του συνεταιρισμού είναι συγχρόνως φορείς και πελάτες της συνεταιριστικής επιχείρησης.

Η προαγωγή της επαγγελματικής ή οικιακής οικονομίας των μελών είναι ο κύριος, αλλά όχι ο μόνος σκοπός του συνεταιρισμού. Ο συνεταιρισμός δεν είναι μόνο οικονομικό φαινόμενο έχει εκτός από τον οικονομικό και εκπαιδευτικό - μορφωτικό σκοπό.

Η διάδοση των πλεονεκτημάτων του συνεταιρισμού στο ευρύ κοινό είναι αναγκαία για την ανάπτυξη της συνεταιριστικής κίνησης, αφού η μη εγγραφή νέων μελών οφείλεται πολλές φορές σε άγνοια ή σε παρεξήγηση των αρχών. Πρέπει να σημειωθεί ότι οι δραστηριότητες του συνεταιρισμού μπορούν να έχουν ως αντικείμενο και την άνοδο του μορφωτικού επιπέδου των μελών με την απόκτηση γνώσεων σε θέματα επαγγελματικά ή πολιτιστικά.

Είναι σαφές ότι η ικανοποίηση μορφωτικών - κοινωνικών και πολιτιστικών αναγκών των μελών του συνεταιρισμού συμβάλλει, όταν γίνεται με ευνοϊκούς όρους, στην άμεση προαγωγή της οικονομίας τους. Η άμεση προαγωγή της οικονομίας των μελών μπορεί να συνίσταται είτε στην αύξηση εσόδων, είτε στην μείωση δαπανών. Έτσι λ.χ. προάγεται άμεσα η οικονομία των μελών, όταν ο συνεταιρισμός ικανοποιεί με ευνοϊκούς όρους τις ψυχαγωγικές ανάγκες των μελών. Οι πολιτιστικές δραστηριότητες συνεπώς μ' αυτή την έννοια είναι σύμφωνες με το βασικό οικονομικό σκοπό του συνεταιρισμού.

Ο συνεταιρισμός μπορεί να διεξάγει συναλλαγές και με μη μέλη, δηλαδή ο συνεταιρισμός μπορεί να συνάπτει με τρίτους το είδος των συναλλαγών που συνάπτει με τα μέλη του (λ.χ. αν ο καταναλωτικός συνεταιρισμός μπορεί να πωλεί καταναλωτικά αγαθά και σε τρίτους). Επίσης μπορεί να πραγματοποιήσει κέρδη στην αγορά για λογαριασμό του, τα οποία δεν θα επιτρέψει στα μέλη του, με αποτέλεσμα να έχει κέρδη από τις συναλλαγές με τα μέλη του. Οι συναλλαγές με μη μέλη δεν μπορούν να επιτρέπονται απεριόριστα, δεν μπορούν δηλαδή ν' αποτελέσουν τον κύριο σκοπό του συνεταιρισμού, αφού ο συνεταιρισμός έχει ως σκοπό την άμεση εξυπηρέτηση αναγκών των μελών του και όχι την εξυπηρέτηση αναγκών τρίτων.

Οι συναλλαγές με μη μέλη μπορούν να νοηθούν –και να γίνουν δεκτές για πρακτικούς οικονομικούς λόγους– μόνο ως συμπληρωματικές συναλλαγές. Η διεξαγωγή συναλλαγών με μη μέλη σε περιορισμένη έκταση δεν αλλοιώνει το θεσμό, εφόσον πρόκειται για μια εξαίρεση από τον κανόνα της ταυτότητας φορέων και πελατών που διέπει τον συνεταιρισμό. Οι συναλλαγές με μη μέλη, με την παραπάνω έννοια, μπορούν να διεξάγονται είτε στη μισή τιμή που διεξάγονται οι συναλλαγές με τα μέλη, είτε σε μεγαλύτερη τιμή (να είναι δηλαδή κερδοσκοπικές).

Οι συναλλαγές με μη μέλη δεν μπορούν να υπερβαίνουν το 50% του συνόλου των συναλλαγών του συνεταιρισμού. Αν όμως ο συνεταιρισμός υπερβεί τα όρια των επιτρεπόμενων συναλλαγών με μη μέλη, οι συναλλαγές θα είναι έγκυρες. Είναι όμως δυνατόν να τεθεί θέμα ευθύνης του διοικητικού συμβουλίου ή να ζητηθεί η διάλυση του συνεταιρισμού.

Ο συνεταιρισμός μπορεί να επιτυγχάνει κέρδη, προκειμένου όμως να τα επενδύσει στον τομέα της και έτσι να βελτιώσει την παροχή υπηρεσιών στα μέλη της. Μόνο έτσι μπορούν να βελτιωθούν, οι παρεχόμενες στα μέλη υπηρεσίες και ακόμη να εξασφαλιστούν για τις ατομικές επιχειρήσεις ή οικονομίες τους μακροχρόνια πλεονεκτήματα. Ο συνεταιρισμός δεν μπορεί να πραγματοποιεί κέρδη στην αγορά για λογαριασμό του, μόνο στην περίπτωση που δεν υπάρχει ανάγκη περαιτέρω επενδύσεων για τη βελτίωση των παρεχομένων στα μέλη υπηρεσιών.

Επιχείρηση υπάρχει και στον συνεταιρισμό. Η επιχείρηση όμως στον συνεταιρισμό είναι δεσμευμένη στο σκοπό της αυτούσιας προαγωγής της οικονομίας των μελών, δεν μπορεί να επιδιώκει άλλο σκοπό, δεν είναι ελεύθερη, όπως η καπιταλιστική, να επενδύει για οποιοδήποτε σκοπό. Συνεπώς ο συνεταιρισμός μπορεί να έχει κέρδη, τα οποία όμως είναι δεσμευμένα (αν χρειάζονται) που βελτιώνουν τις παροχές στα μέλη του. Η παρακράτηση κερδών με αυτή την έννοια όχι μόνο δεν έρχεται σ' αντίθεση με το σκοπό της αυτούσιας προαγωγής, αλλά εξασφαλίζει το στοιχείο της διάρκειας και της προοπτικής και συνεπώς την επίτευξη του σκοπού αυτού και για το μέλλον. Η οικονομική ανάπτυξη των μελών δεν θα πρέπει να εξετάζεται με βάση μόνο μια συγκεκριμένη συναλλαγή ή διαχειριστική περίοδο.

Απ' όσα αναφέραμε γίνεται φανερό ότι ο συνεταιρισμός έχει άλλο περιεχόμενο από την καπιταλιστική επιχείρηση. Οι δυο θεσμοί επιτελούν διαφορετικές οικονομικές λειτουργίες. Η καπιταλιστική είναι επιχείρηση εξυπηρέτησεως αναγκών τρίτων. Η καπιταλιστική εξυπηρετεί ανάγκες τρίτων με σκοπό την επίτευξη κερδών προκειμένου να τα διανείμει στα

μέλη της και να προάγει, μ' αυτό τον τρόπο, την οικονομία τους. Η καπιταλιστική είναι συνεπώς κερδοσκοπική επιχείρηση (κερδοσκοπική διαμεσολάβηση στην κυκλοφορία αγαθών και υπηρεσιών).

Η συνεταιριστική επιχείρηση είναι επιχείρηση εξυπηρέτησεως αναγκών των μελών της. Με τους συνεταιρισμούς δημιουργείται μια οικονομία αυτοεξυπηρέτησης. Η συνεταιριστική επιχείρηση έχει ως σκοπό την αυτούσια την οικονομική ανάπτυξη του συνεταιρισμού και όχι την προαγωγή της οικονομίας των μελών με τη διανομή κερδών. Από το σκοπό αυτό προκύπτει ότι ο συνεταιρισμός δεν είναι, δεν μπορεί να είναι κερδοσκοπική επιχείρηση αλλά μόνο αφιλοκερδής διαμεσολάβηση στην κυκλοφορία αγαθών και υπηρεσιών.

Το γεγονός ότι ο συνεταιρισμός δεν είναι κερδοσκοπική επιχείρηση, δεν σημαίνει ότι δεν επιτρέπεται κατά τη συμμετοχή τους στην αγορά να επιδιώκει οικονομικά οφέλη για τα μέλη του, ή ότι δεν επιτρέπεται να έχει κάποια πλεονάσματα (κέρδη) από τις συναλλαγές με τα μέλη του, αν αυτά είναι αναγκαία για την ανάπτυξή του, προκειμένου αυτός να είναι σε θέση να προωθήσει καλύτερα το σκοπό της άμεσης προαγωγής της οικονομίας των μελών.

Όσον αφορά τη συμπεριφορά του συνεταιρισμού στην αγορά πρέπει να σημειωθεί ότι οι συνεταιρισμοί επιδιώκουν τις καλύτερες τιμές για τα αδύναμα μέλη τους, οι συνεταιρισμοί είναι υπηρέτες των μελών τους (όχι του κοινωνικού συνόλου), η δράση τους όμως είναι, παρά ταύτα, ωφέλιμη και για το κοινωνικό σύνολο.

β) Ιδεολογική και ηθική βάση

Όσον αφορά την ιδεολογική και ηθική βάση ο συνεταιρισμός στηρίζεται φιλοσοφικά πάνω στις ιδέες της ελευθερίας, της ισότητας και της δικαιοσύνης. Οι ιδέες αυτές υπαγορεύτηκαν από τους λόγους που γέννησαν το συνεταιριστικό φαινόμενο. Οι ιδέες της ελευθερίας, της ισότητας και της δικαιοσύνης δεν είναι βέβαια δημιουργήματα του συνεργατισμού, μεταφέρθηκαν όμως στο συνεταιριστικό θεσμό με συγκεκριμένο περιεχόμενο, δηλαδή:

- Ελευθερία με την έννοια της ελεύθερης συνεργασίας και αυτονομίας κατά το σχηματισμό της βούλησης και τον καθορισμό των στόχων της συνεργασίας.
- Ισότητα με την έννοια της ίσης θέσης, των ίσων δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των μελών, και του περιορισμού της δύναμης του κεφαλαίου με τη σύνδεση του δικαιώματος ψήφου και της διανομής των κερδών με άλλα κριτήρια από εκείνο της συμμετοχής στο κεφάλαιο.
- Δικαιοσύνη με την έννοια της δίκαιης διανομής των εσόδων και της δίκαιης κατανομής των βαρών (αποκλεισμός του πλουτισμού του ενός σε βάρος του άλλου, μη διανομή των αποθεματικών και του ενεργητικού κατά τη διάλυση του συνεταιρισμού).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΑΓΡΟΤΙΚΩΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΩΝ ΟΡΓΑΝΩΣΕΩΝ

2.1 Εισαγωγή

Οι αγροτικές συνεταιριστικές οργανώσεις κατατάσσονται σε δύο κυρίως κατηγορίες. Τις πρωτοβάθμιες συνεταιριστικές οργανώσεις – συνεταιρισμούς– που λειτουργούν στο χωριό ή στις αγροτικές ζώνες αστικών ή ημιαστικών κέντρων, και τις δευτεροβάθμιες –ενώσεις γεωργικών συνεταιρισμών– που εδρεύουν στις πόλεις ή κωμοπόλεις με περιφέρεια το νομό ή την επαρχία και στις οποίες υπάγονται οι συνεταιρισμοί της περιφέρειάς τους.

Υπάρχουν ακόμη οι κεντρικές συνεταιριστικές οργανώσεις και στην κορυφή του συνεταιριστικού κινήματος η Πανελλήνιος Συνομοσπονδία Ενώσεων Γεωργικών Συνεταιρισμών (ΠΑΣΕΓΕΣ). Οι κεντρικές συνεταιριστικές οργανώσεις δεν παρουσιάζουν ομοιογένεια δεδομένου ότι διαφέρουν και από άποψη σκοπού και από άποψη νομικού πλαισίου.

Υπάρχουν οι κεντρικές ενώσεις που συγκεντρώνουν συνεταιρισμούς του ίδιου τύπου είτε στο σύνολο της χώρας, είτε κατά περιφέρειες.

Η οργάνωση και η λειτουργία των αγροτικών συνεταιριστικών οργανώσεων ρυθμίζεται από το Ν.602 του 1915 με τις τροποποιήσεις που έχει υποστεί μέχρι σήμερα.

2.2 Καταστατικό

Ο σκοπός και το αντικείμενο του συνεταιρισμού καθώς και οι όροι λειτουργίας του ορίζονται από το καταστατικό του. Όργανα του συνεταιρισμού είναι η γενική συνέλευση των μελών, το διοικητικό συμβούλιο και το εποπτικό συμβούλιο. Ανώτατο όργανο είναι η γενική συνέλευση που εκλέγει τα μέλη του διοικητικού εποπτικού συμβουλίου, καθώς και τον αντιπρόσωπο του συνεταιρισμού στην ένωση.

Σύμφωνα με το Ν.602, όπως τροποποιήθηκε, μέλος συνεταιρισμού γίνεται ο αγρότης που έχει συμπληρώσει τα 18 χρόνια, έχει ελεύθερη διαχείριση της περιουσίας του και συνεπώς δική του οικονομία. Επειδή όμως συνήθως η πατρική περιουσία δεν διανέμεται κατά την ενηλικίωση των παιδιών, αλλά μετά τον θάνατο του πατέρα ή με την ευκαιρία δημιουργία οικογένειας των παιδιών, μέλη συνεταιρισμού είναι κατ'εξοχήν μόνο οι αρχηγοί αγροτικών νοικοκυριών.

Κάθε μέλος του συνεταιρισμού, εγγράφεται με το δικαίωμα μιας συνεταιρικής μερίδας στην πρώτη περίπτωση, για περισσότερες, εφόσον το επιθυμεί και όσο προβλέπει το καταστατικό, στη δεύτερη περίπτωση.

Όταν κάποιο μέλος του συνεταιρισμού έχει εγγραφεί για περισσότερες από μία συνεταιρικές μερίδες έχει και το «προνόμιο» να έχει και περισσότερες της μιας ψήφους στη γενική συνέλευση. Ο Ν.602,

όπως τροποποιήθηκε (άρθρ.43 παρ.10), ορίζει σαν ανώτατο όριο τις 2 ψήφους ή σε εξαιρετικές περιπτώσεις για ορισμένους μόνο συνεταιρισμούς μέχρι 5 ψήφους. Η ύπαρξη κατ' αρχήν και η εφαρμογή μιας τέτοιας διάταξης που δεν δέχεται την πλήρη ισοτιμία των μελών αποτελεί ένα εμπόδιο για τη δημοκρατική λειτουργία του συνεταιρισμού και αντίκειται στη βασική συνεταιριστική αρχή «ένα πρόσωπο - μια ψήφος».

2.3 Πρωτοβάθμιοι Συνεταιρισμοί

Οι πρωτοβάθμιοι συνεταιρισμοί διακρίνονται κατ' αρχήν σε δύο μεγάλες κατηγορίες: τους ελεύθερους και τους αναγκαστικούς. Οι ελεύθεροι, στους οποίους η εγγραφή και συμμετοχή των αγροτών είναι εθελοντική ανάλογα με τις ανάγκες των μελών και την παραγωγή της περιφέρειας, διακρίνονται σε:

- α. πιστωτικούς
- β. προμηθευτικούς
- γ. πωλήσεως
- δ. παραγωγικούς
- ε. διάφορους.

Οι πιστωτικοί συνεταιρισμοί αναλαμβάνουν κυρίως να διανέμουν στα μέλη τους τα καλλιεργητικά και λοιπά βραχυπρόθεσμα δάνεια που χορηγεί η ΑΤΕ στους αγρότες. Άλλες εργασίες τους είναι να προμηθεύουν τα μέλη τους είδη γεωργικής και οικιακής χρήσης, να

συγκεντρώνουν και να διαχειρίζονται τα προϊόντα των μελών τους, να διαθέτουν μηχανήματα για κοινή χρήση των μελών. Δέχονται ακόμα και τις καταθέσεις των συνεταιίρων· στην πράξη όμως οι συνεταιρισμοί αυτοί είναι ελάχιστοι.

Οι προμηθευτικοί συνεταιρισμοί έχουν σαν κύριο αντικείμενο να προμηθεύονται από κοινού και να διανέμουν στα μέλη τους προϊόντα γεωργικής χρήσης και άλλα καταναλωτικά είδη.

Οι συνεταιρισμοί πωλήσεως συγκεντρώνουν και πωλούν για λογαριασμό των μελών τους τα προϊόντα που παράγουν.

Οι παραγωγικοί συνεταιρισμοί, ανάλογα με το προϊόν που παράγεται στην περιφέρειά τους, διακρίνονται σε ελαιουργικούς, γαλακτοκομικούς, κτηνοτροφικούς, οινοποιητικούς, δασικής εργασίας κτλ., και το κύριο αντικείμενό τους είναι η επεξεργασία των αγροτικών προϊόντων. Στην ίδια κατηγορία υπάγονται οι συνεταιρισμοί κοινής εκμετάλλευσης μηχανών και οι συνεταιρισμοί από κοινού καλλιέργειας της γης αν και αυτοί οι τελευταίοι είναι πολύ περιορισμένοι σε αριθμό.

Η διάκριση αυτή γίνεται κυρίως ανάλογα με το σκοπό του συνεταιρισμού που αναφέρεται στο καταστατικό του, και σύμφωνα μ' αυτήν έχει γίνει η κατάταξη των συνεταιρισμών σε κατηγορίες από την ΑΤΕ. Στην πράξη όμως, οι συνεταιρισμοί, που στη μεγάλη τους πλειοψηφία είναι πιστωτικοί, ασχολούνται και με εργασίες συνεταιρισμών που έχουν άλλους σκοπούς. Εκτός από τους πιστωτικούς, που όπως είδαμε αναπτύσσουν τη δράση τους και σ' άλλους τομείς, οι παραγωγικοί συνεταιρισμοί ασχολούνται και με πιστωτικές ή προμηθευτικές εργασίες, οι συνεταιρισμοί από κοινού πώλησης

αγροτικών προϊόντων ασχολούνται με πιστωτικές και παραγωγικές εργασίες κτλ.

Έτσι η κατάταξη των συνεταιρισμών σε κατηγορίες είναι μάλλον θεωρητική παρά ουσιαστική για το λόγο ότι, όπως θα δούμε και από τα αποτελέσματα της επιτόπιας έρευνας, η δράση τους σε άλλες εργασίες πέρα από τις πιστωτικές είναι πολύ περιορισμένη. Από στοιχεία της ΑΤΕ, στο σύνολο των λειτουργούντων αγροτικών συνεταιρισμών μέχρι το 1980 ένα ποσοστό της τάξης του 61 - 62% αποτελούν οι πιστωτικοί συνεταιρισμοί, ενώ για τις υπόλοιπες κατηγορίες το ποσοστό αυτό είναι περίπου 7% για τους συνεταιρισμούς πώλησης, 28% για τους παραγωγικούς, 3% για τους διάφορους συνεταιρισμούς. Από το 1991 και μετά, μεταβάλλεται η σύνθεση και παρατηρείται αύξηση του ποσοστού των πιστωτικών συνεταιρισμών κατά 10% περίπου, σε βάρος των παραγωγικών που μειώνονται κατά 6 - 7% και των συνεταιρισμών από κοινού πώλησης αγροτικών προϊόντων που μειώνονται κατά 3 - 4%. Δεν πρόκειται για πραγματική μεταβολή αλλά για μία ανακατάταξη των συνεταιρισμών σε κατηγορίες ανάλογα με την κύρια δραστηριότητά τους.

Ένα άλλο είδος συνεταιρισμών, στενά συνδεδεμένο με την αγροτική ζωή, αποτελούν οι σχολικοί συνεταιρισμοί, οι οποίοι στην πραγματικότητα λειτουργούν αποκλειστικά σχεδόν στα χωριά. Ο κυριότερος ρόλος τους, πέρα από τη συγκεκριμένη και περιορισμένη δράση τους στο χώρο του σχολείου και της κοινότητας, είναι να βοηθήσουν τα παιδιά να συλλάβουν την έννοια του συνεταιρισμού, να αναπτύξουν πνεύμα συνεργασίας και να κατανοήσουν τα πλεονεκτήματα της συλλογικής δράσης.

Στη δεύτερη μεγάλη κατηγορία, στην οποία περιλαμβάνονται οι αναγκαστικοί συνεταιρισμοί, ανήκουν και λειτουργούν σήμερα περίπου 300 συνεταιρισμοί, που αντιπροσωπεύουν το 4% του συνόλου των αγροτικών συνεταιρισμών.

Αναγκαστικοί συνεταιρισμοί άρχισαν να ιδρύονται από το 1920 με διάφορα διατάγματα. Τέτοιοι συνεταιρισμοί αρχικά ήταν οι «συνεταιρισμοί εξαγοράς και ενοικιάσεως γαιών», οι «συνεταιρισμοί διαχειρίσεως συνιδιοκτησίας και κοινής χορτονομής», οι οποίοι ιδρύονταν όταν το ζητούσε μέρος των συνιδιοκτητών και στους οποίους εγγράφονταν υποχρεωτικά και οι υπόλοιποι συνιδιοκτήτες. Πάνω στις ίδιες περίπου αρχές ιδρύθηκαν στη συνέχεια αναγκαστικοί αμπελουργικοί συνεταιρισμοί, οινοποιητικοί, κитροπαραγωγών, μαστιχοπαραγωγών κτλ.

Τα βασικά χαρακτηριστικά των αναγκαστικών συνεταιρισμών α) η υποχρεωτική εγγραφή των αγροτών και β) η έλλειψη εκλεγμένων στις περισσότερες περιπτώσεις διοικήσεων και το γεγονός ότι δεν υπάρχει ουσιαστικά η γενική συνέλευση των μελών σαν ανώτατο όργανο, συντελούν στο να μη μπορούν να χαρακτηρισθούν σαν γνήσιοι οι συνεταιρισμοί των αγροτών.

Η εξέλιξη του αριθμού των αγροτικών συνεταιρισμών και των μελών τους, καθώς και τα συνεταιριστικά κεφάλαια, παρουσιάζουν ένα αυξητικό ρυθμό. Τη χρονική περίοδο από το 1973 μέχρι το 1976 η τάση αυτή αντιστράφηκε. Από το 1960 μέχρι και σήμερα, ο ρυθμός αύξησης των συνεταιρισμών κυμαίνεται στο 1,5%. Το 1973 έως το 1976, δηλαδή το ενδιάμεσο χρονικό διάστημα, ο ετήσιος ρυθμός μείωσης είναι 1,2% για

τους συνεταιρισμούς και 1% για τα μέλη τους. Η μείωση συνεχίζεται την περίοδο 1974 - '76 με βραδύτερο ρυθμό και διάρκεια μικρότερο χρόνο.

Ο μέσος όρος μελών κατά συνεταιρισμό εμφανίζει σχετική σταθερότητα για ολόκληρη την περίοδο και κυμαίνεται από 97 μέχρι 102 μέλη για κάθε συνεταιρισμό. Μέχρι το 1960 οι συνεταιρισμοί είχαν κατά μέσο όρο 101 μέλη ο καθένας, στη β' και γ' περίοδο 1961 - 1966 και 1967 - 1973, μειώθηκαν σε 98 και στην τελευταία περίοδο 1974 - 1976 αυξήθηκαν σε 99. Οι συνεταιρισμοί όμως στην πλειοψηφία τους έχουν πολύ λιγότερα μέλη. Για το 1976, από τους 6.664 ελεύθερους αγροτικούς συνεταιρισμούς οι 2.276, δηλαδή το 34% είχαν 7 - 50 μέλη, οι 1.293 ή 19,4% είχαν 51 - 75 μέλη, ο 923 συνεταιρισμοί ή το 13,8% είχαν 76 - 100 μέλη, ενώ το 15,8% ανήκει στην κατηγορία των 101 - 150 μελών κατά συνεταιρισμό, το 8% στην κατηγορία των 151 - 200 μελών και το 8,7% στην κατηγορία των 200 και πλέον μελών.

Το μέγεθος του συνεταιρισμού βρίσκεται σε συνάρτηση κυρίως με το μέγεθος του χωριού, γι' αυτό οι περισσότεροι συνεταιρισμοί (το 54% του συνόλου) είχαν μέχρι 75 μέλη. Ένας άλλος παράγοντας, που επηρεάζει το μέγεθος των συνεταιρισμών, ήταν η ύπαρξη σε αρκετά μεγάλο αριθμό δήμων και κοινοτήτων περισσότερων από ένα συνεταιρισμών. Σε 1.284 δήμους και κοινότητες, από 6.000 περίπου στο σύνολο της χώρας (21%) λειτουργούσαν περισσότεροι από ένας ελεύθεροι αγροτικοί συνεταιρισμοί. Επί πλέον, στους 781 δήμους και κοινότητες οι περισσότεροι συνεταιρισμοί είχαν το ίδιο αντικείμενο εργασίας. Το γεγονός αυτό διασπά τις συνεταιριστικές δυνάμεις και δημιουργεί ως ένα βαθμό εμπόδια στην ομαλή λειτουργία και ανάπτυξη

της δράσης των συνεταιρισμών, μέσα στα πλαίσια της μικρής κοινωνίας και της οικονομίας του χωριού.

Τέλος, υπήρχε ένας σημαντικός αριθμός χωριών, 949 στο σύνολο της χώρας, στα οποία δεν λειτουργούσε κανένας ελεύθερος αγροτικός συνεταιρισμός. Ο αριθμός αυτός αντιπροσωπεύει το 15,8%, ποικίλλει όμως σημαντικά στις διάφορες περιοχές.

Η Ήπειρος και στη συνέχεια τα νησιά του Ιονίου συγκεντρώνουν το υψηλότερο ποσοστό χωριών όπου δεν υπάρχει κανένας συνεταιρισμός και αντίστοιχα το χαμηλότερο ποσοστό χωριών όπου λειτουργούν περισσότεροι από ένας συνεταιρισμοί. Στη Θράκη, στη Μακεδονία και στην Κρήτη συμβαίνει το αντίθετο. Σ' όλα σχεδόν τα χωριά λειτουργούσαν αγροτικοί συνεταιρισμοί και συγχρόνως σε πολλά απ' αυτά υπήρχαν περισσότεροι συνεταιρισμοί ομοειδείς ή με διαφορετικούς σκοπούς.

Η αναλογία των συνεταιρισμένων αγροτών, στο σύνολο των αγροτών - αρχηγών αγροτικών εκμεταλλεύσεων, ήταν 50,8% το 1971, ενώ το 1981 ανέρχεται σε 67,7% και το 1991 σε 69,4%.

Το 1976 σε σύνολο 960.000 αγροτικών εκμεταλλεύσεων (σύμφωνα με τα αποτελέσματα δειγματοληπτικής έρευνας της ΕΣΥΕ), το ποσοστό των συνεταιρισμένων αγροτών έφθανε το 72,7%. Το ποσοστό αυτό των συνεταιρισμένων στο σύνολο των αγροτών, υπολογισμένο κατά νομούς, αποτελεί ένα κατ' αρχήν κριτήριο της συνεταιριστικής ανάπτυξης του νομού.

Ένα άλλο πρόβλημα ήταν η ενεργός και ουσιαστική συμμετοχή των μελών στις εργασίες των συνεταιρισμών. Από εκτιμήσεις πάντως της ΑΤΕ, για το 1976, τα ενεργά μέλη των συνεταιρισμών υπολογίζεται ότι αποτελούν το 78% του συνόλου των μελών.

Το 1971, το μεγαλύτερο ποσοστό συνεταιρισμένων αγροτών συγκέντρωνε ο νομός Αττικής. Ακολουθούν οι νομοί Ευβοίας, Βοιωτίας, Τρικάλων με ποσοστά που κυμαίνονται από 85 έως 90%, οι νομοί Κορινθίας, Αργολίδας, Φθιώτιδας, Χανίων, Χίου με ποσοστά 80 - 85%.

Τα χαμηλότερα ποσοστά συνεταιρισμένων αγροτών παρουσιάζονταν στους νομούς Κεφαλληνίας, Ροδόπης (25 - 30%) και Ευρυτανίας, Λακωνίας, Ξάνθης (30 - 35%).

Το 1981 αυξάνονται αισθητά τα κατά νομούς ποσοστά των συνεταιρισμένων αγροτών. Συγκεκριμένα, ο νομός Χανίων είχε το υψηλότερο ποσοστό (93,7%). Ακολουθεί ο νομός Βοιωτίας με 90,2%, οι νομοί Αττικής, Ημαθίας, Ευβοίας, Γρεβενών με 85 - 90%, οι νομοί Λευκάδος, Πέλλας, Φθιώτιδας με 80 - 85%, ενώ το χαμηλότερο ποσοστό εμφανιζόταν στο νομό Κεφαλληνίας (22,1%) και Ξάνθης 31,4%.

Στο ίδιο διάστημα (1971 - 1981), στο σύνολο της χώρας ο αριθμός μεν των μελών των λειτουργούντων συνεταιρισμών μειώθηκε κατά 2,6%, ενώ ο αριθμός των αγροτικών εκμεταλλεύσεων μειώθηκε κατά 4,9%.

Η κατά νομούς εξέλιξη των συνεταιρισμών για τα υπό παρατήρηση χρόνια δεν παρουσιάζει σημαντικές αποκλίσεις από τη γενική εικόνα που δώσαμε πιο πάνω. Η μείωση του αριθμού των συνεταιρισμών είναι εμφανής στην περίοδο 1976 - 1980 και αφορά τους 43 από τους 51

νομούς. Μόνο στους νομούς Χανίων, Λακωνίας, Άρτας, Θεσπρωτίας, Λαρίσης, Αιτωλοακαρνανίας, Ημαθίας και Ροδόπης ο αριθμός των συνεταιρισμών αυξάνεται λίγο, χωρίς να επηρεάζει την τάση μείωσης που υπάρχει στο σύνολο της χώρας.

Για την περίοδο 1976 - 1976 ο αριθμός των λειτουργούντων συνεταιρισμών και των μελών τους εξακολουθεί να μειώνεται σε 28 νομούς από τους 51, ενώ στους υπόλοιπους αυξάνεται, τροποποιώντας το γενικό ρυθμό μείωσης.

Σημαντική μεταβολή παρατηρείται στους νομούς Αττικής και Κεφαλληνίας: ο νομός Αττικής από το 1969 έως το 1976 παρουσιάζει μία μείωση του αριθμού των συνεταιρισμών κατά 51% και του αριθμού των μελών κατά 38%. Η μείωση αυτή που είναι φυσικό επακόλουθο της έντονης αστικοποίησης της περιοχής της Αττικής σ' όλο αυτό το χρονικό διάστημα, είναι αναπόφευκτη.

Στο νομό Κεφαλληνίας, στην περίοδο 1969 - '76 λειτουργούσαν 53 συνεταιρισμοί με 3.000 περίπου μέλη, ενώ το 1973 λειτουργούσαν μόνο 28 συνεταιρισμοί (μείωση κατά 47%) με 1.528 μέλη (μείωση κατά 49%). Η τάση μείωσης εξακολουθεί μέχρι το 1976 οπότε ο αριθμός των λειτουργούντων συνεταιρισμών φθάνει τους 22, με 1.200 μέλη.

Ο αριθμός των λειτουργούντων συνεταιρισμών κατά νομό είναι κατ' αρχήν συνάρτηση του αριθμού των κοινοτήτων του νομού, και ο αριθμός των μελών τους συνάρτηση του πληθυσμού, για την ακρίβεια των αγροτικών νοικοκυριών του χωριού, οπότε οποιαδήποτε σύγκριση αυτών των μεγεθών ανάμεσα στους νομούς δεν θα οδηγούσε σε συμπεράσματα για το βαθμό συνεταιριστικής ανάπτυξης κάθε νομού.

Το γενικότερο συμπέρασμα που βγαίνει, σχετικά με την αριθμητική εξέλιξη των συνεταιρισμών και των μελών τους, είναι ότι μέχρι το 1977-’88 υπάρχει μία αύξηση του αριθμού των συνεταιρισμών και των μελών τους που ακολουθείται από συνεχή μείωση μέχρι το 1993 με μεγάλο ρυθμό και μέχρι το 1996 με μικρότερο.

Πίνακας 2.1

Έτη	Αριθμός διαλυθέντων κατ' έτος γεωργικών συνεταιρισμών	Αριθμός ιδρυθέντων κατ' έτος γεωργικών συνεταιρισμών
1960	96	212
1961	123	182
1962	123	176
1963	138	152
1964	108	168
1965	137	172
1966	132	142
1967	135	117
1968	214	61
1969	233	73
1970	255	66
1971	305	41
1972	229	33
1973	328	22
1974	136	30
1975	149	87
1976	89	66

Πηγή: Εκθέσεις πεπραγμένων διευθύνσεως συνεταιρισμών ΑΤΕ.

Σύμφωνα με την «επίσημη» ερμηνεία της ΑΤΕ, έγινε συστηματική προσπάθεια εκκαθάρισης των συνεταιρισμών που αδρανούσαν αδικαιολόγητα ή που αδυνατούσαν να συγκροτήσουν διοικητικά και εποπτικά συμβούλια. Επίσης είχαμε συγχώνευση των συνεταιρισμών με σκοπό τη δημιουργία ισχυρότερων οικονομικών μονάδων. Κάτι τέτοιο

όμως, δεν θα συνεπαγόταν μείωση του αριθμού των μελών των συνεταιρισμών αν και κατά την άποψη της ΑΤΕ πάντοτε η εκκαθάριση επεκτάθηκε και στα αδρανούντα μέλη των συνεταιρισμών.

Εκτός από τις αναγκαστικές διαλύσεις συνεταιρισμών, υπάρχει η περίπτωση διαλύσεως μέρους αυτών με απόφαση της γενικής συνέλευσης. Είτε όμως για εκούσια διάλυση πρόκειται, είτε για αναγκαστική μετά από δικαστική απόφαση, γεγονός είναι ότι, ο αριθμός των συνεταιρισμών και ο αριθμός των μελών τους μειώνεται συνεχώς. Κι αν ακόμη δεχθούμε σαν αιτία της διάλυσης των συνεταιρισμών την απραξία τους, αυτό δεν μπορεί να αφορά τόσο μεγάλο αριθμό συνεταιρισμών σε σχέση με τα προηγούμενα (πριν από το 1978) ή με τα επόμενα (μετά το 1983) χρόνια.

2.4 Οι δευτεροβάθμιες ενώσεις συνεταιρισμών

Οι δευτεροβάθμιες ενώσεις συνεταιρισμών λειτουργούν κατά περιφέρειες, συνήθως κατά επαρχίες, και συγκεντρώνουν την πλειοψηφία των συνεταιρισμών της περιφέρειας.

Η λειτουργία τους στηρίζεται στις ίδιες αρχές λειτουργίας των πρωτοβάθμιων συνεταιριστικών οργανώσεων. Μέλη των ενώσεων γίνονται τα νομικά πρόσωπα των συνεταιρισμών. Τα όργανα λειτουργίας των ενώσεων είναι η γενική συνέλευση των μελών, που αποτελείται από τους εκλεγμένους αντιπροσώπους των συνεταιρισμών, το διοικητικό συμβούλιο και το εποπτικό συμβούλιο. Η γενική συνέλευση της ένωσης

εκλέγει τον αντιπρόσωπό της στην ΠΑΣΕΓΕΣ και στις άλλες κεντρικές συνεταιριστικές οργανώσεις στις οποίες μετέχει.

Οι ενώσεις ασχολούνται με γενικότερες εργασίες (πιστωτικές, προμηθευτικές, διακίνησης αγροτικών προϊόντων, παραγωγικές κτλ.), γι' αυτό και συγκεντρώνουν συνεταιρισμούς όλων των κατηγοριών. Παράλληλα λειτουργούν ενώσεις περισσότερο ειδικευμένες που ασχολούνται με ορισμένους κλάδους παραγωγής· οι ενώσεις αυτές στις οποίες μετέχουν οι ειδικευμένοι στο συγκεκριμένο κλάδο παραγωγής συνεταιρισμοί, αποτελούν εξαιρέσεις.

Μέχρι το 1966 σημειώνεται μία μικρή, σταδιακή αύξηση του αριθμού των ενώσεων και κυρίως του αριθμού των μελών τους. Ιδρύονται νέες ενώσεις σε περιοχές που δεν υπήρχαν και περιλαμβάνουν συνεταιρισμούς της περιφέρειάς τους.

Στην περίοδο 1967 - 1973, αν και ο αριθμός των ενώσεων δεν μειώνεται πολύ, ωστόσο παρατηρείται σχετικά μεγαλύτερη μείωση του αριθμού των συνεταιρισμών - μελών. Πρόκειται ίσως για την εκκαθάριση των συνεταιρισμών που δεν παρουσίαζαν καμία δράση, κατά την ΑΤΕ.

Στην τελευταία περίοδο, από το 1973 μέχρι σήμερα, ο αριθμός των ενώσεων διατηρείται ο ίδιος, σημειώνεται όμως μικρή αύξηση του αριθμού των συνεταιρισμών - μελών. Όσον αφορά τον αριθμό των μελών - προσώπων, παρουσιάζει τις ίδιες μεταβολές αφού εξαρτάται κυρίως από τον αριθμό των συνεταιρισμών.

Πίνακας 2.2 Οι ενώσεις συνεταιρισμών

Αριθμός ¹	Αριθμός	Αριθμός μελών	Συνεταιρικά ²
----------------------	---------	---------------	--------------------------

Έτη	ενώσεων	συνεταιρισμών - μελών	φυσικών προσώπων	κεφάλαια (σε χιλ. δρχ.)
1959	130	6.215	621.755	161.455
1960	131	6.350	629.567	179.787
1961	—	6.440	—	191.546
1962	133	6.529	643.655	221.484
1963	132	6.546	642.434	249.828
1964	132	6.604	646.564	312.248
1965	135	6.687	656.004	360.016
1966	137	6.713	651.131	503.212
1967	138	6.775	658.814	—
1968	139	6.760	665.460	697.943
1969	139	6.766	669.749	718.942
1970	138	6.636	649.314	—
1971	138	6.460	630.662	1.235.720
1972	136	6.395	615.274	—
1973	134	6.337	607.563	—
1974	134	6.428	614.408	—
1975	134	6.396	632.305	1.833.585
1976	134	6.401	615.487	—

1. Δεν περιλαμβάνεται η Ένωση Αλιευτικών Συνεταιρισμών.

2. Συνεταιρικά κεφάλαια: Περιλαμβάνουν καταβληθείσες συνεταιρικές μερίδες, τακτικό αποθεματικό, έκτακτο αποθεματικό, λοιπά αποθεματικά, πλην αποσβέσεων.

Από το 1970 και μετά, τα στοιχεία για τα συνεταιρικά κεφάλαια συγκεντρώνονται από την ΑΤΕ κάθε 5 χρόνια.

Οι ενώσεις συνεταιρισμών είναι καλύτερα οργανωμένες, λειτουργούν αποδοτικότερα και οι δραστηριότητές τους επεκτείνονται σε πολλούς τομείς, πολύ πιο αποτελεσματικά σε σύγκριση με τους πρωτοβάθμιους συνεταιρισμούς. Διαθέτουν καλύτερο τεχνικό εξοπλισμό, μηχανήματα, βιομηχανικές εγκαταστάσεις, αποθηκευτικούς χώρους, και απασχολούν αρκετούς υπαλλήλους για τη διεκπεραίωση των εργασιών τους.

Με τις υποθέσεις της ένωσης ασχολείται κυρίως ο πρόεδρος του διοικητικού συμβουλίου και ο διευθυντής. Το πρόβλημα της απόστασης που υπάρχει από την έδρα της ένωσης δυσχεραίνει τη σύγκλιση όχι μόνο της γενικής συνέλευσης, αλλά και αυτού ακόμα του διοικητικού συμβουλίου.

Δεν αναφερόμαστε στις τακτικές γενικές συνελεύσεις ή συνεδριάσεις του διοικητικού συμβουλίου που καθορίζονται από το καταστατικό, αλλά στις έκτακτες που θα ασχολούνταν με την επίλυση συγκεκριμένων προβλημάτων που συχνά αντιμετωπίζουν τα μέλη των συνεταιρισμών. Στην ανάλυση των αποτελεσμάτων της επιτόπιας έρευνας, ο αριθμός των κατ' έτος γενικών συνελεύσεων και των συνεδριάσεων του διοικητικού συμβουλίου σπάνια ξεπερνά τον καθορισμένο από το καταστατικό αριθμό. Κατά συνέπεια οι αποφάσεις της ένωσης παίρνονται κυρίως από τον πρόεδρο του Δ.Σ. και τον διευθυντή και η συμμετοχή των μελών των συνεταιρισμών σ' αυτές είναι πολύ περιορισμένη.

2.5 Κεντρικές συνεταιριστικές οργανώσεις

Για τις κεντρικές συνεταιριστικές οργανώσεις και ειδικότερα για όσες έχουν δημιουργηθεί με βάση το Ν.602/1915 «περί συνεταιρισμών» ισχύουν οι ίδιες αρχές λειτουργίας που διέπουν τους πρωτοβάθμιους συνεταιρισμούς και τις ενώσεις. Μέλη των ΚΣΟ γίνονται οι ενώσεις συνεταιρισμών ή οι πρωτοβάθμιοι συνεταιρισμοί σε μερικές περιπτώσεις, όταν δεν ανήκουν σε ενώσεις και όταν η γενική συνέλευσή τους απαρτίζεται από τους αντιπροσώπους των ενώσεων. Σκοπός τους είναι η

προστασία της αγροτικής παραγωγής και των συμφερόντων των αγροτών. Συνήθως εξειδικεύονται στη διαχείριση ενός προϊόντος, π.χ. η ΣΕΚΕ ασχολείται με τον καπνό, και οι ενώσεις των περιφερειών που παράγουν κυρίως καπνό είναι τα μέλη της.

Η εξειδίκευση των ΚΣΟ στη διαχείριση ενός μόνο προϊόντος αφ' ενός, καθώς και η μεγάλη συγκεντροποίηση της δράσης και των αποφάσεων σε ένα κέντρο –που αποτελεί η κάθε κεντρική συνεταιριστική οργάνωση– αφ' ετέρου, μαζί με την έλλειψη ουσιαστικής επαφής με τους αγρότες, συντελούν στην περιορισμένη εκπλήρωση των σκοπών τους.

Τέλος η ΠΑΣΕΓΕΣ, στην κορυφή της πυραμίδας των συνεταιριστικών οργανώσεων, περιλαμβάνει στους κόλπους της την πλειοψηφία των ενώσεων συνεταιρισμών όλης της χώρας. Είναι το καθοδηγητικό όργανο της δράσης των συνεταιριστικών οργανώσεων και οι σκοποί της είναι ιδεολογικοί και επαγγελματικοί: διάδοση της συνεταιριστικής ιδέας, προάσπιση των συμφερόντων των αγροτών, συνεταιριστική εκπαίδευση και ανάπτυξη συνεταιριστικής συνείδησης.

Στη δύναμη της ΠΑΣΕΓΕΣ, την 1.1.77 ανήκαν 129 ενώσεις συνεταιρισμών, που αντιπροσωπεύουν 6.071 συνεταιρισμούς, 573.396 μέλη - φυσικά πρόσωπα, καθώς και 16 κεντρικές συνεταιριστικές οργανώσεις.

2.6 Υπάλληλοι συνεταιριστικών οργανώσεων

Όπως ήδη αναφέραμε, οι συνεταιριστικές οργανώσεις χρησιμοποιούν υπαλλήλους για τη διεκπεραίωση των εργασιών τους.

Εδώ, θα περιοριστούμε στην παρουσίαση στοιχείων σχετικά με τον αριθμό των υπαλλήλων συνεταιρισμών και ενώσεων και την εξέλιξή του από το 1966 μέχρι το 1976 για το σύνολο της χώρας και κατά νομούς.

Ο αριθμός των υπαλλήλων των συνεταιρισμών, το 1966 ανέρχεται σε 2.562 και από αυτούς οι 2.287 είναι έκτακτοι. Το 1973 μειώνεται κατά 50% περίπου και ο απόλυτος αριθμός των υπαλλήλων είναι 1.391, από τους οποίους οι 1.082 είναι έκτακτοι. Στη συνέχεια, μέχρι το 1976 οι υπάλληλοι των συνεταιρισμών αυξήθηκαν σε 1.481 (με 1.104 έκτακτους). Σ' αυτούς συμπεριλαμβάνονται 35 πτυχιούχοι. Αντίστοιχα, οι ενώσεις συνεταιρισμών το 1966 απασχολούσαν 2.594 υπαλλήλους (1.807 μόνιμους και 1.272 έκτακτους). Σ' αυτούς συμπεριλαμβάνονται 292 ακόμη πτυχιούχοι, που αντιπροσωπεύουν το 8,4% του συνόλου των υπαλλήλων. Η μεγάλη μείωση του αριθμού των υπαλλήλων των συνεταιρισμών, που παρατηρείται ανάμεσα στο 1966 και 1973 δεν είναι γνωστό πού οφείλεται.

Βέβαια στο ίδιο χρονικό διάστημα παρατηρήθηκε κάποια κάμψη του αριθμού των λειτουργούντων συνεταιρισμών και των μελών τους, δεν είναι όμως δυνατό η κάμψη αυτή να έχει επηρεάσει τόσο πολύ τον αριθμό των απασχολούμενων στους συνεταιρισμούς υπαλλήλων. Μία υπόθεση που μπορεί να κάνει κανείς είναι ότι οι υπάλληλοι που απασχολούνταν από τους συνεταιρισμούς σαν διαχειριστές ή λογιστές, είτε έφυγαν, είτε προσλήφθηκαν από τις ενώσεις, οι οποίες ανέλαβαν και την ενημέρωση των λογιστικών βιβλίων των συνεταιρισμών, καθώς και άλλου είδους εξυπηρετήσεις σε προμήθειες ειδών γεωργικής ανάγκης ή συγκέντρωσης προϊόντων.

Σήμερα ορισμένοι μόνο μεγάλοι συνεταιρισμοί απασχολούν μερικούς υπαλλήλους και άλλοι διαθέτουν έναν μόνο υπάλληλο, συνήθως σαν αποθηκάριο.

Από την κατανομή του αριθμού των υπαλλήλων στις ενώσεις (κατά νομούς), διαπιστώνουμε ότι στους περισσότερο αναπτυγμένους συνεταιριστικά νομούς, από άποψη ποσοστού συνεταιρισμένων αγροτών και οικονομικών εργασιών (όπως θα δούμε στη συνέχεια), ο αριθμός των υπαλλήλων των συνεταιριστικών οργανώσεων είναι μεγαλύτερος.

Οι ενώσεις του νομού Αττικής π.χ. απασχολούσαν 97 υπαλλήλους το 1966 και 110 το 1976 με ένα ποσοστό πτυχιούχων 12,7%. Οι ενώσεις του νομού Αχαΐας, 109 και 127 υπαλλήλους αντίστοιχα, με πτυχιούχους που αντιπροσώπευαν το 12,6%. Στις ενώσεις των νομών Λαρίσης, Θεσσαλονίκης και Ηρακλείου, ο αριθμός των υπαλλήλων των ενώσεων είναι ακόμα μεγαλύτερος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΕΡΕΥΝΑ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Αναμφίβολα, τόσο η έρευνα όσο και η εκπαίδευση για τους Συνεταιρισμούς παίζουν μεγάλο ρόλο στην ανάπτυξή τους, γιατί με την έρευνα διαπιστώνεται τι προβλήματα υπάρχουν στη δομή, την οργάνωση, την υποδομή και τη λειτουργία των συνεταιρισμών και στην συνέχεια με διάφορα μέσα ή μέτρα προσπαθούμε να επιλύσουμε τα προβλήματα αυτά για να μπορέσουν να λειτουργήσουν οι Συνεταιρισμοί αποδοτικότερα.

Κάτι ανάλογο συμβαίνει και με τη συνεταιριστική εκπαίδευση, η οποία προσπαθεί να μεταδώσει τις απαραίτητες γνώσεις, ιδεολογικές ή τεχνικοοικονομικές τόσο στα υπαλληλικά και αιρετά στελέχη των συνεταιρισμών, όσο και στα μέλη ή υποψήφια μέλη τους (παραγωγοί, καταναλωτές ή άλλοι) είτε για να αυξήσουν την παραγωγικότητα εργασίας τους (οι πρώτοι) είτε για να λειτουργήσουν συλλογικότερα και σωστότερα (οι δεύτεροι) και έτσι η αποδοτικότητα λειτουργίας των συνεταιρισμών να βελτιωθεί.

Το τελικό αποτέλεσμα όλων αυτών των δραστηριοτήτων θα είναι να ωφεληθούν όχι μόνο τα μέλη των συνεταιρισμών αλλά και άλλες παραγωγικές τάξεις και ολόκληρη η εθνική οικονομία.

3.1 Συνεταιριστική Έρευνα

Η πρωταρχική συνεταιριστική έρευνα στη χώρα μας ανήκει στην κατηγορία της λεγόμενης ποιοτικής ανάλυσης. Δηλαδή, οι ερευνητές με τη βοήθεια της οικονομικής και κοινωνικής σκέψης και θεωρίας και της ιστορικής εξέλιξης προσπαθούσαν να ερμηνεύσουν, την ανάπτυξη, τη λειτουργία και την αποδοτικότητα των συνεταιρισμών.

Αυτό είναι εύλογο, γιατί ακόμη δεν είχε αναπτυχθεί σημαντικά και ούτε είχε εφαρμοστεί ευρύτατα η λεγόμενη ποσοτική ανάλυση, δηλαδή η χρήση διαφόρων οικονομετρικών ή άλλων μαθηματικών και στατιστικών μοντέλων στην αγροτική και συνεταιριστική οικονομία.

Φυσικά, οι διάφορες έρευνες ποιοτικής ανάλυσης δεν σημαίνει καθόλου ότι στερούνται αξίας. Ίσα-ίσα, πολλές από αυτές τις έρευνες έχουν εμπειριστατωμένες αναλύσεις που φανερώνουν τη βαθιά επιστημονική γνώση και την πολύχρονη και πολύτιμη εμπειρία των ερευνητών στην οργάνωση, τη διοίκηση και τη λειτουργία των συνεταιρισμών, ώστε να είναι χρησιμότερα εργαλεία για την επίλυση διαφόρων συνεταιριστικών προβλημάτων.

3.2 Συνεταιριστική εκπαίδευση

Δεν υπάρχει καμιά αμφιβολία πως η κάθε μορφής συνεταιριστική εκπαίδευση (σπουδές, σεμινάρια κλπ) παίζει μεγάλο ρόλο στην αποτελεσματική διάδοση των αρχών του συνεργατισμού και της συνεταιριστικής ιδέας και συνεπώς συμβάλλει αποφασιστικά στη σημαντική ανάπτυξη των συνεταιρισμών, η οποία αποτελεί βασική

προϋπόθεση για την ουσιαστική βελτίωση της οικονομικής, κοινωνικής και πολιτιστικής θέσης των μελών τους.

Γι' αυτό η εκπαίδευση των μελών των συνεταιρισμών αποτελεί βασική συνεταιριστική αρχή.

Η Διεθνής Συνεταιριστική Ένωση στο συνέδριό της στη Βιέννη το 1966 χαρακτηριστικά αναφέρει για τη συνεταιριστική εκπαίδευση τα εξής:

«Η εκπαίδευση, η διδασκαλία και η διάδοση των συνεταιριστικών αρχών και μεθόδων, οικονομικών, δημοκρατικών και πολιτιστικών, αποτελεί συνεταιριστική υποχρέωση».

Η εκπαίδευση παρέχει γνώση και η γνώση είναι δύναμη. Η δύναμη σημαίνει πετυχημένη διαπραγματευτική ικανότητα των ενωμένων μελών του συνεταιρισμού, που τελικά μετουσιώνεται σε οικονομική ωφέλεια.

Εκτός από την ισχυροποίηση της διαπραγματευτικής ικανότητας των παραγωγών ή καταναλωτών μέσω των συνεταιρισμών τους, η συνεταιριστική ανάπτυξη αποβλέπει και στη δημιουργία οικονομιών μεγέθους ή κλίμακας, σε όποιες δραστηριότητες μπου οι Συνεταιρισμοί (π.χ. μεταποίηση γεωργικών προϊόντων κ.α.), η οποία συνεπάγεται χαμηλότερο κόστος μεταποίησης και οδηγεί σε υψηλότερα καθαρά εισοδήματα των μελών τους.

3.2.1 Περιεχόμενο Συνεταιριστικής Εκπαίδευσης

Η συνεταιριστική εκπαίδευση στη χώρα μας προσανατολίστηκε κυρίως προς δύο κατευθύνσεις: α) την ιδεολογική και β) την οικονομοτεχνική.

A) Ιδεολογική κατεύθυνση

Η ιδεολογική εκπαίδευση στους συνεταιρισμούς έχει ως βασικό περιεχόμενο τη διδασκαλία και τη διάδοση γνώσεων, που αφορούν:

1. τις αρχές, τα ιδεώδη και τους σκοπούς του συνεργατισμού.
2. το ρόλο και τη σημασία της συνεταιριστικής δράσης για την οικονομική κατάσταση των μελών του.
3. τους κανόνες λειτουργίας των συνεταιρισμών.
4. τον κοινωνικό και πολιτιστικό ρόλο των συνεταιρισμών.
5. τη συμβολή των συνεταιρισμών στην τοπική και περιφερειακή ανάπτυξη της χώρας κ.λ.π.

B) Οικονομοτεχνική κατεύθυνση

Η οικονομοτεχνική εκπαίδευση στους συνεταιρισμούς έχει ως βασικό περιεχόμενο τα διάφορα οικονομικά και τεχνικά θέματα των συνεταιρισμών που αφορούν:

1. την οργάνωση και τη στελέχωση των συνεταιρισμών.
2. την επινόηση και χρησιμοποίηση νέων μεθόδων παραγωγικής διαδικασίας που συντελούν στη βελτίωση της παραγωγικότητας της

εργασίας των εργαζομένων και συνεπώς προκαλούν αύξηση του ωφέλιμου συνεταιριστικού έργου.

3. τον εκσυγχρονισμό του εξοπλισμού των συνεταιριστικών μονάδων παραγωγής, μεταποίησης και εμπορίας των αγροτικών προϊόντων για να βελτιωθεί η ποιότητα και να μειωθεί το κόστος των παραγόμενων μεταποιημένων και διακινούμενων προϊόντων.
4. την ορθολογική οργάνωση και διοίκηση όλων των τμημάτων του συνεταιρισμού (Λογιστήριο, Μάρκετινγκ κ.α.) για να βελτιωθεί η λειτουργικότητά του και έτσι να ωφεληθούν περισσότερο τα μέλη του, αλλά και ολόκληρη η κοινωνία.

3.3 Διακρίσεις Συνεταιριστικής Εκπαίδευσης

Η συνεταιριστική εκπαίδευση διακρίνεται συνήθως σε δύο μεγάλες κατηγορίες, τις εξής:

- α) τη σχολική συνεταιριστική εκπαίδευση.
- β) την εξωσχολική συνεταιριστική εκπαίδευση.

3.3.1 Σχολική Συνεταιριστική Εκπαίδευση

Και στις δύο κατηγορίες, η συνεταιριστική εκπαίδευση, που χαρακτηρίζεται από τη συστηματική διδασκαλία συνεταιριστικών μαθημάτων, στο Δημοτικό Σχολείο και Γυμνάσιο-Λύκειο όσο και στα Πανεπιστήμια και Τ.Ε.Ι.

Έτσι, η σχολική συνεταιριστική εκπαίδευση μπορεί να διακριθεί σε τέσσερις βαθμίδες:

1. την κατώτερη (Δημοτικό σχολείο)
2. την μέση (Γυμνάσιο και Λύκειο)
3. την ανώτερη (Τεχνολογικά Εκπαιδευτικά Ιδρύματα)
4. την ανώτατη (Πανεπιστήμιο)

Η **κατώτερη συνεταιριστική εκπαίδευση** απευθύνεται προς τους μαθητές του Δημοτικού σχολείου και αποβλέπει κυρίως στο πως να τους εξοικειώσει στη συνεταιριστική ιδέα για να μάθουν να συνεργάζονται στη ζωή τους για το δικό τους καλό και ολόκληρης της κοινωνίας. Περιορίζεται στη διδασκαλία βασικών συνεταιριστικών εννοιών, που μπορεί να περιέχονται μέσα στα αναγνωριστικά τους ή σε ειδικά εκλαϊκευμένα συνεταιριστικά βιβλία.

Η **μέση συνεταιριστική εκπαίδευση** απευθύνεται τόσο προς τους μαθητές του Γυμνασίου, όσο και στους μαθητές του Λυκείου, ιδιαίτερα του Τεχνικού - Επαγγελματικού ή Πολυκλαδικού Λυκείου. Στην τελευταία περίπτωση η εκπαίδευση είναι πιο συστηματική, γιατί διδάσκεται μέσα από ειδικά συνεταιριστικά βιβλία και αποβλέπει στο να καταστήσει τους μαθητές αυτούς ικανούς να εργασθούν ως βασικά στελέχη στους συνεταιρισμούς.

Η **ανώτερη συνεταιριστική εκπαίδευση** παρέχεται στους σπουδαστές ορισμένων σχολών (Τεχνολόγων Γεωπονίας κ.α) με σκοπό να αποκτήσουν καλές γνώσεις και πείρα σε διάφορα συνεταιριστικά θέματα

(αρχές, οικονομία, νομοθεσία, οργάνωση και διοίκηση, κ.α) και έτσι να γίνουν δημιουργικά και υψηλής στάθμης τεχνοκρατικά στελέχη των συνεταιρισμών.

Η **ανώτατη συνεταιριστική εκπαίδευση** παρέχεται στους φοιτητές ορισμένων Πανεπιστημιακών Σχολών (π.χ. Γεωπονικές και Οικονομικές σχολές) με σκοπό να αποκτήσουν βαθιές γνώσεις στις αρχές, τα ιδεώδη και την οικονομική του συνεργατισμού, την οργάνωση και διοίκηση, τη νομοθεσία και τη λειτουργία των συνεταιρισμών, κ.α. για να μπορέσουν να καταστούν πολύτιμα ηγετικά στελέχη τους και να παράγουν ωφέλιμο έργο στα μέλη τους και σε ολόκληρη την κοινωνία.

3.3.2 Εξωσχολική Συνεταιριστική εκπαίδευση

Η εξωσχολική συνεταιριστική εκπαίδευση παρέχεται κυρίως:

- α) στα μέλη των συνεταιρισμών αλλά και στα υποψήφια μέλη τους.
- β) στα αιρετά στελέχη των συνεταιρισμών που ασκούν τη διοίκησή τους
- γ) στα υπαλληλικά στελέχη των συνεταιρισμών.

Τα μέλη και τα υποψήφια μέλη των συνεταιρισμών ενημερώνονται συνήθως στο ιδεολογικό περιεχόμενο, τις αρχές, το ρόλο, τη σημασία και το έργο των συνεταιρισμών.

Τα αιρετά στελέχη των συνεταιρισμών δέχονται συνεταιριστική εκπαίδευση, κυρίως ιδεολογικού περιεχομένου αλλά και κάποια στοιχειώδη οικονομοτεχνική εκπαίδευση για να συμμετέχουν πιο ενεργά στη διοίκηση των συνεταιρισμών.

Τα υπαλληλικά στελέχη των συνεταιρισμών εκπαιδεύονται συνήθως στις αρχές των συνεταιρισμών στη λογιστική, σε θέματα οργάνωσης και διοίκησης, σε στοιχεία μάρκετινγκ κ.ά.

3.4 Συνεταιριστική Εκπαίδευση στην Ελλάδα

Η πρώτη προσπάθεια συστηματικής συνεταιριστικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα άρχισε το 1929, οπότε ιδρύθηκε η “Σχολή Συνεταιριστών” μέσα στα πλαίσια της Ανωτάτης Γεωπονικής Σχολής Αθηνών. Η Σχολή αυτή λειτούργησε από το 1930 ως το 1937, οπότε καταργήθηκε μαζί με τη Γεωπονική Σχολή.

Οι σπουδές στη σχολή αυτή διαρκούσαν δύο εξάμηνα και συνοδεύονταν από μια δίμηνη πρακτική εξάσκηση. Σε αυτήν σπούδαζαν άτομα που ήθελαν να ειδικευτούν σε αγροτοσυνεταιριστικά θέματα ή να εργασθούν στην Υπηρεσία Γεωργικών Συνεταιρισμών του Υπουργείου Γεωργίας.

Το 1938 ιδρύθηκε νέα σχολή, η “Γεωργική Συνεταιριστική Σχολή”. Σε αυτήν λειτούργησαν δύο τμήματα: **(α)** των συνεταιριστικών υπαλλήλων διάρκειας ενός έτους και **(β)** το τμήμα Ανωτέρων Συνεταιριστικών Σπουδών, διάρκειας 6 μηνών.

Η σχολή αυτή λειτούργησε ως το 1940. Το 1941 επαναλειτούργησε με την ίδια μορφή και ονομασία για να μετονομαστεί το 1942 σε “Σχολή Ανωτέρων Γεωργοοικονομικών Σπουδών” και τελικά να καταργηθεί το 1945.

Το 1949 η ΠΑΣΕΓΕΣ ιδρύει την πρώτη Συνεταιριστική Σχολή της, η οποία λειτούργησε στην Αθήνα ως το 1963 κάτω από την διεύθυνση του μεγάλου συνεταιριστή Θεόδωρου Τζωρτζάκη.

Το 1965 επαναλειτούργει η Συνεταιριστική Σχολή της ΠΑΣΕΓΕΣ, αλλά αυτή τη φορά στη Θεσσαλονίκη με Διευθυντή τον Κωνσταντίνου Χουρμουζιάδη, ηγετικό στέλεχος της ΠΑΣΕΓΕΣ στη Βόρεια Ελλάδα. Η σχολή συνεχίζει τη δημιουργική συνεταιριστική εκπαιδευτική της πορεία αδιάλειπτα από τότε ως σήμερα με κάποιες διαφοροποιήσεις κατά καιρούς στα προγράμματα σπουδών της.

Από το 1965 ως και τον Ιούνιο του 1980 το πρόγραμμα σπουδών στη σχολή ήταν ετήσιας διάρκειας (9 μηνών) και το παρακολουθούσαν όχι μόνο υπάλληλοι των Αγροτικών Συνεταιριστικών Οργανώσεων, αλλά και υποψήφιοι υπάλληλοι που είχαν προταθεί σε αυτές.

Από τον Οκτώβριο του 1980 ως και τον Ιούνιο του 1988 η διάρκεια των σπουδών γίνεται τρίμηνη. Έτσι, στη σχολή εκπαιδεύονταν κάθε χρόνο τρεις σειρές σπουδαστών οι οποίοι ήταν όλοι υπάλληλοι, συνήθως νεοπροσληφθέντες, των Συνεταιριστικών οργανώσεων. Οι περίοδοι εκπαίδευσης των τριών σειρών ήταν: Ιανουάριος - Μάρτιος, Απρίλιος - Ιούνιος και Οκτώβριος - Δεκέμβριος.

Της τρίμηνης αυτής εκπαίδευσης προηγούνται τέσσερα (4) προκαταρκτικά 15θήμερα σεμινάρια, τα οποία επαναλαμβάνοντας κάθε τρεις μήνες. Δηλαδή, επί ένα έτος γινόταν εναλλαγή εργασίας και εκπαίδευσης. Δυστυχώς, μετά το πρώτο 15θήμερο σεμινάριο η συμμετοχή των υπαλλήλων μειώνονταν σημαντικά.

Επειδή οι συνεταιριστικές οργανώσεις δεν ήθελαν να στερηθούν τους υπαλλήλους τους για εννέα (9) μήνες και επειδή οι τρίμηνη εκπαίδευση αποδεικνυόταν όχι επαρκής, για αυτό από το Σεπτέμβριο του 1988 η εκπαίδευση στη Συνεταιριστική Σχολή γίνεται έξι (6) μήνες με μαθήματα και άλλους τρεις (3) μήνες πρακτική άσκηση με κανονική εργασία στην οργάνωση τους. Με αυτόν τον τρόπο έγινε προσπάθεια να λυθούν τα προβλήματα της εννιάμηνης και της τρίμηνης εκπαίδευσης.

Τα μαθήματα που διδάσκονταν στη Συνεταιριστική Σχολή Θεσσαλονίκης τα τελευταία τρία ακαδημαϊκά έτη 1987-'88, 1988-'89 και 1989-'90, δίδονται παρακάτω ομαδοποιημένα σε τέσσερις κατηγορίες:

3.4.1 Πρόγραμμα Μαθημάτων στη Συνεταιριστική Σχολή Θεσσαλονίκης κατά τα ακαδημαϊκά έτη 1987 - 1990

A. Συνεταιριστικά

1. Συνεταιριστική ιδεολογία και Ανάπτυξη.
2. Συνεταιριστική Οικονομία και στοιχεία Οικονομικής.
3. Συνεταιριστικό Δίκαιο και Στοιχεία Δικαίου.

B. Συνεταιριστικές Δραστηριότητες

4. Παραγωγή και Διακίνηση Γεωργικών Εφοδίων.
5. Παραγωγή και κοστολόγηση Αγροτικών Προϊόντων.
6. Μεταποίηση Αγροτικών Προϊόντων.
7. Εμπορία (Μάρκετινγκ) Αγροτικών Προϊόντων.

8. Διεθνές Εμπόριο Αγροτικών Προϊόντων.

9. Αγροτική Πίστη και Ασφάλιση και Αξιολόγηση Γεωργικών Επενδύσεων.

Γ. Μάνατζμεντ, Λογιστική και Πληροφορική Συνεταιριστική Οργανώσεων

10. Οργάνωση και Διοίκηση (Μάνατζμεντ) Συνεταιριστικών Οργανώσεων.

11. Λογιστική και Φοροτεχνικά Συνεταιριστικών Οργανώσεων.

12. Πληροφορική και Μηχανοργάνωση Συνεταιριστικών Οργανώσεων.

Δ. Γενικά

13. Γεωργική Εγκυκλοπαίδεια.

14. Κοινή Αγροτική Πολιτική.

15. Δημόσιες Σχέσεις και Εμπορική Αλληλογραφία.

Από τα παραπάνω 15 μαθήματα, τα 11 διδάσκονταν όλο το εξάμηνο ενώ τα υπόλοιπα 4 διδάσκονται σε τρίμηνη βάση, δηλαδή τα 2 διδάσκονταν το πρώτο τρίμηνο και τα άλλο 2 το δεύτερο τρίμηνο.

Η διδασκαλία γινόταν 5 ημέρες την εβδομάδα και 7 ώρες την ημέρα, δηλαδή 35 ώρες την εβδομάδα.

Κατά τη διάρκεια της εκπαίδευσης στη σχολή πραγματοποιούνταν τουλάχιστον 5 ημερήσιες εκπαιδευτικές εκδρομές σε εγκαταστάσεις

(εργοστάσια, διαλογητήρια-συσκευαστήρια, κ.α.) συνεταιριστικών οργανώσεων που βρίσκονται σε αποστάσεις ως και 200 χιλιόμετρα από την Θεσ/νίκη.

Προς το τέλος της εκπαίδευσης γινόταν εβδομαδιαία εκπαιδευτική εκδρομή για επίσκεψη απομακρυσμένων συνεταιριστικών οργανώσεων, όπως π.χ. αυτών που βρίσκονται στην Κρήτη, στην Πελοπόννησο κ.α.

Οι σπουδές στη σχολή ολοκληρώνονταν με τη συγγραφή διπλωματικής εργασίας που αφορούσε τη συνεταιριστική οργάνωση όπου εργαζόταν ο υπάλληλος και αναφέρονταν στην οργάνωση και διοίκησή της, στις δραστηριότητες και στον όγκο εργασιών της, στα προβλήματα και προοπτικές της κ.λπ.

Η συνεταιριστική εκπαίδευση σε θέματα καταναλωτικών συνεταιρισμών είναι πολύ περιορισμένη και ως το 1983 εντελώς ανύπαρκτη. Το φθινόπωρο του 1983 άρχισαν τα πρώτα σεμινάρια καταναλωτικών συνεταιρισμών, όσο και σε καταναλωτές, μέλη ή μη μέλη των συνεταιρισμών.

Από το 1989, οι καταναλωτικοί συνεταιρισμοί Θεσσαλονίκης και Αθηνών πραγματοποιούν μόνοι τους ειδικά εκπαιδευτικά σεμινάρια των στελεχών τους σε θέματα Μάρκετινγκ, Μάνατζμεντ και πληροφορικής. Τα σεμινάρια αυτά χρηματοδοτούνται από την Ευρωπαϊκή Ένωση και επιδοτούνται από τον ΟΑΕΔ με ποσοστό συνολικά γύρω στο 50% της συνολικής δαπάνης τους.

3.5 Προοπτικές Συνεταιριστικής Ομάδας

Το μέλλον για τη συνεταιριστική έρευνα στη χώρα μας είναι ευοίωνο τόσο από πλευράς ποσότητας όσο και από πλευράς ποιότητας για τους εξής κυρίως λόγους:

1. Η διδασκαλία συνεταιριστικών μαθημάτων στα Πανεπιστήμια και τα ΤΕΙ γενικεύεται. Όμως, για να είναι ένας καθηγητής αποδοτικός στη διδασκαλία του, προϋποτίθεται ότι πρέπει να ασχοληθεί εντατικά με την έρευνα για να έχει στη διάθεσή του ερευνητικά στοιχεία τα οποία θα χρησιμοποιεί κατά τη διδασκαλία.
2. Ο αριθμός των καθηγητών στα Πανεπιστήμια και ΤΕΙ που διδάσκουν συνεταιριστικά μαθήματα αυξάνεται και αυτή η αύξηση θα έχει ανάλογη περίπου επίδραση και στη συνεταιριστική έρευνα για λόγους τουλάχιστον επιστημονικής τους εξέλιξης.
3. Το Ινστιτούτο Συνεταιριστικών Ερευνών και Μελετών (ΙΣΕΜ) άρχισε πλέον να δραστηριοποιείται στη συνεταιριστική έρευνα καθώς αρχίζει να οργανώνεται καλύτερα και επιπλέον να αποκτά κάποιους οικονομικούς πόρους.
4. Η ίδια η Πολιτεία, αποστερημένη της δυνατότητας άμεσης κοινωνικής αγροτικής πολιτικής, λόγω Κοινοτικών Κανόνων, θα επιδιώξει να εξεύρει τρόπους άσκησης μιας τέτοιας πολιτικής μέσω καλά οργανωμένων και αποδοτικά λειτουργούντων συνεταιρισμών. Και φυσικά κάτι τέτοιο απαιτεί εμπειριστατωμένες μελέτες για τους συνεταιρισμούς, τις οποίες και πρέπει να χρηματοδοτήσει.

3.6 Οι προοπτικές της Συνεταιριστικής Εκπαίδευσης

Η συνεταιριστική εκπαίδευση στη χώρα μας θα πρέπει να αναπτυχθεί πολύ σε όλες τις βαθμίδες και να επεκταθεί σε όλους τους ενδιαφερόμενους, αν θέλουμε οι συνεταιρισμοί, αγροτικοί και καταναλωτικοί, να παίξουν σημαντικό ρόλο στην αγροτική και οικονομική ανάπτυξη της χώρας και την ευημερία των παραγωγών και καταναλωτών.

Έγινε πια κατανοητό από όλους, Πολιτεία και πολίτες, πως χωρίς την απαραίτητη γνώση δεν μπορεί ένα άτομο να αποδώσει το maximum στην εργασία του.

Ο γεωργός πρέπει να καταλάβει πως χωρίς τη συλλογική - συνεταιριστική πώληση των προϊόντων του, οι τιμές που θα πετύχει θα είναι σχετικά μικρότερες, γιατί μόνος του έχει ασήμαντη διαπραγματευτική δύναμη. Επίσης, αν τυχόν κατά τη συγκομιδή των προϊόντων του δεν απορρίψει στο χωράφι τα χαλασμένα και ακατάλληλα προϊόντα, τότε το κόστος τυποποίησης των προϊόντων του θα είναι μεγαλύτερο και το καθαρό εισόδημα που θα αποκτήσει συγκριτικά μικρότερο.

Τα υπαλληλικά στελέχη των συνεταιρισμών πρέπει να καταλάβουν πως χωρίς την ορθολογική οργάνωση και την αξιοκρατική στελέχωση των συνεταιρισμών, τον συντονισμό εργαζομένων και δραστηριοτήτων, την κατάλληλη στιγμή αγοράς και πώλησης των προϊόντων, δεν θα μπορέσουν να πετύχουν τα μεγαλύτερα δυνατά οικονομικά αποτελέσματα για τον συνεταιρισμό τους. Σε μια τέτοια περίπτωση θα εκθέσουν την οργάνωσή τους σε κίνδυνο να υποστεί ζημίες και τελικά να διαλυθεί.

Για αυτόν ακριβώς το λόγο, όλοι ανεξαιρέτως εκείνοι που σχετίζονται με μια συνεταιριστική οργάνωση (αγρότες ή καταναλωτές, αιρετά στελέχη, συνεταιριστικοί υπάλληλοι) θα πρέπει να έχουν την κατάλληλη εκπαίδευση για να αποκτήσουν την απαραίτητη γνώση και έτσι να μπορούν να εργαστούν παραγωγικότερα ο καθένας στον τομέα του και έτσι ο συνεταιρισμός να λειτουργήσει αποδοτικότερα για να επιβιώσει στον ανταγωνισμό και να προσφέρει ωφέλειες στα μέλη του και στο κοινωνικό σύνολο.

Επειδή σε κάθε επιχείρηση, ιδιωτική ή συνεταιριστική, το κλειδί της επιτυχίας της είναι η ικανότητα των στελεχών της, ιδιαίτερα των διευθυντικών, για αυτό τα συνεταιριστικά υπαλληλικά στελέχη πρώτης γραμμής (Διευθυντές, προϊστάμενοι υπηρεσιών κ.λ.π.) θα πρέπει να παίρνουν υψηλής στάθμης εκπαίδευση στον τομέα της δραστηριότητάς τους, όπως π.χ. μάνατζμεντ, διοίκηση προσωπικού, μάρκετινγκ, χρηματοδότηση και αξιολόγηση επενδύσεων κ.α., που προσδίδουν αποφασιστικής σημασίας γνώσεις στα στελέχη αυτά, ώστε να εργάζονται παραγωγικότερα στην υπηρεσία τους και έτσι ο συνεταιρισμός να λειτουργεί αποδοτικότερα.

Επίσης, κάποια ανάλογη εκπαίδευση πρέπει να παίρνουν και τα αιρετά στελέχη, τουλάχιστον μετά την εκλογή τους στο Δ.Σ. μιας συνεταιριστικής οργάνωσης για να μπορούν να την διοικούν καλύτερα. “Η γνώμη θέλει γνώση”.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ

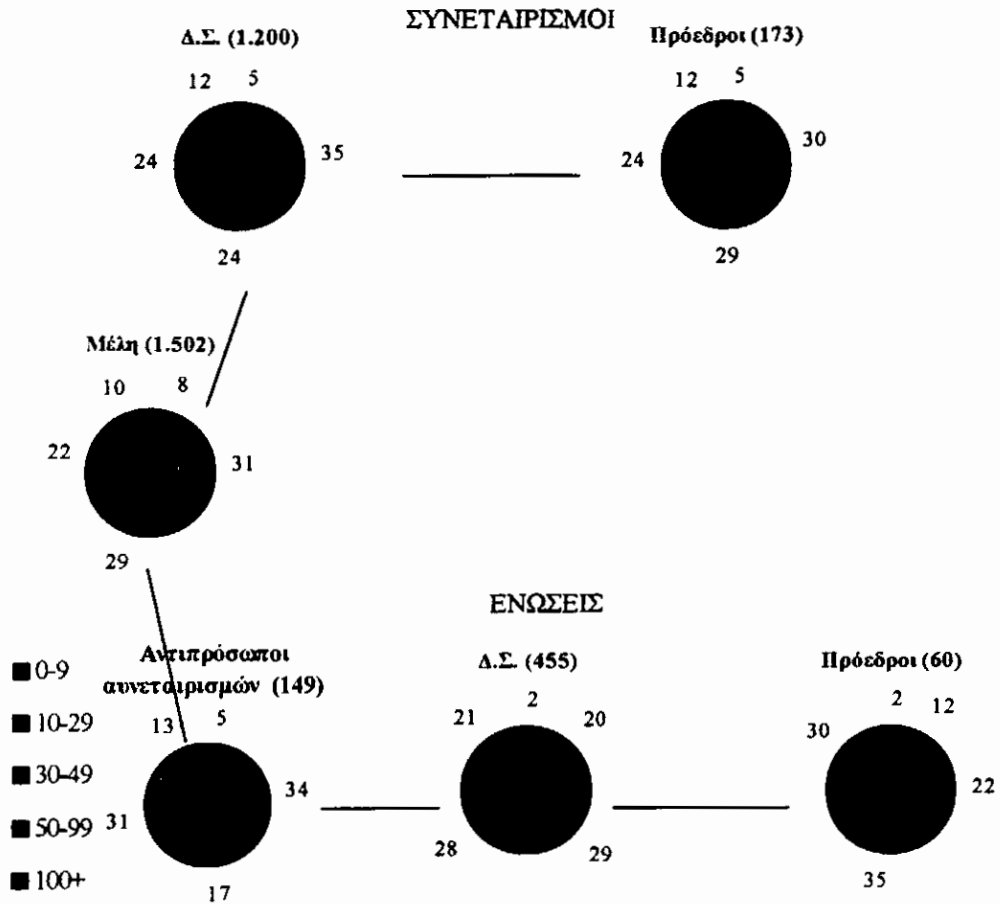
ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

4.1 Κατανομή Διοικητικών Συμβουλίων

4.1.1 Σε σχέση με την ιδιοκτησία γης

Παρατηρούμε ότι οι διαφορές ανάμεσα στα μέλη και τα ΔΣ ή τους προέδρους των συνεταιρισμών είναι πολύ μικρές ως προς αυτό το χαρακτηριστικό. Έχουμε μια ελαφρά αύξηση των μεγαλομεσαίων και μεγάλων παραγωγών (συνολικά αποτελούν το 36% ενώ μεταξύ των μελών αποτελούν το 32%) σε βάρος κυρίως των πολύ μικρών παραγωγών (8% στο δείγμα μας, 5% μεταξύ των ΔΣ) διαφορές που δεν είναι στατιστικά σημαντικές.

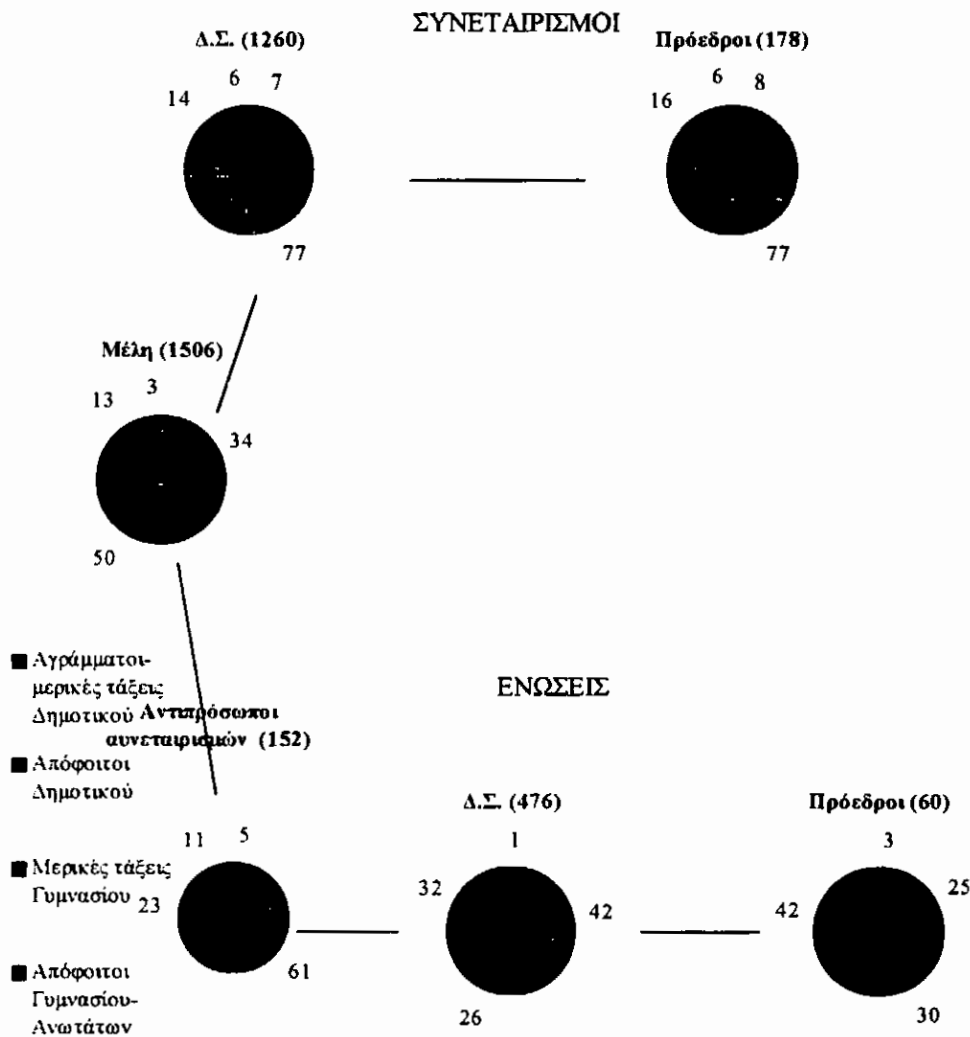
Σχήμα 4.1 Ιδιόκτητη γη

Αντίθετα οι διαφορές είναι σημαντικές μεταξύ των μελών συνεταιρισμών και ΔΣ ενώσεων και πολύ μεγάλες μεταξύ μελών και προέδρων των ενώσεων. Πράγματι, μεταξύ των προέδρων έχουμε διπλάσιους παραγωγούς με περισσότερα από 50 στρέμματα απ' όσους μεταξύ των μελών. Και τριπλάσιους παραγωγούς με περισσότερα από 100 στρέμματα. Και αντίθετα οι παραγωγοί με λιγότερα από 50 στρέμματα, που αποτελούν το 68% των μελών των συνεταιρισμών, αποτελούν το 51% των ΔΣ των ενώσεων και μόλις το 36% των προέδρων. Περίεργες αυξομειώσεις παρουσιάζει το ποσοστό των παραγωγών με 30 - 49 στρέμματα, που όμως εξαφανίζονται αν θεωρήσουμε σαν ενιαία κατηγορία όσους έχουν 10 - 49 στρέμματα. Τότε παρατηρούμε πως κατά

τη διαδικασία εκλογής των προέδρων των ενώσεων, οι δύο πρώτες κατηγορίες (0-9, 10-49) συνεχώς μειώνουν την παρουσία τους, ενώ αντίθετα οι δύο άλλες (50-99, 100+) συνεχώς την αυξάνουν.

Σχήμα 4.2 Εκπαιδευτικό επίπεδο

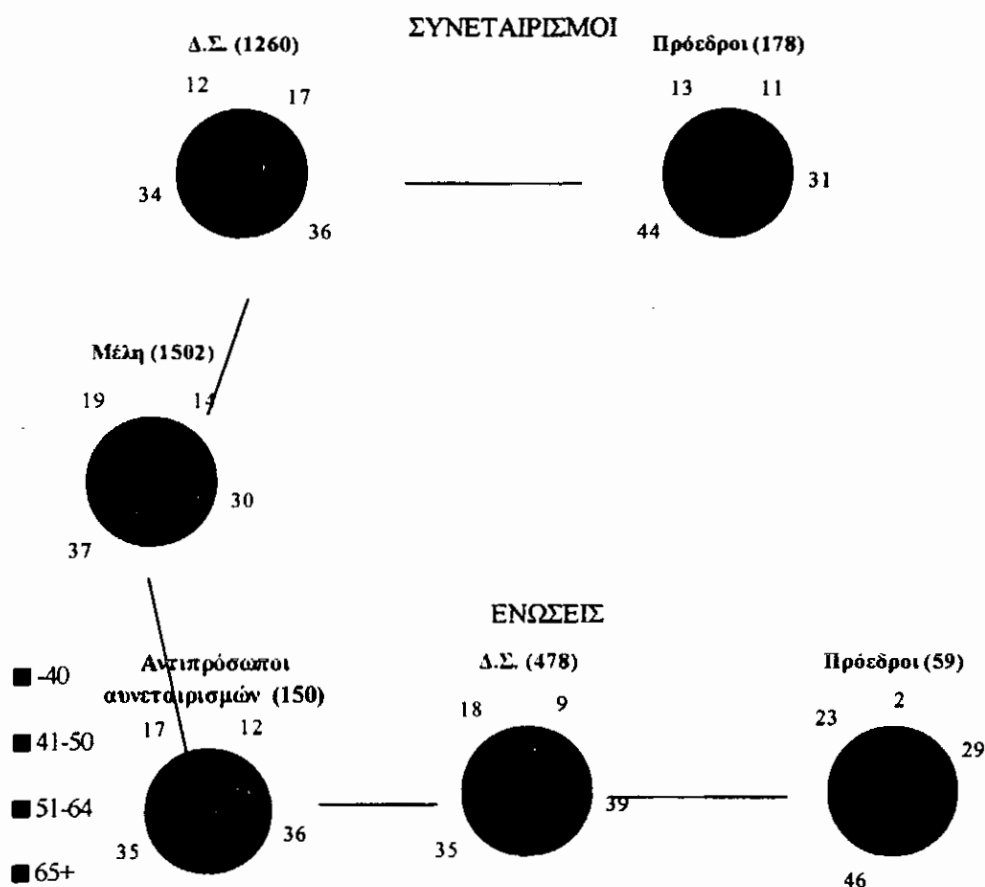

4.1.2 Σε σχέση με το επίπεδο εκπαίδευσης

Ως προς το επίπεδο εκπαίδευσης (Σχήμα 4.2), οι διαφορές είναι ακόμη μεγαλύτερες. Αυτοί που δεν έχουν απολυτήριο δημοτικού μειώνονται πάρα πολύ στα ΔΣ των συνεταιρισμών και των ενώσεων. Οι απόφοιτοι του δημοτικού, αυξάνουν το ποσοστό τους μέχρι τη βαθμίδα

μέλους του ΔΣ του συνεταιρισμού ή αντιπροσώπου στην ένωση, για να μειωθούν όμως στη συνέχεια μεταξύ των ΔΣ των ενώσεων και των προέδρων των ενώσεων και (όχι σημαντικά) των συνεταιρισμών. Αντίθετα, όσοι έχουν πάει στο γυμνάσιο αυξάνουν σταθερά την παρουσία τους σ' όλες τις κλίμακες, ενώ την πιο μεγάλη και γρήγορη αύξηση έχουν αυτοί που τελείωσαν γυμνάσιο, που ενώ αποτελούν μόλις το 3% των μελών, αποτελούν το 42% των προέδρων των ενώσεων.

Σχήμα 4.3 Ηλικία

4.1.3 Σε σχέση με την ηλικία

Ως προς την ηλικία. Οι διαφορές είναι λιγότερο έντονες από τις προηγούμενες. Για μια ακόμη φορά τα ΔΣ και οι πρόεδροι των

συνεταιρισμών έχουν μικρότερες διαφορές από τα μέλη, σε σχέση με τα ΔΣ και τους προέδρους των ενώσεων. Οι πιο νέοι (κάτω των 40) αυξάνουν κάπως το ποσοστό τους μεταξύ των ΔΣ των συνεταιρισμών, το ποσοστό αυτό όμως μειώνεται μεταξύ των προέδρων. Προς την κατεύθυνση των ενώσεων, το ποσοστό τους μειώνεται σταθερά στις 3 βαθμίδες, ώστε ν' αποτελούν στο τέλος μόνο το 2% των προέδρων. Τα ίδια περίπου ισχύουν και για την κατηγορία 41 - 50, που αυτή όμως αυξάνει το ποσοστό της ως τη βαθμίδα «μέλος ΔΣ της ένωσης», ενώ μεταξύ των προέδρων (συνεταιρισμών και ενώσεων) εκπροσωπείται με το ίδιο ποσοστό που έχει και μεταξύ των μελών. Αντίθετα η κατηγορία ηλικίας 50 - 64 μειώνει κάπως το ποσοστό της σε πρώτη φάση εκλογής (ΔΣ, αντιπρόσωποι στην ένωση), το αυξάνει όμως στην εκλογή των προέδρων, έτσι ώστε να υπεραντιπροσωπεύεται (σε σχέση με την αναλογία της στα μέλη μεταξύ των προέδρων των ενώσεων. Οι άνω των 65 τέλος μειώνουν σημαντικά το ποσοστό τους στα ΔΣ των συνεταιρισμών, το αυξάνουν όμως μεταξύ των προέδρων των ενώσεων. Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε ότι ενώ τα μέλη των συνεταιρισμών εκλέγουν αναλογικά περισσότερους αντιπροσώπους από τις ηλικίες κάτω των 50, στις τελικές εκλογές για την ανάδειξη των προέδρων επιλέγονται οι άνω των 50 και κύρια μεταξύ 50 - 64.

4.1.4 Σε σχέση με την Εξωγεωργική Απασχόληση

Σχετικά με την εξωγεωργική απασχόληση, παρατηρούμε ότι το ποσοστό αυτών που έχουν και δεύτερη απασχόληση (εκτός γεωργίας), αυξάνεται πολύ μεταξύ των ΔΣ των συνεταιρισμών, για να μειωθεί μεταξύ των προέδρων, ενώ σταθερά αυξάνεται κατά τη διαδικασία

επιλογής των οργάνων της ένωσης. Ως προς το είδος της απασχόλησης, οι μετακινήσεις είναι αρκετά περίπλοκες. Το ποσοστό των εργατών π.χ. αυξομειώνεται ανώμαλα, όπως και αυτό των υπαλλήλων. Συνολικά όμως αυτές οι δύο «νέες κατηγορίες εργαζομένων» διατηρούν το ποσοστό τους μεταξύ των μελών των ΔΣ των συνεταιρισμών, ενώ το μειώνουν στα ΔΣ των ενώσεων. Οι έμποροι - καταστηματάρχες, ενώ στις πρώτες εκλογές υπεραντιπροσωπεύονται, στη συνέχεια μειώνεται το ποσοστό τους. Τέλος οι συνταξιούχοι (στους οποίους βέβαια δεν περιλαμβάνουμε τους συνταξιούχους του Ο.Γ.Α.) αυξάνουν κατά πολύ το ποσοστό τους μεταξύ των προέδρων, ιδιαίτερα μεταξύ των προέδρων των ενώσεων (33%).

4.1.5 Σε σχέση με τα Μεγάλα ζώα

Σχετικά με τα μεγάλα ζώα, βλέπουμε πως η αναλογία αυτών που έχουν ζώα αυξάνει κατά πολύ στα ΔΣ συνεταιρισμών και λιγότερο μεταξύ των ΔΣ των ενώσεων. Γενικά, ως προς την κατοχή μεγάλων ζώων, βλέπουμε πως τα ΔΣ των συνεταιρισμών διαφέρουν από τα μέλη τους περισσότερο απ' ό,τι διαφέρουν τα ΔΣ των ενώσεων. Μέχρι 4 ζώα έχουν μόνο τα 11% των μελών, ενώ έχουν τα 38% των μελών και των προέδρων των ΔΣ των συνεταιρισμών και το 25% περίπου των μελών των ΔΣ και των προέδρων των ενώσεων. Με περισσότερα από 10 ζώα συναντάμε διπλάσιους μεταξύ των προέδρων των συνεταιρισμών (σε σχέση με τα μέλη) ενώ έχουμε το ίδιο ποσοστό μεταξύ των προέδρων των ενώσεων.

4.1.6 Σε σχέση με Μικρά ζώα

Τέλος ως προς τα μικρά ζώα (πρόβατα, γίδια, χοίρους), ξανά τα ΔΣ των συνεταιρισμών «μοιάζουν» περισσότερο με τα μέλη απ' ό,τι τα ΔΣ

των ενώσεων. Το ποσοστό όμως αυτών που δεν έχουν μικρά ζώα μειώνεται σε 46% μεταξύ των προέδρων των συνεταιρισμών, ενώ μένει το ίδιο με των μελών (57%) μεταξύ των προέδρων των ενώσεων. Το ποσοστό αυτών που έχουν 1 - 19 ζώα παρουσιάζει αυξομειώσεις στις διάφορες κατηγορίες. Το αντίθετο συμβαίνει με αυτούς που έχουν πάνω από 50 ζώα, που μπορούμε να τους θεωρήσουμε σαν ασχολούμενους κύρια με την κτηνοτροφία: Το ποσοστό τους παραμένει εντυπωσιακά σταθερό σ' όλες τις βαθμίδες. Ίσως μπορούμε εδώ να διακρίνουμε τη συνοχή μιας ειδικής ομάδας, των κτηνοτρόφων γιδοπροβάτων, που καταφέρνει να εξασφαλίζει την ισόμετρη εκπροσώπησή της –και επομένως τη διεκδίκηση των ιδιαίτερων συμφερόντων της– σ' όλα τα όργανα διοίκησης των συνεταιρισμών.

Οι παραπάνω αριθμοί νομίζουμε πως είναι αρκετά εύγλωττοι. Οι συνεταιρισμοί δεν αποτελούν «νησίδες ισότητας» –και θα ήταν ουτοπία να περιμένει κανείς κάτι παρόμοιο, μια τέτοια πρόκληση προς το περιβάλλον. Η ιεραρχία της γνώσης, της ηλικίας, του χρήματος, επιβάλλεται στα πλαίσιά τους, όπως και στο γενικότερο κοινωνικό σύνολο. Οι μεγαλύτερες ανισότητες παρατηρούνται κύρια ανάμεσα στα μέλη των συνεταιρισμών και τους προέδρους και ΔΣ των ενώσεων, ειδικά στο καθοριστικό –σε πρώτη προσέγγιση– οικονομικό χαρακτηριστικό για έναν αγρότη, την ιδιόκτητη γη. Αν θεωρήσουμε την κατοχή τρακτέρ σαν ενδεικτική του γενικότερου τεχνικού εξοπλισμού, δεύτερο καθοριστικό στοιχείο, διαπιστώνουμε εξ ίσου μεγάλη απόσταση ανάμεσα στα μέλη και τους προέδρους ενώσεων και συνεταιρισμών. Η κατοχή μεγάλων και μικρών ζώων, τρίτο στοιχείο, εμφανίζεται ιδιαίτερα έντονη ανάμεσα στα μέλη και τους προέδρους των συνεταιρισμών, ενώ τα ΔΣ των

συνεταιρισμών διαφοροποιούνται από τα μέλη κυρίως ως προς την κατοχή μεγάλων ζώων. Οι αντιπρόσωποι στην ένωση διαφοροποιούνται κύρια ως προς την κατοχή γης, σε μικρότερο όμως βαθμό από τα ΔΣ και τους προέδρους των ενώσεων. Η ιεράρχηση αυτή διοικητικών θέσεων – βασικών οικονομικών χαρακτηριστικών – αρκεί, από μόνη της, για να δημιουργήσει ερωτηματικά ως προς την επάρκεια των εξισωτικών συνεταιριστικών αρχών να δημιουργήσουν μια «οικονομική δημοκρατία» στα πλαίσια του καπιταλισμού. Οι πιο μεγάλες διαφορές ανάμεσα στα μέλη και στους εκπροσώπους τους εμφανίζονται στο εκπαιδευτικό επίπεδο. Είδαμε όμως προηγούμενα πόσο έντονα είναι συνδεδεμένο το χαρακτηριστικό αυτό με την ιδιοκτησία. Τέλος, σ' ό,τι αφορά τις ηλικίες, είναι πολύ ενδιαφέρουσα η τάση εκλογής νεώτερων που παρατηρούμε στα ΔΣ των συνεταιρισμών, αντίθετα με ό,τι συμβαίνει στα ΔΣ των ενώσεων.

Οπωσδήποτε, παρά το μεγάλο ποσοστό των άνω των 65 στα ΔΣ των ενώσεων, δεν μπορούμε να μιλήσουμε για «γεροντοκρατία», όταν είναι γνωστό πόσο έντονο είναι το φαινόμενο αυτό και σε άλλες σφαίρες της ελληνικής κοινωνίας. Εντυπωσιακό όμως είναι το ποσοστό συνταξιούχων κλάδων εκτός γεωργίας (33%) μεταξύ των προέδρων και των ενώσεων. Αυτό σημαίνει πως κατά την ενεργό περίοδο της ζωής τους δεν είχαν τη γεωργία ως κύριο επάγγελμα γιατί σ' αυτήν την περίπτωση θα ήταν συνταξιούχοι του Ο.Γ.Α. Και τυπικά απαγορεύεται η εκλογή σε όργανα συνεταιρισμών όσων δεν έχουν ως κύρια απασχόληση τη γεωργία. Ο ορισμός όμως της κύριας απασχόλησης φαίνεται να είναι ιδιαίτερα ελαστικός και έτσι να εκλέγονται άτομα που στην πραγματικότητα είναι μόνο δευτερευόντως γεωργοί.

4.2 Συμπεράσματα

Είναι γνωστό πως η συνεταιριστική θεωρία και ιδεολογία θέλει τους συνεταιρισμούς οργανώσει στην υπηρεσία των ασθενέστερων οικονομικά, ενώσεις προσώπων που με την κοινή τους δράση προσπαθούν να βελτιώσουν την οικονομική τους κατάσταση. Όσοι τον απαρτίζουν προέρχονται από τάξεις που, για να αντιμετωπίσουν την κυριαρχία του μεγάλου κεφαλαίου, συγκεντρώνουν τα μικρά μέσα παραγωγής που διαθέτουν για να χρησιμοποιήσουν επωφελέστερα την εργατική τους δύναμη. Η σχηματίζουν με εισφορές τους ένα κεφάλαιο για να εξυπηρετηθούν οι ίδιοι φθηνότερα (σε αγορές, πιστωτικές ανάγκες, ψυχαγωγία).

Είναι γεγονός βέβαια πως οι αγρότες συνολικά, ιδιαίτερα στη χώρα μας, αποτελούν «πτωχή τάξη», όπως άλλωστε αποδεικνύουν και τα στοιχεία που προηγούμενα παραθέσαμε. Ιδιαίτερα αν συγκριθούν με τις επιχειρήσεις με τις οποίες έχει δοσοληψίες ο παραγωγός: Βιομηχανίες λιπασμάτων, φαρμάκων, τροφίμων, πιστοδοτικούς οργανισμούς, εμπορικές επιχειρήσεις. Όμως κατά κανένα τρόπο δεν αποτελούν ένα ομοιογενές σύνολο, έστω κι αν στη χώρα μας κυρίως στη ριζοσπαστική αγροτική μεταρρύθμιση του μεσοπολέμου οι διαφοροποιήσεις είναι πολύ λιγότερο έντονες απ' όσο στις χώρες του Τρίτου κόσμου ή και της Ευρώπης (Ιταλία, Γαλλία). Τα πραγματικά λοιπόν ερωτήματα που τίθενται (και που διατυπώθηκαν και στην Εισαγωγή αυτού του κεφαλαίου) είναι: Ποιοι συνεταιρίζονται; Ποιοι ωφελούνται περισσότερο από τους συνεταιρισμούς; Ποιοι διευθύνουν τους συνεταιρισμούς;

Στη χώρα μας οι συνεταιρισμοί αναπτύχθηκαν περισσότερο στους νομούς όπου οι εκμεταλλεύσεις ήσαν μεγαλύτερες, πως δεν υπάρχουν συνεταιρισμοί κύρια στα χωριά που οι κάτοικοι έχουν μικρές εκμεταλλεύσεις, πως η τάση για συμμετοχή αυξάνει με το μέγεθος της εκμετάλλευσης (μέχρι ένα ορισμένο όριο, για να αρχίσει να μειώνεται μετά). Όλα αυτά δείχνουν πως στη χώρα μας οι μικρότεροι παραγωγοί δεν θεωρούν ότι ο συνεταιρισμός μπορεί να τους βοηθήσει να βελτιώσουν την οικονομική τους κατάσταση και τους αποφεύγουν.

Και δεν πρόκειται για φαινόμενο ειδικά ελληνικό: «Διαπιστώνουμε πως σ' όλες τις χώρες (συνεταιρίζονται) οι πιο συνειδητοί και οι πιο δυναμικοί αγρότες, δηλαδή αυτοί που διαθέτουν ανθρώπινα και οικονομικά εφόδια ανώτερα από το μέσο» συμπεραίνει ο J. Berthelot κλείνοντας την εργασία του¹. Το συμπέρασμά του αυτό το στηρίζει σε μια διεξοδική παρουσίαση των υπαρχόντων στοιχείων, κύρια για την Ευρώπη και τις Η.Π.Α.²

Για τις χώρες του Τρίτου Κόσμου δεν έχουμε αναλυτικά στοιχεία σχετικά με το ποιοι αγρότες μετέχουν –αν και υπάρχουν άφθονες παρατηρήσεις, για το ποιοι διοικούν τους συνεταιρισμούς και ποιοι επωφελούνται³. Πάντως το Advisory Committee on Overseas Cooperative

---

¹ J. Berthelot, *Les coopératives agricoles en économie concurrentielle*, Editions Cuzas, Paris 1972, σελ.338.

² Όπως (¹), σελ. 83 - 126.

³ Ειδικά για την Αίγυπτο το φαινόμενο της αποχής των μικρών παραγωγών και του ελέγχου των συνεταιρισμών από τους μεγάλους οδήγησε την Αιγυπτιακή Κυβέρνηση να επιβάλλει το 1962 με νόμο ότι υποχρεωτικά τα 4/5 των μελών πρέπει να είναι μικροϊδιοκτήτες με λιγότερα από 5 feddan (≈30 στρέμματα), βλ. σχετικά Η. El. Beblaoui, «La réforme agraire et les coopératives agricoles en Egypte», *Communautés*, 24, 1968, σελ.150.

Development⁴ συμπεραίνει: «Οι τοπικοί συνεταιρισμοί (στις χώρες αυτές) καταλαμβάνονται από τις παραδοσιακές προνομιούχες ελίτ των χωριών, που τους διευθύνουν για το δικό τους συμφέρον. Ιδιαίτερα, η μεγάλη μάζα των μικρών κτηματικών μένει απ' έξω».

Στο ερώτημα ποιοι ωφελούνται από τους συνεταιρισμούς δίνει μια πρώτη απάντηση, το ποιοι μετέχουν. Τα μέλη των συνεταιρισμών ωφελούνται εξ ίσου; Δεν έχουμε συγκεκριμένα στοιχεία για τη χώρα μας για να απαντήσουμε στο ερώτημα αυτό. Για τη Γαλλία έχουμε την εξής άποψη: «Η συνεταιριστική οργάνωση ίσως ν' αποτελεί ένα καλό μέσο για την υπεράσπιση των γεωργών. Η σημερινή οργάνωση των συνεταιρισμών υπερασπίζεται τα συμφέροντα των προνομιούχων κατηγοριών γεωργών: α. τους ισχυρούς οικονομικά γεωργούς, τους καπιταλιστές γεωργούς, β. τους άμεσους ακολούθους τους, αποκαταστημένους βιοτέχνες, παραπλανημένους υπαλλήλους. Αυτοί συλλάβανε την ιδέα του, γι' αυτούς δουλεύει ο συνεταιρισμός. Και για να δουλέψει «σωστά» γι' αυτούς, οι μεσαίοι και μικροί συνεταιρισμοί, τους είναι τόσο χρήσιμοι, όσο και οι υπάλληλοι»⁵.

Τα πυρά των επικριτών στρέφονται κύρια ενάντια στους μεγάλους συνεταιρισμούς, τους συνεταιρισμούς που με την οριζόντια (αύξηση αριθμού μελών, συγχωνεύσεις) και την κατακόρυφη (δημιουργία νέων κλάδων δραστηριότητας, απορρόφηση ιδιωτικών βιομηχανιών) διόγκωσή τους λειτουργούν σαν καπιταλιστικές μονάδες όχι μόνο στην επέμβασή τους στην αγορά αλλά και στη σχέση που καθιερώνουν με τα μέλη τους.

---

⁴ ACOCD, *Farmer Cooperatives in Developing Countries*, October 1971, σελ. 6.

⁵ Τοποθέτηση της κλαδικής οργάνωσης υπαλλήλων συνεταιρισμών της Γαλλικής Εργατικής Ομοσπονδίας CFDT Περιοδικό *Pour*, 37, σελ. 109.

«Νομικά, οι μεγάλοι συνεταιρισμοί ανήκουν στους αγρότες· όμως δε μπορούν να ακολουθήσουν την κυρίαρχη λογική και, κατά συνέπεια, ν' αποτελούν εργαλεία εκμετάλλευσης των γεωργών και προλεταριοποίησης των χωρικών»⁶.

Ερευνητές που μελέτησαν επί τόπου προβλήματα συγκεκριμένων περιοχών ή συγκεκριμένων συνεταιρισμών καταλήγουν σε ανάλογα συμπεράσματα: «Οι συνεταιρισμοί δεν αποτελούν μια πραγματική απάντηση στα προβλήματα των χωρικών της Βρετάνης· δεν αποτελούν παρά μια μερική (και προσωρινή;) λύση μόνο για μια κατηγορία παραγωγών, στο μέτρο που παίζουν το ρόλο του ταμπόν ανάμεσα στους δυναμικούς καλλιεργητές και το μεγάλο κεφάλαιο»⁷. Οι παραγωγοί έχουν συνείδηση αυτής της κατάστασης, διαπιστώνει ο G. Lanneau: Μελετώντας μια πολυκλαδική συνεταιριστική οργάνωση στην περιοχή Aude της Γαλλίας (συγκέντρωση προϊόντων, προμήθειες, κοινή χρήση μηχανών, επεξεργασία προϊόντων) με 2.500 μέλη, αφού αναφέρει πως αρκετοί από τους διευθύνοντες το συνεταιρισμό προέρχονται από την παλιά «αριστοκρατία γης», γράφει: «Ο μικρός χωρικός πολύ δύσκολα θα παραδεχτεί ότι τα συμφέροντα των μεγαλοϊδιοκτητών που διοικούν τον συνεταιρισμό συμπίπτουν με το δικό του. Ο καλλιεργητής που δουλεύει ο ίδιος τη γη του δεν ξεγελιέται από το μύθο της "ενότητας της αγροτιάς" γιατί ο μεγαλοϊδιοκτήτης δεν αποφασίζει να θυσιάσει τα συμφέροντά του για χάρη των λιγότερο ευνοημένων παραγωγών»⁸. Και παρακάτω: «Για

---

⁶ Henri Mendras, *Sociétés Paysannes*, Armand Collin, Paris, 1976, σελ. 201. Ο συγγραφέας αναφέρεται στις απόψεις ερευνητών του INRA (Εθνικό Ινστιτούτο για την Αγροτική Έρευνα).

⁷ Corentin Canevet, *La coopération agricole en Bretagne*, Presses Universitaires de Bretagne, Saint Briec, σελ. 275.

⁸ G. Lanneau, «Agriculteurs et coopération», *Communautés*, 25, 1969, σελ. 152.

να πολεμήσει με ίσα όπλα τις μεγάλες επιχειρήσεις, τις ισχυρές εταιρείες (ο συνεταιρισμός) υποχρεώθηκε να γίνει κατ' εικόνα αυτών των μεγάλων επιχειρήσεων και επομένως να μεγαλώσει τις δυνατότητές του... Εδώ όμως συναντάμε μια αντίφαση: σε ποιο βαθμό ένας τέτοιος συνεταιρισμός μπορεί να ικανοποιήσει τις οικονομικές και ανθρώπινες ανάγκες»⁹.

Τέλος, οι J.P. Bertrand και A. Pouliquen διαπιστώνουν και περιγράφουν το φαινόμενο του «πλούσιου συνεταιρισμού φτωχών γεωργών». Ο συνεταιρισμός μεγαλώνει και συσσωρεύει κεφάλαια με ταχύ ρυθμό, πολύ πιο ταχύ από το ρυθμό με τον οποίο γίνεται η συσσώρευση στις εκμεταλλεύσεις των μελών του. Η οικονομία της οργάνωσης αυτονομείται σε σχέση με την οικονομία των μελών: «Ο συνεταιρισμός μπόρεσε ν' αντιμετωπίσει το ιδιωτικό κεφάλαιο με σχετική επιτυχία μόνο με αντίτιμο την τάση να υιοθετεί τον ίδιο τύπο σχέσεων (με το ιδιωτικό κεφάλαιο) απέναντι στους ίδιους τους παραγωγούς. Η πλειοψηφία των μελών πρέπει στο εξής, όλο και περισσότερο, να αποδεχθεί την απώλεια της πραγματικής κυριότητας του συνεταιρικού κεφαλαίου και των καρπών του και, ακόμη περισσότερο, ν' αποδεχθεί να ελέγχεται από το κεφάλαιο αυτό σύμφωνα με την ίδια λογική που τείνει να επιβληθεί στο σύνολο της γεωργίας οικογενειακής μορφής (από το ιδιωτικό κεφάλαιο)»¹⁰.

Για τις χώρες του Τρίτου Κόσμου, με ελάχιστες εξαιρέσεις, οι κριτικές δεν είναι διαφορετικές. Ένα Ινστιτούτο του Ο.Η.Ε. διαπιστώνει: «Η μελέτη αυτή (των αγροτικών συνεταιρισμών της Κολομβίας) δείχνει

---

⁹ Όπως (⁸), σελ. 151.

¹⁰ J. P. Bertrand. A. Pouliquen. «La grande coopérative. L' agriculture familiale et le développement global», *Economie et société*, 11 - 12, 1973.

χαρακτηριστικά με ποιο τρόπο στις υπανάπτυκτες κοινωνίες ορισμένοι θεσμοί υφίστανται μια τέτοια διαδικασία αναπροσαρμογής στο περιβάλλον, που κάνει τη λειτουργία τους να έρχεται σε αντίθεση με τις ιδεολογικές αρχές και τους στόχους τους. Οι θεσμοί αυτοί αυτοπροσαρμόζονται στο πλαίσιο που λειτουργούν με αποτέλεσμα αντί να παράγουν τις αναγκαίες αλλαγές να ισχυροποιούν την υφιστάμενη κοινωνική τάξη πραγμάτων»¹¹. Η γενικότερα, «Σε πολλές περιοχές οι τοπικές ελίτ εξελέγησαν στις θέσεις των ΔΣ και των διευθυντών και χρησιμοποίησαν τις θέσεις αυτές για να ελέγξουν τον συνεταιρισμό και να τον χρησιμοποιήσουν για το δικό τους όφελος, παρά για όφελος των μελών»¹². «Πράγματι, φαίνεται ότι οι αγροτικοί συνεταιρισμοί οξύνουν στην πραγματικότητα τη διαδικασία διαφοροποίησης δημιουργώντας νέες διαιρέσεις που στηρίζονται στη δυνατότητα διαφορετικής προσπέλασης και ελέγχου των ίδιων των πόρων του συνεταιρισμού»¹³.

---

¹¹ *United Nations Research Institute for Social Development*, Geneva, 1971, vol. 11, σελ. 293. Αναφέρεται στο *Farmer Cooperatives in Development Countries*, ό.π. σελ. 12.

¹² ό.π., σελ. 8.

¹³ Normal Long, *An Introduction to the Sociology of Rural Development*, Tavistock Publishing of London, 1977, σελ. 158.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Η ΕΠΟΠΤΕΙΑ ΚΑΙ Ο ΕΛΕΓΧΟΣ ΤΩΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ

5.1 Εποπτεία και έλεγχος στις κυριότερες Ευρωπαϊκές χώρες

Το θέμα της εποπτείας και του ελέγχου στους συνεταιρισμούς είναι από τα βασικά προβλήματα που απασχολούν όλα τα συνεταιριστικά κινήματα του κόσμου, γιατί από τον τρόπο με τον οποίο ασκούνται εξαρτάται η πρόοδος ή η καθυστέρησή τους.

Στα περισσότερα συνεταιριστικά κινήματα τέθηκε το θέμα εάν πρέπει να ασκείται εποπτεία και έλεγχος στους συνεταιρισμούς και εάν ναι, εάν θα πρέπει να ασκείται από το κράτος ή από τους ίδιους τους συνεταιρισμούς. Το θέμα αυτό τέθηκε όταν τα διάφορα κράτη, με την ανάπτυξη που άρχισε να παίρνουν τα συνεταιριστικά κινήματα στις χώρες, άρχισαν να ψηφίζουν ειδικούς νόμους για τους συνεταιρισμούς με σκοπό να τα εποπτεύουν, να τα καθοδηγούν και να ελέγχουν τη δράση των συνεταιρισμών. Τέτοιοι νόμοι ψηφίστηκαν κυρίως στις τελευταίες τέσσερις δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα, αλλά και αργότερα. Ο πρώτος, που ψηφίστηκε στη Μ. Βρετανία το 1852, συμπληρώθηκε το 1876 και το 1893. Στα 1867 ψηφίστηκε ο πρωσικός, που μετά ένα χρόνο επεκτάθηκε σ' όλη τη Γερμανία και στα 1889 συμπληρώθηκε στα 1884 και 1894. Στα 1873 ο βελγικός, ο αυστριακός και ο τσεχοσλοβακικός, στα 1876 ο ολλανδικός, στα 1881 ο ελβετικός (στον Αστικό Κώδικα περιελήφθησαν

διατάξεις για τους συνεταιρισμούς), στα 1882 ο ιταλικός, στα 1885 ο ισπανικός (στον Εμπορικό Κώδικα προστέθηκαν διατάξεις για τους συνεταιρισμούς), στα 1893 ο ιρλανδικός και ο ουγγρικός, στα 1883 του Λουξεμβούργου, στα 1895 ο σουηδικός. Αργότερα συνεταιριστικοί νόμοι ψηφίστηκαν σ' όλες τις χώρες της Ευρώπης εκτός από ελάχιστες (Δανία, Νορβηγία) με τους οποίους καθιερωνόταν, με τον έναν ή τον άλλον τρόπο η κρατική άσκηση της εποπτείας και του ελέγχου στους συνεταιρισμούς.

Στο μεταξύ, οι συνεταιριστικοί αυτοί νόμοι έχουν υποστεί πολλές τροποποιήσεις μέχρι σήμερα όσον αφορά την έγκριση του καταστατικού και την άσκηση της εποπτείας και του ελέγχου, που στις κυριότερες χώρες σήμερα γίνεται ως εξής:

Στη Γερμανία η εποπτεία και ο έλεγχος σύμφωνα με το άρθρο 53 του νόμου «περί συνεταιρισμών» γίνεται υποχρεωτικά για τους συνεταιρισμούς από τους συνδέσμους εποπτείας, στους οποίους η συμμετοχή των συνεταιρισμών σύμφωνα με το άρθρο 54 είναι υποχρεωτική. Μέλη αυτών των συνδέσμων γίνονται μόνον οι αναγνωρισμένοι συνεταιρισμοί (άρθρο 63). Οι σύνδεσμοι αυτοί ασκούν τον έλεγχο με ειδικούς ελεγκτές που διορίζονται απ' αυτούς (άρθρο 55). Όμως στους συνδέσμους αυτούς ασκεί έλεγχο η Ανωτάτη Κρατική Αρχή της περιφέρειας (άρθρο 64) η οποία μπορεί να αφαιρεί από τους συνδέσμους το δικαίωμα ν' ασκούν τα καθήκοντά τους (άρθρο 64α).

Σύμφωνα με το άρθρο 10, το καταστατικό του συνεταιρισμού καταχωρείται στο Μητρώο Συνεταιρισμών του δικαστηρίου της έδρας του· το δικαστήριο δικαιούται να αρνηθεί την καταχώριση, όταν διαβλέπει ενδεχόμενο κίνδυνο για τα συμφέροντα των συνεταίρων ή των

πιστωτών του συνεταιρισμού (άρθρο 11α). Άμεσα συνεπώς ισχύει το σύστημα της αυτοεποπτείας και αυτοελέγχου των συνεταιρισμών, ενώ έμμεσα ασκείται ο κρατικός έλεγχος (άρθρο 64 και 64α).

Στο Ηνωμένο Βασίλειο η εποπτεία και ο έλεγχος των συνεταιρισμών γίνεται από τους ίδιους και ρυθμίζεται με τις διατάξεις του καταστατικού τους. Συνήθως ο έλεγχος γίνεται από ορκωτούς ελεγκτές. Άμεσος κρατικός έλεγχος δεν υπάρχει.

Στη Γαλλία, σύμφωνα με το άρθρο 52 του νόμου «περί συνεταιρισμών», οι συνεταιρισμοί και οι ενώσεις τους υπόκεινται στον έλεγχο του Υπουργού Γεωργίας, ο οποίος με γνώμη της κεντρικής επιτροπής εγκρίσεων μπορεί να παύει τα διοικητικά τους συμβούλια (άρθρο 53). Σύμφωνα με το άρθρο 6, το καταστατικό του συνεταιρισμού (συμβολαιογραφικό ή ιδιωτικό έγγραφο) κατατίθεται στη Γραμματεία του Εφετείου της περιφέρειας του συνεταιρισμού και απόσπασμά του δημοσιεύεται σε εφημερίδα της επαρχίας ή του νομού ή στην εφημερίδα της Κυβερνήσεως όταν πρόκειται για ενώσεις (άρθρο 7). Για τη λειτουργία των συνεταιρισμών και των ενώσεων απαιτείται έγκριση του Νομάρχη και του Υπουργού Γεωργίας αντίστοιχα (άρθρα 50 και 51).

Ο έλεγχος των λογαριασμών και της διαχείρισης των αγροτικών συνεταιρισμών γίνεται από τις ομοσπονδίες της Association nationale de revision de la cooperation agricole (ANR), ύστερα από έγκριση του Υπουργού Γεωργίας. Η ANR ανάμεσα στα άλλα είναι επιφορτισμένη να καθορίζει τις αρχές και τις μεθόδους του ελέγχου.

Στη Γαλλία ισχύει ο θεωρητικός κρατικός έλεγχος των συνεταιρισμών. Πραγματικός έλεγχος γίνεται σε ορισμένες κατηγορίες συνεταιρισμών στους οποίους το κράτος έχει δώσει ειδικά προνόμια.

Στην Ιταλία η εποπτεία και ο έλεγχος των συνεταιρισμών είναι κρατικός και ασκείται από το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Πρόνοιας μέσω των Ενώσεων Βοήθειας και Ελέγχου.

Στην Ολλανδία η εποπτεία και ο έλεγχος των συνεταιρισμών αφήνεται στη διακριτική εξουσία του κάθε συνεταιρισμού και καθορίζεται από το καταστατικό του. Σε περίπτωση που το καταστατικό δεν καθορίζει τον τρόπο του ελέγχου, τότε σύμφωνα με το άρθρο 27 του νόμου «περί συνεταιρισμών», η γενική συνέλευση του συνεταιρισμού εκλέγει τριμελή εξελεγκτική επιτροπή, η οποία έχει το δικαίωμα να προσλαμβάνει 2 ειδικούς για να τη βοηθούν στο έργο του ελέγχου. Σύμφωνα με τα άρθρα 5 και 7 του νόμου, το καταστατικό συντάσσεται σε συμβολαιογράφο, δημοσιεύεται στην εφημερίδα της Κυβερνήσεως και καταχωρείται στους εμπορικούς καταλόγους.

Γενικά δεν υπάρχει κρατικός έλεγχος.

Στο Βέλγιο ισχύει το σύστημα της αυτοεποπτείας και του αυτοελέγχου των συνεταιρισμών, ο τρόπος εφαρμογής του οποίου καθορίζεται από το καταστατικό του κάθε συνεταιρισμού. Στην περίπτωση που το καταστατικό δεν ορίζει τον τρόπο, τότε σύμφωνα με το Ν. «περί συνεταιρισμών», η γενική συνέλευση του συνεταιρισμού εκλέγει για 6 χρόνια μια τριμελή εξελεγκτική επιτροπή για να ασκεί τον έλεγχο. Άμεσος κρατικός έλεγχος δεν υπάρχει. Το Υπουργείο Γεωργίας μπορεί να ασκεί εποπτεία και έλεγχο στους συνεταιρισμούς που παίρνουν

οικονομική βοήθεια από το κράτος και πιστώσεις από το γεωργικό ταμείο επενδύσεων.

Στο Λουξεμβούργο επίσης δεν υπάρχει κρατικός έλεγχος και εποπτεία των συνεταιρισμών και ισχύει το ίδιο περίπου σύστημα που ισχύει και στο Βέλγιο. Το Υπουργείο Γεωργίας όμως ασκεί έλεγχο στους συνεταιρισμούς για την τήρηση των λογιστικών βιβλίων και για τις παραβάσεις των καταστατικών, νομικών και συμβατικών διατάξεων.

Στη Δανία δεν ασκείται κανενός είδους εποπτεία και έλεγχος από το κράτος. Δεν υπάρχει ειδικός νόμος για τους συνεταιρισμούς για τους οποίους ισχύουν οι διατάξεις του Εμπορικού Κώδικα. Τα ίδια περίπου ισχύουν και στη *Νορβηγία*.

Στην Αυστρία, σύμφωνα με το άρθρο 24 του Ν. «περί συνεταιρισμών», η εποπτεία και ο έλεγχος ασκείται από το εποπτικό συμβούλιο, που εκλέγεται από τη γενική συνέλευση. Όμως, σύμφωνα με τα άρθρα 37 και 38 του νόμου, προβλέπεται η διάλυση του συνεταιρισμού από τη Διοικητική και Πολιτική Κρατική Αρχή. Το καταστατικό του συνεταιρισμού καταχωρείται στο Μητρώο Συνεταιρισμών, που τηρείται σε κάθε ειρηνοδικείο και ισχύουν οι διατάξεις του Εμπορικού Κώδικα περί εμπορικού μητρώου (άρθρα του Ν. 3, 6 και 7).

Στην Ελβετία βασικά ισχύει το γερμανικό σύστημα.

5.2 Έλεγχος και εποπτεία στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα ισχύει το σύστημα της κρατικής εποπτείας και ελέγχου των συνεταιρισμών, που καθιερώθηκε με το άρθρο 10 του

N.602/1915 «περί συνεταιρισμών». Από το 1920, όταν με το ΝΔ της 31-5-1919 καθορίστηκε ο τρόπος της άσκησης της εποπτείας και του ελέγχου μέχρι το 1930, που με το Ν.4332/1929 ανατέθηκε στην Αγροτική Τράπεζα, την εποπτεία και τον έλεγχο των αγροτικών συνεταιρισμών ασκούσε το Υπουργείο Γεωργίας με μια ειδική Υπηρεσία. Από το 1930 μέχρι σήμερα ασκείται από την Υπηρεσία της Διεύθυνσης Συνεταιρισμών της ΑΤΕ.

Για την σύσταση και τη λειτουργία του συνεταιρισμού απαιτείται το καταστατικό του να εγκριθεί από το Υπουργείο Γεωργίας και να κατατεθεί στο ειρηνοδικείο της περιφέρειας του συνεταιρισμού.

Οι συνεταιριστικές οργανώσεις προβάλλουν μόνιμο αίτημα η εποπτεία αυτή να γίνεται αποκλειστικά από τις ίδιες με το σύστημα της αυτοεποπτείας και τους αυτοελέγχου. Τρεις είναι οι βασικές απόψεις πάνω στο θέμα αυτό: 1) η ανάθεση του καθήκοντος αυτού στο Υπουργείο Γεωργίας, 2) η παράταση της άσκησής του από την ΑΤΕ και 3) η ανάθεσή τους στις ίδιες τις συνεταιριστικές οργανώσεις. Οι απόψεις αυτές αλληλοσυγκρούονται και αλληλοαμφισβητούνται και η κάθε μία υποστηρίζει ότι ανταποκρίνεται περισσότερο προς την ελληνική συνεταιριστική πραγματικότητα και ότι έχει την υποστήριξη των πιο πολλών και των πιο έγκυρων συνεταιριστικών παραγόντων.

Οι απόψεις πάνω στο θέμα της άσκησης της εποπτείας και του ελέγχου των συνεταιρισμών συγκρούονται. Τα μέλη των πρωτοβαθμίων συνεταιρισμών στην πλειοψηφία τους τάσσονται με την άποψη ν' ασκείται από το Υπουργείο Γεωργίας, ενώ οι μισές από τις διοικήσεις των συνεταιρισμών τάσσονται με την άποψη ν' ασκείται όπως τώρα από την

ΑΤΕ. Μόνο το 1/3 των διοικήσεων των συνεταιρισμών και το 1/7 περίπου των μελών τάσσονται με την άποψη ν' ασκείται από τις ίδιες τις συνεταιριστικές οργανώσεις. Οι διευθυντές Γεωργίας διχάζονται ανάμεσα στο Υπουργείο Γεωργίας και στις συνεταιριστικές οργανώσεις, ενώ οι επιθεωρητές και οι επόπτες της ΑΤΕ, όπως ήταν φυσικό, σχεδόν στο σύνολό τους τάσσονται με την άποψη της άσκησης από την ΑΤΕ.

Η συντριπτική πλειοψηφία των διευθυντών Γεωργίας, των επιθεωρητών και των εποπτών της ΑΤΕ έχουν τη γνώμη ότι οι συνεταιριστικές οργανώσεις δεν είναι σε θέση σήμερα ν' αναλάβουν την εποπτεία και τον έλεγχο των συνεταιρισμών. Αντίθετη γνώμη έχει η συντριπτική πλειοψηφία των διοικήσεων των ενώσεων συνεταιρισμών, των συνεταιριστικών υπαλλήλων και των συνεταιριστών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

ΚΡΙΤΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ ΤΗΣ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗΣ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΣ & ΑΣΚΗΣΗ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

6.1 Κριτική θεώρηση της Συνεταιριστικής Νομοθεσίας

Η παγκοσμιότητα του συνεταιριστικού δικαίου αποδεικνύεται από την ιδιομορφία των κανόνων του στις συνεταιριστικές νομοθεσίες των διαφόρων κρατών και την επιτυχή μεταφύτευση ευρωπαϊκών συνεταιριστικών νόμων στις υπό ανάπτυξη χώρες.

Το γεγονός αυτό εξηγείται από το άλλο χαρακτηριστικό του συνεταιριστικού δικαίου, τις διαχρονικές βάσεις του. Πράγματι, το συνεταιριστικό δίκαιο αποτελεί νομική προσαρμογή και εφαρμογή στον οικονομικό τομέα των θεμελιωδών ανθρωπίνων αξιών και αρχών της ελευθερίας, της δικαιοσύνης, της ισότητας, της συναδελφοσύνης και της δημοκρατίας.

Υπό αυτές τις συνθήκες η μακροβιότητα ενός καλού συνεταιριστικού νόμου θα έπρεπε να ήταν εξασφαλισμένη. Όμως αυτό δεν συνέβη με τους ελληνικούς συνεταιριστικούς νόμους.

Οι σε ισχύ ελληνικοί συνεταιριστικοί νόμοι είναι από τους βραχυβιότερους μεταξύ των σε ισχύ συνεταιριστικών νόμων των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Σε κάθε πολιτική περίοδο στην Ελλάδα

αντιστοιχεί, είτε μια βαθιά τροποποίηση του ισχύοντα νόμου, είτε ένα ή περισσότερα νέα βασικά νομοθετήματα για τους συνεταιρισμούς.

Το γεγονός αυτό, σε συνάρτηση με την παραπάνω «σύμπτωση» βαθιάς τομής στην συνεταιριστική νομοθεσία σε κάθε εναλλαγή πολιτικής περιόδου στην Ελλάδα, οδηγεί στο συμπέρασμα ότι κάτω από την πρόφαση κοινωνικής αλλαγής ή φιλελεύθερης μεταρρύθμισης κρύβεται η επιθυμία χειραγώγησης των αγροτών κυρίως μέσα από τις επαγγελματικές - οικονομικές ενώσεις τους, που είναι οι συνεταιρισμοί, καθοδήγησης της ηγεσίας τους ή εξασφάλισης της ανεκτικότητάς της στις κομματικές επιλογές και πολιτικές και δημιουργίας εντυπώσεων στο 20% τουλάχιστον του ελληνικού πληθυσμού που αποτελούν οι συνεταιρισμένοι αγρότες μας, αλλά και στον υπόλοιπο πληθυσμό.

Ολοκληρώνεται λοιπόν με τα παραπάνω ο ασφυκτικός βρόγχος και ένας από τους βασικούς παράγοντες ανάσχεσης της γιγάντωσης του συνεταιριστικού κινήματος στην Ελλάδα: Εναλλαγή - διάσπαση - πολυνομία της συνεταιριστικής νομοθεσίας.

6.1.1 Πρώτο σημείο τριβής του Συνεταιρισμού

Πρώτο σημείο τριβής αποτελεί η εισβολή του κοινωνικού σκοπού των συνεταιρισμών. Ο συνεταιρισμός είναι μια εμπορική επιχείρηση που επιδιώκει την οικονομική κατά βάση ανάπτυξη των συνεταίρων και έμμεσα ούτως ή άλλως, βοηθά την κοινωνική τους ανάπτυξη, σε αρκετές δε περιπτώσεις εξυπηρετεί και κοινωνικούς ή πολιτιστικούς σκοπούς με αποφάσεις των οργάνων του, του Διοικητικού Συμβουλίου ή της Γενικής Συνέλευσης.

Αυτή όμως η λεκτική εξίσωση του οικονομικού - κοινωνικού - πολιτιστικού σκοπού απετέλεσε την αφορμή για αλλαγή της κρατικής οικονομικής πολιτικής απέναντι στους συνεταιρισμούς. Για 70 χρόνια η οικονομική στήριξη του κράτους προς τους συνεταιρισμούς ήταν ατέλειες, φοροαπαλλαγές, χρηματοδοτήσεις, ειδικές ενισχύσεις, εγγυήσεις του Δημοσίου κ.λ.π.

Την τελευταία δεκαετία αντικαταστάθηκαν από ρυθμίσεις και αναλήψεις χρεών πολλών δισεκατομμυρίων, που αν και αναγνωρίζεται στις ίδιες τις διατάξεις των νομοθετημάτων αυτών, ότι γίνονται για κάλυψη των χρεών που δημιουργήθηκαν στους συνεταιρισμούς λόγω άσκησης κρατικής παρεμβατική πολιτικής μέσω αυτών, αλλά και κοινωνικής πολιτικής –όπως βαπτίστηκε ο υπερδιπλασιασμών των συνεταιριστικών υπαλλήλων ιδίως στην οκταετία 1981 - 1989 από 6.000 σε 14.000 χωρίς αντίστοιχη αύξηση των δραστηριοτήτων των συνεταιρισμών για να ικανοποιηθούν κομματικές συναλλαγές με τις πλάτες των συνεταιρισμών, δημιουργώντας τους άνοιγμα 0,5 τρις δρχ.– είχαν σαν αποτέλεσμα την κατασυκοφάντηση των συνεταιρισμών στην κοινή γνώμη, αλλά και την αποδυνάμωσή τους και οικονομική κατάρρευση.

Βέβαια και η άλλη πλευρά, με αφορμή και αιτία την κατάσταση που κατά τα παραπάνω οδηγήθηκαν οι συνεταιρισμοί, αντεπιτέθηκε μόλις ήρθε στην εξουσία, με την αντισυνταγματική, του Ν.1891/90, που επέτρεψε την αποδέσμευση της ΑΤΕ από τις συνεταιριστικές εταιρείες συμμετοχής της, παραβιάζονται θεμελιώδεις αρχές του ελληνικού δικαίου, όπως η τήρηση των συμβάσεων.

6.1.2 Δεύτερο σημείο τριβής στη σύσταση των Συνεταιρισμών

Η έκταση της ελευθερίας και εθελοντικότητας στη σύσταση των πρωτοβάθμιων, δευτεροβάθμιων κ.λ.π. συνεταιριστικών οργανώσεων και η νομική αποδοχή ή όχι όλων των συνεταιριστικών τύπων που δημιούργησε η πράξη, αποτελούν το επόμενο σημείο τριβής μεταξύ των νομοθετών.

Το πρόβλημα πρωτοεμφανίζεται με το Ν.1541/85 που άφησε εποχή με τις αναγκαστικές συγχωνεύσεις πρωτοβάθμιων συνεταιριστικών οργανώσεων και ενώσεων, που επιχείρησε χωρίς αποτέλεσμα, τον περιορισμό της περιφέρειάς τους στα διαχυτικά όρια δήμων και κοινοτήτων ή νομών αντίστοιχα, την αυστηρή πυραμιδική οργάνωση των συνεταιρισμών που επέβαλε τη διάλυση των κοινοπραξιών και κεντρικών ενώσεων συνεταιρισμών, τον περιορισμό των συνεταιριστικών εταιρειών και τον εξοβελισμό τους από την ΠΑΣΕΓΕΣ.

Η ανελεύθερη και αντίθετη με τη βάσιμη συνεταιριστική αρχή της ελεύθερης σύστασης και εκούσιας συμμετοχής σε συνεταιρισμό, αλλά και στοιχειωδών κανόνων της οικονομίας φιλοσοφία, μερικά μόνο επηρέασε το Ν.1667/86 περί αστικών συνεταιρισμών ως προς τη δομή των δευτεροβάθμιων συνεταιρισμών, καταρρίφθηκε δε σε όλα της τα επίπεδα από το Ν.2169/93 που επανέφερε τις παλιές προηγούμενες φιλελεύθερες διατάξεις σύστασης των συνεταιρισμών, για να τροποποιηθεί αμέσως μετά το Ν.2181/94 για λεκτική και μόνο ικανοποίηση των καταλοίπων φανατισμού που απέμειναν μετά τη θύελλα αντιδράσεων που ξεσήκωσε ο Ν.1541/85: Με το νέο αυτό νόμο επαναφέρεται η απαγόρευση σύστασης δεύτερου συνεταιρισμού στον ίδιο δήμο ή δεύτερης ένωσης

συνεταιρισμών στο ίδιο νομό, αλλά εξαιρούνται οι ειδικού σκοπού συνεταιρισμοί και οι ήδη λειτουργούσες συνεταιριστικές οργανώσεις.

Άνευ λόγου βέβαια ήταν γενικά και οι παραπάνω ρυθμίσεις του Ν.1941/85 που έγιναν για δήθεν ενδυνάμωση των συνεταιρισμών, αφού ήδη το 1983 το 72% των συνεταιρισμών είχαν περισσότερα από 51 μέλη, μόλις το 25% των συνεταιρισμών ήταν περισσότεροι του ενός σε ένα δήμο και το 93,3% των ενεργών μελών ήταν μέλη σε ένα μόνο συνεταιρισμό. Επίσης μόλις το 1,7% των συνεταίρων ανήκαν σε δύο ενώσεις, που κατά μέσο όρο δεν ήταν περισσότερες από 2 - 3 κατά νομό, δημιουργήματα όλα τα παραπάνω της ελεύθερης συνεργασίας και των οικονομικών συνθηκών χωρίς κανένα καταναγκασμό.

6.1.3 Τρίτο σημείο τριβής, ο αριθμός των μερίδων και των ψήφων στους συνεταιρισμούς

Το πρόβλημα πρωτοεμφανίζεται πάλι με το Ν.1541/85. Με το νόμο αυτό, οι περισσότερες, αλλά σε περιορισμένο πάντα αριθμό, αφενός μερίδες –μέσου αυτοχρηματοδότησης του συνεταιρισμού– αφετέρου ψήφοι - κίνητρο αυτοχρηματοδότησης του συνεταιρισμού –καταργήθηκαν και αντικαταστάθηκαν σε μια μερίδα– μία ψήφο, ενώ η ανάλογη με τις συναλλαγές ή ελεύθερα από το καταστατικό διανομή του πλεονάσματος, διατηρήθηκε ευνοώντας τους οικονομικά ισχυρούς μεταξύ των μελών.

Ο Ν.1667/86 για τους αστικούς συνεταιρισμούς αντιστάθηκε στην κατάργηση των περισσότερων μεριδίων, ο δε Ν.2169/93 επανέφερε τις περισσότερες των περιορισμένου πάντα αριθμού μερίδες - ψήφους για να καταργηθούν με τον Ν.2181/94 μόνο οι περισσότεροι ψήφοι.

Ισχνή η δικαιολογητική βάση του Ν.1541/85 για τις παραπάνω αλλαγές, όταν ήδη με το προηγούμενο του νόμου αυτού καθεστώς, οι μικρομεσαίοι αγρότες αποτελούσαν το 68% των μελών των συνεταιρισμών, δηλαδή υπερίσχυαν των «πλουσίων».

6.1.4 Τέταρτο σημείο τριβής, τρόπος κατάρτισης των ψηφοδελτίων

Το πρόβλημα πρωτοεμφανίζεται με το Ν.1257/82 αλλά εδραιώνεται με το Ν.1541/85 και συνίσταται στην εισαγωγή του συστήματος των χωριστών ψηφοδελτίων και συνδυασμών στις αρχαιρεσίες των συνεταιρισμών, που στην πραγματικότητα επιτρέπει την απροκάλυπτη κομματική διείσδυση στους συνεταιρισμούς. Η εικόνα της καταστρεπτικής κομματοποίησης των συνεταιρισμών ολοκληρώνεται με την τακτική των ταυτόχρονων εκλογών στους συνεταιρισμούς με παράλληλη πρόωρη λήξη ή παράταση της θητείας των διοικητικών τους συμβουλίων.

6.2 Άσκηση νομοθετικής πολιτικής στον τομέα της συνεταιριστικής και κοινωνικής οικονομίας

Η κατάστρωση και υιοθέτηση ιδιαίτερου νομικού πλαισίου πρέπει να λαμβάνει υπ' όψη της τις υφιστάμενες ανάγκες σε κάθε χώρα, το δικαϊκό της σύστημα, τη διάρθρωση της εκτελεστικής εξουσίας και τη μακροπρόθεσμη πολιτική αναπτύξεως της οικονομίας των πολλών (παραγωγών, καταναλωτών, αποταμιευτών, εργαζομένων) καθώς και της εντάξεώς τους στην παραγωγική διαδικασία.

Πρώτα από όλα, η σύγχρονη νομοθετική πολιτική οριοθετεί την έκταση που μπορεί να καλύψει στα πλαίσια της οικονομίας της ελεύθερης αγοράς και του οικονομικού και πολιτικού πλουραλισμού ο τομέας της συνεταιριστικής και κοινωνικής οικονομίας.

Η σχετική νομοθεσία, που ενίοτε στηρίζεται στο συνταγματικό χάρτη της χώρας για την Ελλάδα (περίπτωση άρθρου 12 παράγραφος 5 του συντάγματος τους 1975), εισάγει στο υπάρχον δικαιοσύστημα ιδιαίτερες προϋποθέσεις ιδρύσεως, λειτουργίας και στηρίξεως του συνεταιριστικού τομέα. Ο τομέας αυτός είναι προαιρετικός και εθελούσιος για τα άτομα και τις ομάδες, ο νομικός του χαρακτήρας είναι ενδοτικού δικαίου, η επιχειρηματική του οργάνωση και δράση υπάγεται στους κανόνες της ιδιωτικής οικονομίας (κεφάλαιο, επενδύσεις, παραγωγικότητα, ανταγωνιστικότητα) και διαφέρει μόνο όσον αφορά στη διοίκησή του και στο τελικό οικονομικό και κοινωνικό προϊόν που συνίσταται στην παροχή υπηρεσιών και όχι στην πραγματοποίηση εμπορικού κέρδους για τα μέλη του.

Η νομοθεσία συνεπώς πρέπει σαφώς να δημιουργεί τις προϋποθέσεις για τον τρίτο αυτό τομέα της οικονομίας, ώστε αυτός να είναι ανεξάρτητος από τους δύο άλλους (δημόσιο και ιδιωτικό κερδοσκοπικό), ισότιμος όσον αφορά ιδιαίτερα στην άσκηση πιστωτικής, επενδυτικής και φορολογικής πολιτικής, ανταγωνιστικός όμως και συνεργαζόμενος με αυτούς επί ισότιμου νομής βάσεως (μικτές εταιρείες, εμπορικές συναλλαγές, αναπτυξιακά προγράμματα, τεχνολογική εξέλιξη και αποτελεσματικές μορφές μάνατζμεντ (managerial skills and efficiency). Ακολουθώντας, από νομοτεχνικής απόψεως, το νομικό πλαίσιο πρέπει να είναι προσανατολισμένο προς τις εξής κατευθύνσεις,

λαμβάνοντας υπόψη σοβαρά τις εσωτερικές και ευρωπαϊκές και διεθνείς τάσεις σχετικά με τον αναπτυξιακό ρόλο της οικονομικής νομοθεσίας:

α) να αποτελεί τούτο, όπου αυτό είναι δυνατό, ένα ενιαίο νομοθετικό κείμενο για όλες τις κατηγορίες συνεταιριστικών οργανώσεων. Αυτό επιβάλλεται και παρατηρείται σε πολλές αναπτυσσόμενες ιδιαίτερα χώρες. Χαρακτήριζε δε και την περίπτωση της Ελλάδας, όπου ο αρχικό Νόμος 602 του 1915 απετέλεσε έως το 1979 τον κύριο νομοθετικό κορμό και το ενιαίο πλαίσιο της συνεταιριστικής αναπτύξεως της χώρας μας για όλες τις κατηγορίες συνεταιριστικών δραστηριοτήτων.

Οι συνεταιριστικές οργανώσεις, οποιοσδήποτε και αν είναι ο κύριος σκοπός τους (παραγωγή, εργασία, κατανάλωση, αποταμιευτικές - πιστωτικές εργασίες, λοιπές υπηρεσίες) διέπονται όντως από τους ίδιους κανόνες ιδρύσεως, διοικήσεως και διαχειρίσεως. Η πρόβλεψη και υιοθέτηση αντιθέτως πολλών και διαφόρων νομικών πλαισίων γνωστών ως αστικών, αγροτικών, πιστωτικών, οικοδομικών συνεταιρισμών, επιφέρει συνήθως διάσπαση της ενότητας του πνεύματος και της εφαρμογής των κοινών κανόνων, με αποτέλεσμα τη σύγχυση, την αντιφατικότητα και τη δυσλειτουργία των οργανώσεων. Η αρνητική αυτή επίπτωση της πολλαπλής και παράλληλης νομοθεσίας στην ορθολογιστική ανάπτυξη της υποκείμενης οικονομίας, επιτείνεται από το γεγονός ότι κάθε κατηγορία συνεταιρισμών καθώς και η συναφής νομική πρόβλεψη που τη διέπει και ρυθμίζει, υπάγεται, ερμηνεύεται και εποπτεύεται από διαφορετικά κέντρα της εκτελεστικής εξουσίας (υπουργεία).

Αναπόφευκτο, λοιπόν, είναι να επικρατούν σε μια τέτοια περίπτωση διαφορετικές αντιλήψεις, να αναλαμβάνονται διαφορετικές αναπτυξιακές πρωτοβουλίες και να γίνονται ερμηνείες και επιλογές αποκλίνουσες ή και αντιφατικές από τα διάφορα αρμόδια και εποπτεύοντα κέντρα. Πρέπει συνεπώς να γίνει κατανοητό ότι οι συνεταιριστικές οργανώσεις, τυπικώς μεν μπορεί να διαφέρουν, ως προς το αντικείμενο, στην ουσία όμως είναι ταυτόσημες τόσο από νομικής όσο και από οικονομικής απόψεως και διέπονται συνεπώς από τους ίδιους οικονομικούς, διοικητικούς και διαχειριστικούς κανόνες.

Μπορεί κανείς να φανταστεί την περίπτωση κατά την οποία οι διάφορες εταιρείες του εμπορικού δικαίου (ομόρρυθμες, περιορισμένης ευθύνης, ανώνυμες) θα υπάγονται και θα ρυθμίζονται από χωριστές νομικές διατάξεις, αναλόγως του υπουργείου το οποίο έχει σχέση με την σύσταση και λειτουργία κάθε μίας από αυτές:

Το ενιαίο συνεπώς νομικό πλαίσιο προσφέρει μια γενική και ευρεία βάση που διατηρεί αναλλοίωτα τα κύρια χαρακτηριστικά των συνεταιριστικών οργανώσεων ως προσωπικών εταιρειών του ιδιωτικού δικαίου και της ιδιωτικής οικονομίας, ενώ τις επιμέρους ανάγκες (οργανωτικές, διαχειριστικές και οικονομικές) τις προβλέπουν, τις διέπουν και τις ρυθμίζουν διατάγματα που εκδίδονται κατά εξουσιοδότηση του νόμου - πλαισίου, από τα διάφορα υπουργεία, τα καθ' όλων αρμόδια για τις διαφορετικές οργανώσεις (η διαφορετικότητα αυτή των συνεταιριστικών οργανώσεων προκύπτει από τον κύριο σκοπό και από τις δραστηριότητές τους).

Η ενιαία αυτή νομοθετική πρόβλεψη έχει το πλεονέκτημα αφ' ενός της νομοθετικής οικονομίας, ήτοι της αποφυγής νομοθέτης πολυπραγματοσύνης και πολυνομίας, φαινόμενο που μαστίζει ιδιαίτερα την ελληνική νομική παραγωγή για τους συνεταιρισμούς, σε αντίθεση με ό,τι συμβαίνει στο χώρο του δικαίου των κυρίως εμπορικών εταιρειών όλων των μορφών, και αφ' ετέρου της ερμηνείας και εφαρμογής των ισχύουσών διατάξεων με πνεύμα ενιαίων λύσεων παρεμφερών βιοτικών σχέσεων.

β) περαιτέρω, ο νόμος - πλαίσιο δεν μπορεί παρά να έχει αναπτυξιακό χαρακτήρα και να μην περιορίζεται σε λύσεις, προβλέψεις και μεθοδεύσεις που εξυπηρετούν ανάγκες της εκτελεστικής εξουσίας, επιβαλλόμενες κατ' ανάγκη με λεπτομερείς και χρονοβόρες γραφειοκρατικές διαδικασίες που ανακόπτουν την ιδιωτική πρωτοβουλία των ενδιαφερομένων φορέων, εάν και όταν βεβαίως αυτοί οι τελευταίοι είναι αποφασισμένοι να διοικούν τις οργανώσεις τους με ιδιωτικά κριτήρια, πέρα από έξωθεν επεμβάσεις.

Το συνεταιριστικό δίκαιο είναι από τη φύση του ευέλικτο, φιλελεύθερο και ανοιχτό σε δάνεια και έξωθεν πρότυπα, προσαρμοσμένων και βιωμένων σύμφωνα με διεθνείς κανόνες που βρίσκονται πάνω και πέρα από μεμονωμένα πολιτικά, οικονομικά δικαιοσύνηματα. Όσο και αν τούτο φαίνεται εκ πρώτης όψεως παράδοξο, είναι όμως γεγονός ότι οι συνεταιριστικές οργανώσεις και επιχειρήσεις πλεονεκτούν στο σημείο αυτό από τις κυρίως εμπορικές εταιρείες οι οποίες είναι υποχρεωμένες να ακολουθούν πιστά το πολιτικό και οικονομικό σύστημα της χώρας λειτουργίας τους.

Το γεγονός αυτό επιβάλλει συνεπώς στο νομοθέτη να γνωρίζει καλώς τις διεθνείς τάσεις και τα πρότυπα που υπάρχουν στις γειτονικές και ανεπτυγμένες χώρες, ιδιαίτερα σε εκείνες των οποίων το δίκαιο βρίσκεται σε διαλεκτική σχέση και αλληλεπίδραση με το αντίστοιχο ελληνικό (για την Ελλάδα εννοούμε κυρίως τα ψηφίσματα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, το Σχέδιο Ευρωπαϊκής Συνεταιριστικής Εταιρείας της Ευρωπαϊκής Ενώσεως, τα Ψηφίσματα και τις Εκθέσεις του Ο.Η.Ε., τις Συστάσεις του Διεθνούς Γραφείου Εργασίας και τους Συνεταιριστικούς Κανόνες που ισχύουν στην Ευρώπη από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα, αναθεωρημένοι και προσαρμοσμένοι κατά καιρούς από τη Διεθνή Συνεταιριστική Ένωση, της οποίας η ΠΑΣΕΓΕΣ και το ΙΣΕΜ είναι μέλη).

Την ώρα δε, που οι άλλες χώρες της Ε.Ε. τελειοποιούν, εναρμονίζουν και δραστηριοποιούν περαιτέρω τη συνεταιριστική νομοθεσία, η χρησιμοποίηση της οποίας αποδεικνύει πέρα από κάθε αμφιβολία το γεγονός της μεγαλύτερης παραγωγικότητας και της καλύτερης ανταγωνιστικότητας, π.χ. των τυποποιημένων αγροτικών προϊόντων των πλουσίων βιομηχανικών χωρών σε σχέση με τα αντίστοιχα ελληνικά προϊόντα, που για την ώρα δεν διατίθενται σε καλύτερη ποιότητα και χαμηλότερες τιμές στον Έλληνα καταναλωτή, εμείς, καθ' όλα τα άλλα ισότιμοι εταίροι της Ε.Ε., στρέφουμε την πλάτη μας στην πρόοδο και τον εκσυγχρονισμό με τη βοήθεια ανυπόστατων οικονομικών και νομικών επιχειρημάτων.

Η ευρύτητα αντιλήψεως που πρέπει να διακατέχει τους φορείς που επωμίζονται την ευθύνη της νομοθετικής πολιτικής και η υιοθέτηση εκσυγχρονισμένης, εξευρωπαϊσμένης και αναπτυξιακής νομοθεσίας για

ανεξάρτητους, αυθεντικούς και λειτουργικούς συνεταιρισμούς, προσδοκάται να έχουν άμεσες επιπτώσεις στην οικονομία και κοινωνία μας. Θα εδραιώσει στη συνείδηση τόσο της κυβερνητικής εξουσίας όσο και των πολιτικών κομμάτων, αλλά εξίσου και περισσότερο των συνεταιριστικών φορέων, ότι ο οικονομικός αυτός θεσμός που είδε το φως και λειτούργησε επιτυχώς μέχρι σήμερα στις χώρες της ελεύθερης και κεφαλαιοκρατικής οικονομίας, είναι ένα μοναδικό εναλλακτικό εργαλείο για τη συμμετοχή των οικονομικά αδυνάτων στο οικονομικό γίγνεσθαι, μέσα από αλληλέγγυες, ισότιμες και δημοκρατικές διαδικασίες.

6.3 Επίλογος

Ο δρόμος που οφείλει να ακολουθήσει η ελληνική νομοθετική πολιτική στο θέμα αυτό είναι ευθύς και χωρίς προσκόμματα τόσο στη θεωρία όσο και στην πράξη. Αρκεί να παραμεριστούν οι εγωιστικές αντιλήψεις και πελατειακές ανάγκες των πολιτικών κομμάτων, η άγνοια πολλών για το αντικείμενο και οι επιδιώξεις προσωπικής προβολής ορισμένων «προστατών» των συνεταιριστικών φορέων, για να αφήσουμε πίσω το πρόσφατο παρελθόν με την πικρή γεύση του και τις αποτυχίες του προκειμένου να εισέλθουν σε μια καινούργια περίοδο υπεύθυνης διαχείρισης του θέματος. Ο προβληματισμός έχει ήδη προχωρήσει και τα πνεύματα, τόσο στη βάση όσο και στην κορυφή είναι έτοιμα να δεχθούν ανανεωμένες, εκσυγχρονισμένες και αυθεντικές ρυθμίσεις και λύσεις.

Ας αναλάβουν οι υπεύθυνοι την ευθύνη της αλλαγής, πριν είναι πολύ αργά για ορισμένους τομείς, όπως η αγροτική οικονομία, η ανεργία, η ισόρροπη ανάπτυξη της περιφέρειας, η στήριξη του εισοδήματος του

ορεινού και νησιωτικού πληθυσμού, η συγκέντρωση και χρησιμοποίηση φθηνού χρήματος, ο περιορισμός του κόστους παραγωγής, η ανταγωνιστικότητα των ελληνικών προϊόντων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

ΟΙ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΥ, ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥΣ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΘΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

7.1 Οι συνθήκες για την ανάπτυξη των Συνεταιρισμών στην Ελλάδα

Συμπέρασμα από τη μελέτη της ιστορίας είναι ότι οι συνθήκες για τη σωστή ανάπτυξη των Συνεταιρισμών στην Ελλάδα υπήρξαν, τις περισσότερες φορές αρνητικές. Και μόνο οι μεγάλες ανάγκες που υπήρχαν είναι εκείνες που επέβαλαν την πραγματοποίηση της όποιας, κάθε φορά, προόδου, χωρίς η πρόοδος αυτή να είναι, συνήθως, συνεταιριστικά ορθόδοξη αλλά να έχει πολλά στοιχεία κρατισμού ανάλογα με τις κάθε φορά συνθήκες της ελληνικής οικονομίας και γενικότερης πολιτικής.

7.1.1 Οι φυσικές συνθήκες

Η εδαφική διαμόρφωση της Χώρας, οι ορεινοί όγκοι της, η ποιότητα των εδαφών της, η νησιώτικη κατάτμηση, οι βροχοπτώσεις, τα πολλά μικροκλίματα, η διασπορά των οικισμών, η δυσκολία επικοινωνίας κλπ δεν υπήρξαν ευνοϊκοί παράγοντες για την ανάπτυξη μεγάλων και ομοιογενών συνεταιρισμών. Εξαιτίας των φυσικών κυρίως συνθηκών που επικρατούν στην Ελλάδα η διασπορά, οι ποικίλες καλλιέργειες και αγροτικές απασχολήσεις, το μικρό εισόδημα, η μετανάστευση, η επιθυμία

για απομάκρυνση από το δύσκολο αγροτικό περιβάλλον. Όλα αυτά δεν συντελούν για ανάπτυξη τοπικής συνεταιριστικής δραστηριότητας με έκταση και βάθος αλλά δημιουργούσαν μικρούς τοπικούς συνεταιρισμούς που ασχολούνται με όλα και από λίγο για να ικανοποιήσουν κάπως τις κάθε φορά επιτακτικές ανάγκες των τοπικών αγροτών, ξεκινώντας από την εξασφάλιση σε αυτούς κάποιου μικρού δανείου συντηρήσεως ή μικρής ποσότητας βασικών τροφίμων, έως τη συγκέντρωση και διάθεση των μικρών ποσοτήτων των διαφόρων προϊόντων του κάθε παραγωγού.

Την πραγματικότητα αυτή της μικρής τοπικής μονάδας που ασχολείται σχεδόν με όλα, στο μικρό απομονωμένο χωριό, υποστήριξε και το Κράτος με τη νομοθεσία του εξαιτίας και της ανάγκης ύπαρξης κάποιας τοπικής μονάδας για την εξυπηρέτηση των αγροτών, αφού επί πολλές 10ετίες ο Συνεταιρισμός ήταν η μόνη Οργάνωση στο ελληνικό χωριό όπου δεν υπήρχαν ή δεν είχαν επεκταθεί άλλοι οργανισμοί (Δ.Ε.Η., Ο.Τ.Ε., Ασφαλιστικοί, Υγειονομικοί κλπ) και άλλοι θεσμοί. Αυτή τη μικρή ομάδα είχε η ΑΤΕ, το Υπουργείο Γεωργίας και κάθε δημόσιος υπάλληλος για την επικοινωνία με τους Αγρότες για όλα, σχεδόν, τα θέματα.

7.1.2 Η επίδραση των πολλών έκτακτων βλαβερών γεγονότων

Η πολύ συχνή και έντονη επιδρομή έκτακτων βλαβερών γεγονότων, υπήρξε αρνητικός παράγοντας, όχι μόνο στην ανάπτυξη αλλά και συχνά σε αυτή ακόμα την ύπαρξη Συνεταιρισμών (με ελάχιστα διαστήματα περισυλλογής). Πέρα από τις συχνές τοπικές καταστροφές

από διάφορες σοβαρές θεομηνίες που είχαν σοβαρή επίδραση σε οικισμούς, πληθυσμούς, αγροτικές επενδύσεις και ανθρώπινες δυνατότητες γενικά, τα πολλά και συχνά πολεμικά και ανατρεπτικά γεγονότα και οι πολλές, ποσοτικά και χρονικά συνέπειές τους, υπήρξαν αρνητικοί και μερικές φορές καταστρεπτικοί παράγοντες για τους Συνεταιρισμούς. Οι παγκόσμιοι πόλεμοι, είχαν για την Ελλάδα πολύ μεγαλύτερη διάρκεια, ένταση και καταστροφικά αποτελέσματα επειδή συνδέθηκαν με τους βαλκανικούς, τον πρώτο εθνικό διχασμό, τη μικρασιατική εκστρατεία και καταστροφή, τις συχνές πολιτειακές μεταβολές τα κινήματα, τον μετακατοχικό εμφύλιο, τις δικτατορίες, την υποχρεωτική μετακίνηση πληθυσμών, τη μεγάλη μετανάστευση, τις νομισματικές καταστροφές κλπ.

Όλα αυτά όχι μόνο υπήρξαν αρνητικοί παράγοντες αλλά πολλές φορές κατέστρεφαν ολοκληρωτικά, σε πολλές περιφέρειες, οτιδήποτε είχε πραγματοποιηθεί μέχρι τότε με κόπους και θυσίες στον Αγροτικό τομέα και ανάγκαζαν νέες από την αρχή προσπάθειες για ανασυγκρότηση από το μηδέν (ενώ δεν υπήρχαν υλικά μέσα και ήταν πεσμένο το ηθικό) με μόνη σχεδόν επιδίωξη την στοιχειώδη επιβίωση. Η έκταση και αρνητική βαρύτητα - επίδραση των παραπάνω γεγονότων, υπήρξε ασύγκριτα μεγαλύτερη στην Ελλάδα από τις άλλες χώρες της Ε.Ε., με τις οποίες πρέπει να συμβαδίζουμε, να συγκρινόμαστε και να ανταγωνιζόμαστε στις συνθήκες της ελεύθερης οικονομίας, ενώ ξεκινούμε από διαφορετική αφετηρία και πάντα με μικρότερες δυνάμεις. Η παρατήρηση αφορά όλη την αγροτική μας οικονομία και κοινωνία και βέβαια τις συνεταιριστικές μας οργανώσεις και την όλη συνεταιριστική μας ανάπτυξη.

7.1.3 Ο ανθρώπινος παράγων

Αρνητική υπήρξε, τις περισσότερες φορές η επίδραση του ανθρώπινου παράγοντα (μελών, εξουσίας, τρίτων) σε διάφορες εκδηλώσεις του.

Εκείνο όμως που πρέπει να τονιστεί πρωταρχικά είναι ότι ενώ οι άνθρωποι χειρισμοί και κυρίως της ηγεσίας (η κρατική, πολιτική, επιστημονική, θρησκευτική κλπ) έπρεπε, αναγνωρίζοντας την αναγκαιότητα του θεσμού των Συνεταιρισμών και τις πολλές κάθε τόσο γενικότερες υπηρεσίες του, να συντελέσουν στην απάλυνση των αρνητικών επιρροών που προέρχονταν από τις φυσικές συνθήκες και τα έκτακτα ζημιογόνα γεγονότα, όμως γίνονταν συνήθως το αντίθετο. Έτσι από τη στάση του ανθρώπινου παράγοντα του κρατικού μηχανισμού και της όλης ηγεσίας, οι Συνεταιρισμοί βρισκόταν κάθε τόσο μπροστά σε εμπόδια που τους οδηγούσαν σε ποικίλες αναστολές αλλά και εκτροπές και σε αποδυνάμωση υλική και ηθική, πολύ περισσότερο που το ανθρώπινο υλικό τους (τα μέλη, οι διοικήσεις, οι υπάλληλοι) δεν είχαν τις δυνατότητες εκείνες (μορφωτικές, ανεξαρτησίας, κοινωνικής δύναμης, κλπ) με τις οποίες αυτό θα μπορούσε να αντισταθεί αποτελεσματικά στις ποικίλες εξωτερικές αντιδράσεις και κακές επιρροές.

7.2 Το έργο των Συνεταιρισμών

7.2.1 Εισαγωγή

Παρά τις όχι ευνοϊκές αλλά τις περισσότερες φορές αρνητικές συνθήκες στην επέκταση του έργου των Συνεταιρισμών, η

πραγματικότητα είναι ότι από τις Συνεταιριστικές Οργανώσεις –παρ’ όλες τις αδυναμίες τους και τις διάφορες εκτροπές– προσφέρθηκε και προσφέρεται αξιόλογο έργο, επειδή ακριβώς οι ανάγκες ήταν πάντα πολύ μεγάλες και ο Συνεταιρισμός ήταν σχεδόν το μοναδικό κέντρο και εργαλείο με το οποίο γινόταν κάθε προσπάθεια για επιβίωση, για οργάνωση, αλλά και για αγροτικές επαγγελματικές διεκδικήσεις. Περισσότερο έργο πραγματοποιήθηκε βέβαια (σε όγκο και βάθος) εκεί όπου βρέθηκαν τοπικά άνθρωποι με τίμιες προθέσεις και δυναμικοί. Που έγιναν άξιοι συνεταιριστές και αγροτικοί τοπικοί ηγέτες, έστω και αν υστερούσαν σε μορφωτικά προσόντα (που δεν ήταν τόσο απαραίτητα τις πρώτες 10ετίες). Και βέβαια ακόμα μεγαλύτερο ήταν το έργο κατά τα χρονικά εκείνα διαστήματα που οι εξωτερικές συνθήκες βελτιώνονταν και όταν σε καθοδηγητικές θέσεις (υπουργείων, εποπτείας, ΑΤΕ. κ.λ.π.) βρισκόταν πρόσωπα που στεκόταν βοηθοί –έως και ηγέτες– στη συνεταιριστική προσπάθεια. Το όλο έργο στα μάτια εκείνων που δεν γνωρίζουν τα θέματα, ίσως να φαίνεται ταπεινό και στενά υλικό και όχι “αναπτυξιακό” και “μεγαλόπνοο”. Αλλά ήταν έργο με το οποίο κυριολεκτικά δόθηκε βοήθεια για να εξασφαλισθεί η επιβίωση των πληθυσμών, να προβληθούν οι ανάγκες και να δοθούν λύσεις, για να ακολουθήσει έπειτα η διεύρυνση. Και όλα αυτά έγιναν με θυσίες υλικές των φτωχών αγροτών και με δύσκολο αγώνα να ξεφύγουν από τα δίχτυα των τοπικών εκμεταλλευτικών στοιχείων. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι:

7.2.2 Ενδεικτικά στοιχεία για το έργο των Συνεταιρισμών

α. Μόνο με τον πολλαπλασιασμό των “πιστωτικών” συνεταιρισμών έγινε δυνατό να τροφοδοτηθεί η ύπαιθρος με τραπεζικές πιστώσεις (μετά

τον διπλασιασμό της Ελλάδας του 1912), να αυξηθεί η αγροτική παραγωγή ώστε να στηριχθούν από αυτή οι πολυετείς πολεμικοί αγώνες και η όλη οικονομία (που στηριζόταν στον αγροτικό τομέα), να απαλλαγεί αρκετά ο αγρότης από την τοκογλυφία και τον παρασιτισμό του τοπικού μικρεμπόρου-παραγόνα. Μόνο με αυτούς εξασφαλίστηκαν κάπως τα βασικά εφόδια για την αγροτική παραγωγή και την οικογένεια. Και μόνο με αυτούς η χορήγηση και ρευστοποίηση των τραπεζικών πιστώσεων υπήρξε υποδειγματική, με μικρό κόστος, ταχύτητα και ασφάλεια, ακόμα και μέσα σε περιόδους πολεμικές και αγροτικών κρίσεων.

β. Κυρίως με τους συνεταιρισμούς πραγματοποιήθηκαν τα τεχνικά και οργανωτικά βήματα στην ύπαιθρο που βελτίωσαν αποδόσεις, ποσότητες, ποιότητα, αγροτικό εισόδημα. Ενδεικτικά αναφέρουμε εδώ τη δημιουργία των βελτιωμένων ή και υποδειγματικών οινοποιείων, ελαιουργείων, τυροκομείων, εκκοκκιστηρίων, άλλων εγκαταστάσεων και μηχανημάτων (θεριστικών, αλωνιστικών, κλπ).

Ακόμα δημιουργήθηκαν αποθηκευτικές εγκαταστάσεις και κέντρα διαλογής - συντηρήσεως με τα οποία έγιναν οι πρώτες -και πολύ αξιόλογες, αρκετές φορές, κατά τόπους- προσπάθειες για κοινή διάθεση αγροτικών προϊόντων ή ακόμα και για διευκόλυνση απαραίτητων κρατικών συγκεντρώσεων προϊόντων. Όλα αυτά έγιναν με κανονικούς δανεισμούς των συνεταιρισμών των πτωχών αγροτών χωρίς επιδοτήσεις, συνήθως με ατομικά γραμμάτια οφειλής των συνεταίρων για τα δάνεια των νομικών προσώπων. Και ακολούθησαν μετά το 1950 οι αγροτικές συνεταιριστικές βιομηχανίες και μερικές πετυχημένες κεντρικές οργανώσεις.

γ. Πρέπει ακόμα να τονιστεί ότι οι Συνεταιρισμοί πρωτοστάτησαν πολλές φορές, γενικότερα στη βελτίωση των συνθηκών ζωής στην ύπαιθρο, όπως π.χ. με την εξασφάλιση ηλεκτροφωτισμού χωριών (από τα ελαιουργεία κλπ) 10ετίες πριν από την Δ.Ε.Η. Με υγειονομική περίθαλψη σε πολλά χωριά, 10ετίες πριν από τα αγροτικά ιατρεία και τον Ο.Γ.Α. Με οργάνωση κτηνιατρικής περίθαλψης, 10ετίες πριν κινηθεί το Υπουργείο Γεωργίας. Και σε πολλά άλλα, μερικά από τα οποία υποχώρησαν επειδή το κράτος δημιούργησε αργότερα ειδικούς θεσμούς και οργανισμούς, χωρίς όμως -δυστυχώς- να τους στηρίζει στη συνεταιριστική βάση, αλλά στον βλαβερό κρατισμό.

δ. Ακόμα, στην ύπαρξη αλλά και τους αγώνες των Συνεταιρισμών, που ασκούσαν και το ρόλο των επαγγελματικών - διεκδικητικών οργανώσεων, οφείλεται η βαθμιαία δημιουργία θεσμών και οργανισμών και μάλιστα σε περιόδους αγροτικών κρίσεων (όπως ΑΣΟ, Γραφείο Σύκων, οι Αναγκαστικοί Οινοποιητικοί Συνεταιρισμοί Θήρα, Λευκάδας, Αττικοβοιωτίας, Κρήτης, Σάμου, οι Συνεταιρισμοί μαστίχας, κίτρων, κλπ). Ιδιαίτερη μάλιστα υπήρξε η συμβολή των Συνεταιρισμών στην ίδρυση της ΑΤΕ, καθώς και των Οργανισμών βάμβακος, καπνού και άλλων.

ε. Γενικά η αξιολόγηση ανάπτυξης και το σημαντικό έργο των Γεωργικών Συνεταιρισμών (προσφορά υπηρεσιών) φαίνεται καθαρά μέσα από τα στοιχεία της ιστορίας, από τα τοπικά έργα και από τα στατιστικά στοιχεία που επί χρόνια δημοσίευε η εποπτεύουσα ΑΤΕ

στ. Ακόμα από τη μελέτη της ιστορίας των συνεταιρισμών στην Ελλάδα είναι δυνατό να προβληθεί η ύπαρξη πολλών προσπαθειών και

επιτυχιών και στον τομέα των αστικών συνεταιρισμών, όπως συνεταιρισμών εργασίας (σιτεργατών, εργατών λυμένος, στρατιωτικών ειδών, κλπ), οικοπεδικών - οικοδομικών, καταναλωτικών, πιστωτικών κλπ. Η μη επικράτηση των αστικών οφείλεται κυρίως στην έλλειψη της απαραίτητης σωστής ενημέρωσης για το θεσμό και της κρατικής εποπτείας και βοήθειας (ελλείψεις που συνετέλεσαν πολλές φορές στην εκτροπή τους) και στην ανάμιξη βλαβερών εξωσυνεταιριστικών επιρροών.

7.3 Παράγοντες που μπορούν ν' αλλοιώσουν το έργο των Συνεταιρισμών

Γίνεται στη συνέχεια επισήμανση μερικών μόνο βασικών σημείων - θεμάτων όπου ο ανθρώπινος παράγοντας παρεμπόδισε ή παρεμποδίζει την πραγματική ουσιαστική συνεταιριστική ανάπτυξη. Και αυτό γίνεται με την ελπίδα να φανεί -ενδεικτικά- που πρέπει να καταβληθούν προσπάθειες για τη μεταβολή της κακής διαγωγής και στάσεως του ανθρώπινου παράγοντα:

7.3.1 Η νόθευση και ποικίλη εκμετάλλευση του θεσμού

Παρά τις σωστές γραμμές που χάραξε η εισηγητική έκθεση και το κείμενο του αρχικού Ν.602/1915 και παρά τις κατευθύνσεις και προσπάθειες των πρώτων εκείνων συνεταιριστικών που δούλεψαν για τη συνεταιριστική οργάνωση, επέκταση και ανάπτυξη, είναι δυστυχώς πραγματικότητα ότι ουδέποτε, σχεδόν, ο θεσμός των Συνεταιρισμών έγινε νοητός και εφαρμόστηκε στην Ελλάδα καθαρός και γνήσιος, μέσα στα

πλαίσια των δυνατοτήτων του και χωρίς ποικίλες εκμεταλλευτικές επιρροές και εκτροπές. Πάντα σχεδόν επικρατούσε στο ευρύτερο κοινό εσφαλμένη αντίληψη σχετικά με το θεσμό (σε αυτό συντελούσε και ο ευρύτατος όρος “συνεταιρισμός”), ο καθένας τον φανταζόταν και τον ήθελε να είναι, να εργάζεται και να προσφέρει, σύμφωνα με τις δικές του αντιλήψεις και επιδιώξεις (κοινωνικές, οικονομικές, πολιτικές, ηθικές κλπ).

Ενδεικτικά παρουσιάζουμε μερικές αντιλήψεις και επιδράσεις:

α) ο Συνεταιρισμός εμφανίστηκε στην περίοδο πολλών και μεγάλων αναστατώσεων και αναγκών του αγροτικού πληθυσμού αλλά και ελπίδων και εξορμήσεων και σε χρόνο που υπήρχε έλλειψη άλλων οργάνων και θεσμών. Ο αδύναμος ακόμα αυτός Συνεταιρισμός θεωρήθηκε ως πανάκεια που θα έλυne όλα τα προβλήματα ενώ η πρακτική του δράση δεν ήταν δυνατό να ξεπεράσει τότε τα όρια των μικροδανείων της ΕΤΕ και μερικές προσπάθειες για από κοινού πώληση προϊόντων καθώς και για λίγες προμηθευτικές εργασίες ειδών που ήταν σπάνια στις πολεμικές συνθήκες, διάφοροι παράγοντες προσπαθούσαν και πετύχαιναν να αναμιξουν τις αδύναμες αυτές οικονομικές οργανώσεις ως όργανα για επίλυση όλων των προβλημάτων, με αποτέλεσμα διάφορες αποτυχίες τους οικονομικές, πολλές αντιδράσεις από τους θιγόμενους και το κράτος, πολλές διαψεύσεις ελπίδων.

Έτσι δεν αναπτύχθηκε ο απαιτούμενος στενός δεσμός των μελών με το Συνεταιρισμό τους σε οικονομική βάση (κοινές προμήθειες, κοινές πωλήσεις κλπ) και η χρησιμοποίηση του θεσμού γινόταν και γίνεται

ακόμα σε μεγάλο βαθμό ευκαιριακά σε περιόδους δυσκολιών, ως βοηθητικός τροχός στο έργο κρατικών συγκεντρώσεων, εργασιών που ανέπτυξε η ΑΤΕ και άλλοι.

β) Οι Συνεταιρισμοί διαδίδονταν και αποκτούσαν κάποια οντότητα, πολλά πρόσωπα εκμεταλλευτικά (δυναμικά και με κάποια οικονομική - κοινωνική - γραμματική υπόσταση) κατόρθωναν να γίνονται διοικήσεις των Συνεταιρισμών ώστε να ασκούν από μέσα την επιρροή τους και την εκμετάλλευση.

γ) Παρόλο που οι Συνεταιρισμοί κατόρθωσαν να μείνουν έξω από τον πρώτο εθνικό διχασμό, άρχισαν, κυρίως μετά το 1922, να γίνονται το μέσο προβολής και ανόδου διαφόρων τοπικών πολιτευόμενων σε ποικίλες αγροτικές και άλλες ομάδες, πράγμα που έφερε τις αντιδραστικές διατάξεις για γενικό αποκλεισμό των πολιτευόμενων από τις διοικήσεις. Οι διατάξεις αυτές δημιούργησαν άλλα προβλήματα όπως εφαρμοζόταν επί δικαίους και αδίκους. Καθώς όμως τα τελευταία χρόνια οι περιορισμοί αυτοί καταργήθηκαν, δημιουργήθηκε δυστυχώς η γνωστή κομματική επιδρομή, διαμάχη και εκμετάλλευση που έχει αποβεί καταστροφική επειδή τα μέλη των συνεταιρισμών δεν διαθέτουν ακόμα τις δυνατότητες να αντιδρούν συνεταιριστικά αλλά παρασύρονται και καταστρέφουν τα δικά τους οχυρά.

Στην έντονη επιδρομή του κομματισμού για να κατευθύνει τις Οργανώσεις συντελεί και το γεγονός ότι τα προβλήματα και η πράξη καθιέρωσαν ανέκαθεν τις αγροτικές συνεταιριστικές οργανώσεις ως εκπροσώπους των κατοίκων της υπαίθρου και διεκδικητές για την επίλυση όλων των προβλημάτων, όχι μόνο των αγροτικών, αλλά και

γενικότερων ρυθμίσεων (οικονομικών, κοινωνικών, κλπ) καθώς δεν υπήρχε γενικά επί 10ετίες και δεν υπάρχει και σήμερα αξιόλογη και αυτοδύναμη (οργανωτικά, οικονομικά) συνδικαλιστική οργάνωση των αγροτικών συμφερόντων, όπως υπάρχει στον εργατικό αστικό τομέα (που ενισχύεται οικονομικά από το Κράτος).

Στον χρήσιμο όμως αυτόν για την ύπαιθρο ρόλο, έγινε και γίνεται μεγάλη σπατάλη δυνάμεων και ενεργειών των Συνεταιρισμών με αποτέλεσμα να μπαίνουν σε δεύτερη και τρίτη μοίρα τα κυρίως συνεταιριστικά προβλήματα, να αποδυναμώνεται η κυρίως συνεταιριστική δραστηριότητα και παράλληλα να υφίστανται οι οργανώσεις τις αντιδράσεις πολιτικών, κυβερνητικών και άλλων κύκλων. Κλασικό κορυφαίο παράδειγμα, η εξέλιξη και οι ενέργειες της Συνομοσπονδίας Συνεταιρισμών.

7.3.2 Η περίπτωση της Συνομοσπονδίας Γεωργικών Συνεταιρισμών

Τις παραπάνω αδυναμίες παρουσίασε η πρώτη Συνομοσπονδία Γ. Συνεταιρισμών (1922) και αυτό ήταν ένας από τους λόγους που κατέληξε σε διάλυση αλλά και τόσο καθυστέρησε η επανίδρυση Συνομοσπονδίας. Τελικά, μετά από πολλές προσπάθειες έγινε δυνατό να ιδρυθεί η Συνομοσπονδία του 1935 που είχε, καταστατικά και κυρίως κατά την εφαρμογή, καθαρό συνεταιριστικό χαρακτήρα, παρόλο που κι αυτή από ανάγκη (έλλειψη συνδικαλιστικών οργανώσεων) ενδιαφερόταν και για τα γενικά αγροτικά προβλήματα και κυρίως για τα αγροτικά προϊόντα που είχαν σχέση με τις εργασίες των Ενώσεων και Συνεταιρισμών. Το βάρος όμως των ενεργειών της ήταν στα κύρια συνεταιριστικά προβλήματα (πρόγραμμα συνεταιριστικό, νομοθεσία, οργάνωση, μόρφωση,

υπάλληλοι, διεκδίκηση των συνεταιριστικών εργασιών από ΑΤΕ, κλπ). Δυστυχώς η χρονική της διάρκεια ήταν μικρή αφού η δικτατορία της 4ης Αυγούστου, καθώς δεν μπόρεσε να την μεταβάλει σε όργανο της, έκανε νομοθετική επέμβαση το 1938 και τη διέλυσε.

Από το 1938 δημιουργήθηκε η ΕΣΣΕ που ήταν κυρίως συντεχνιακή οργάνωση κάτω από την άμεση κατεύθυνση των ισχυρών της δικτατορίας για την εξυπηρέτηση των σκοπών τους. Γεγονός δε είναι ότι αναδείχτηκε σε οργάνωση εξουσίας και προς τα έσω και προς τα έξω και προς τα κάτω, πράγμα που άφησε βαθιές επιρροές και επιθυμίες σε πολλούς “συνεταιριστές” μέχρι σήμερα για εξουσίες αλλά και παρόμοιες επιδράσεις στη νομοθεσία συνεταιρισμών, επιβολής των Ενώσεων, Κεντρικών Ενώσεων και Συνομοσπονδίας στις οργανώσεις από τις οποίες δημιουργήθηκαν και πρέπει να στηρίζονται - εξαρτώνται από αυτές και να φροντίζουν για την ανάπτυξη τους αντί να τις εξουσιάζουν.

Στην κατοχή η Συνομοσπονδία πέρασε από τη διοίκηση των κατοχικών κυβερνήσεων και χρησιμοποιήθηκε ως όργανο, του Υπουργείου Γεωργίας ώσπου, με την επέκταση του ΕΑΜ στην ύπαιθρο και άλλους λόγους, έφτασε σε αδράνεια.

Κατά το 1943 σε αντιπερισπασμό κινήσεων ιδεολόγων συνεταιριστών για συνεταιριστική αναδιοργάνωσή της, ανασυγκροτήθηκε νομοθετικά από το Υπουργείο Γεωργίας σε αρκετά σωστές βάσεις. Αλλά με ακροτελεύτια διάταξη του ίδιου νόμο κρατήθηκε κάτω από την απόλυτη εξάρτηση του Υπουργείου Γεωργίας “μέχρι τέλους της εμπολέμου καταστάσεως” δηλαδή σε υποταγή και αδράνεια.

Το 1945 επανήλθε νομοθετικά στο καταστατικό και τις γραμμές του 1935. Αλλά ήταν τότε τόσα τα γενικά προβλήματα (υπαίθρου, εθνικά, αγροτικά, οικονομικά, πολιτικά κλπ) ώστε (με την επιρροή και της νέας της υπηρεσιακής ηγεσίας που είχε νοοτροπία αγωνιστική αγροτική και με ολοκληρωτικές τάσεις οργάνωσης και συνεπώς όχι σωστή συνεταιριστική) το έργο της υπήρξε κυρίως εκπροσωπευτικό των γενικών αγροτικών συμφερόντων, με παραμέληση των ειδικών βασικών συνεταιριστικών επιδιώξεων του καταστατικού της.

Σημειώνουμε ότι, δυστυχώς, η κατάσταση αυτή εξακολουθεί μέχρι σήμερα, με διάφορες παραλλαγές, από την αντισυνεταιριστική επέμβαση της δικτατορίας του 1967 στα όργανά της έως τη νέα τόνωσή της μετά το 1974 (με προσθήκη μάλιστα ρητά συνδικαλιστικών αρμοδιοτήτων με το νόμο 921/1979) και την από τότε οξεία κομματική διαμάχη για την κατάκτησή της όλη την τελευταία 10ετία και σήμερα (με το Ν.1541 και τις συνεχείς τροποποιήσεις του).

Συμπέρασμα - δίδαγμα όλων των παραπάνω είναι ότι πρέπει, επιτέλους, να ξεκαθαριστεί ποία πρέπει να είναι η Συνομοσπονδία. Και μέσα από τη σωστή μορφή της και τις σωστές ενέργειές της, ο θεσμός των Συνεταιρισμών να εννοηθεί, να χρησιμοποιηθεί και να αντιμετωπιστεί στη σωστή του μορφή, μέσα στο δικό του τομέα και με τις δικές του δυνάμεις. Αυτό βέβαια προϋποθέτει γνώσεις, θέληση και επιμονή από πολλούς παράγοντες. Και είναι δυνατό να γίνει μόνο με την επιδίωξη διατύπωσης και αποδοχής κατάλληλου συνεταιριστικού προγράμματος και σωστού συνεταιριστικού νόμου, με καλόπιστη συνεργασία των Συνεταιρισμών, του Κράτους και της Επιστήμης.

7.3.3 Η έλλειψη σωστής συνεχούς συνεταιριστικής διδασκαλίας

Βασική επισήμανση είναι ότι ουδέποτε σχεδόν στην Ελλάδα ο Συνεταιρισμός διδάχτηκε και μελετήθηκε αξιολογικά, σε έκταση και συστηματικά, ώστε τα μέλη και το κοινό να τον γνωρίσουν και να τον εγκολπωθούν ως πραγματική συνεταιριστική δράση και όχι ως ευκαιριακή προσφυγή για εξυπηρέτηση αναγκών της εποχής. Και πέρα από το κοινό και τα μέλη, υπάρχει ανάγκη σωστής συνεταιριστικής ενημέρωσης των στελεχών της δημόσιας ζωής (κρατικά διοικητικά στελέχη, πολιτευόμενοι, κλπ) και του ευρύτερου επιστημονικού κόσμου, διότι αυτοί είναι εκείνοι που συντελούν στη διαμόρφωση νόμων, κρατικής πολιτικής, κινήσεων, διδασκαλίας κλπ τέτοιων που επιδρούν άμεσα στην καλή ή κακή εξέλιξη και των Συνεταιρισμών.

Δυστυχώς από τα πρώτα χρόνια η ενημέρωση των μελών και στελεχών στηρίχτηκε στην ανάγνωση του καταστατικού, από μερικές ευκαιριακές ομιλίες εποπτικών οργάνων στις Συνελεύσεις (που και πολλά από αυτά δεν είχαν ευρύτερη κατάρτιση) και από σπάνιες ολιγοήμερες σειρές μαθημάτων για κάποια στελέχη.

Το παραπάνω πρωταρχικό συνεταιριστικό πρόβλημα έχει ανάγκη από σύντομη και σωστή επίλυση, αφού ο Συνεταιρισμός είναι θέμα σωστής ενημέρωσης για στενή σύνδεση μελών - Οργανώσεων - στελεχών, σωστής αντιμετώπισης του από τους εξωτερικούς παράγοντες. Η επιτυχία του Συνεταιρισμού είναι πρωταρχικά θέμα αγωγής και αν δεν υπάρχει αυτό το στήριγμα κάθε κατάκτηση βρίσκεται συνεχώς σε κίνδυνο.

7.3.4 Ο ρόλος του Κράτους απέναντι στη συνεταιριστική κίνηση. Και αντίστροφα η αντίληψη της συνεταιριστικής κίνησης για το ρόλο του Κράτους απέναντι της.

Στη συνέχεια των όσων διατυπώθηκαν παραπάνω, η πραγματικότητα είναι ότι μετά την πρώτη 15ετία (1915-1930) που η επίδραση του κρατικού παράγοντα ήταν σχετικά ευνοϊκή για τη συνεταιριστική επέκταση και ανάπτυξη, η στάση του μεταβλήθηκε στη συνέχεια σε επιφυλακτική έως αρνητική και επιζήμια επεμβατική, με δικαιολογία μερικές παρεκτροπές που τις εκμεταλλευόταν τα αντίθετα συμφέροντα που είχαν πρόσβαση στην εξουσία. Αποτέλεσμα νομοθετικές διατάξεις περιοριστικές και πολύ αυστηρή στάση του Υπουργείου Γεωργίας και εποπτείας ΑΤΕ, λόγω και των δυσκολιών από τη γεωργική κρίση. και τη στιγμή που η κατάσταση άρχισε να βελτιώνεται στο σημείο αυτό (1935-1937), η νέα επιδρομή του Κράτους της Δικτατορίας προσπάθησε έντονα να μετατρέψει τους Συνεταιρισμούς, Ενώσεις, Συνομοσπονδία, σε συντεχνιακά όργανα με άμεσες και έμμεσες επεμβάσεις στις διοικήσεις, τα υπηρεσιακά όργανα, τις εργασίες κλπ.

Ανεξάρτητα όμως από τις παραπάνω ευθείες κρατικές παρεμβάσεις που σκοπό είχαν να κάνουν τους Συνεταιρισμούς απλά όργανα βοηθητικά στην εξυπηρέτηση της πολιτικής του κομματικού κράτους ή των εργασιών ΑΤΕ και όχι πραγματικούς συνεταιρισμούς, ο συνεχής παρεμβατικός ρόλος του κράτους στην οικονομία και η εξάρτηση της όλης οικονομικής ζωής από κυβερνητικές αποφάσεις (για τις εξαγωγές, εγκαταστάσεις, εισαγωγές, τιμές, χρηματοδοτήσεις, επιδοτήσεις, φορολογίες κλπ) δημιούργουσε σε πολλούς τομείς ευνοϊκή στάση του

κράτους προς τα μεγάλα εμποροβιομηχανικά συμφέροντα που είχαν πρόσβαση στα παρασκήνια της εξουσίας.

Ακόμα η παροχή πολλών μετακατοχικών ευκαιριών κατά προτίμηση στους βιομηχάνους και τις Τράπεζες και όχι στα αιτήματα των Συνεταιρισμών (ως π.χ. τα εργοστάσια λιπασμάτων), οι φορολογικοί κανόνες γενικά που σπάνια κατανοούν την ιδιαιτερότητα σχέσεων μελών - νομικού προσώπου. Και πολλά άλλα.

Φυσική συνέπεια ήταν και οι Συνεταιρισμοί - Ενώσεις - Συνομοσπονδία - Κεντρικές Οργανώσεις, άλλοτε να ευρίσκονται σε αντιδικία και διαμαρτυρίες με την εξουσία και άλλοτε να επιζητούν ικετευτικά την βοήθεια και προστασία κυβερνητικών, πολιτικών και άλλων παραγόντων, μερικές φορές σε βαθμούς πολύ πάνω από το συνηθισμένο στην οικονομική ζωή, ακόμα μέχρι σημείου πολλές συνεταιριστικές Οργανώσεις να εξαρτούν την ύπαρξη και ανάπτυξή τους από την κρατική και κομματική τους εύνοια (π.χ. με τις συγκεντρώσεις γεωργικών προϊόντων, δάνεια και άλλες παροχές) και όχι από τις δικές τους εσωτερικές διαδικασίες και δυνάμεις.

Το κακό δε είναι ότι το πνεύμα αυτό είχε μεγαλύτερη επέκταση και επίδραση στις Ενώσεις και τις Κεντρικές Οργανώσεις και τη Συνομοσπονδία, δηλαδή τις Οργανώσεις που κατευθύνουν την κίνηση.

Συμπέρασμα - Δίδαγμα είναι ότι πρέπει, με το συνεταιριστικό πρόγραμμά τους και τη συνεταιριστική πρακτική τους, οι συνεταιριστικές οργανώσεις να κάνουν προσπάθεια να προσδιορίσουν σωστά τα όρια της Κρατικής επιρροής και να ενεργοποιήσουν τις εσωτερικές

συνεταιριστικές δυνάμεις, με μεγαλύτερη και στενότερη σύνδεση μελών - οργανώσεων πάνω σε οικονομική βάση.

7.3.5 Άλλα βασικά προβλήματα

Αναφέρουμε περιληπτικά και άλλα βασικά θέματα στον τομέα των γεωργικών συνεταιρισμών όπως είναι **α)** της ικανότητας των Δ.Σ. και Ε.Σ. να ανταποκριθούν στα καθήκοντα διοικήσεων Ενώσεων, Κεντρικών Οργανώσεων κλπ και των διευθετήσεων που είναι απαραίτητες, **β)** του ρόλου των υπηρεσιακών στελεχών, **γ)** της εποπτείας, **δ)** και πολλά άλλα που συνδέονται κυρίως με το πρόγραμμα και την οργάνωση.

7.3.6 Η κατάσταση στους αστικούς συνεταιρισμούς

Στον τομέα αυτό παρατηρήθηκε ευκαιριακή νομοθεσία και κρατική καθοδηγητική - ελεγκτική ανυπαρξία (μέσα βέβαια στα όρια που θα ήταν χρήσιμη η κρατική βοήθεια, εποπτεία).

Π.χ. στους οικοδομικούς άλλοτε υπήρξαν αμελητέες νομοθετικές ρυθμίσεις - εύνοιες που οδήγησαν όχι στην ανάπτυξη των Συνεταιρισμών, αλλά στην καταδολίευση και κατασυκοφάντηση του θεσμού (κυρίως 1923-1928). Άλλοτε πάλι οι νομοθετικές ρυθμίσεις για αυτούς υπήρξαν σαρωτικές και διαλυτικές στο όνομα της εξυγίανσης (επί δικτατορίας). Εδώ και μερικά χρόνια η κατάσταση έγινε νομοθετικά αποπνικτική για το θεσμό των οικοδομικών συνεταιρισμών (που, δυστυχώς, ήταν και είναι κυρίως οικοπεδικοί).

Οι προπολεμικοί καταναλωτικοί συνεταιρισμοί (κατά το πλείστον κλειστοί ομοιοεπαγγελματικοί) δεν είχαν καν αυτοί την βασική σωστή

εποπτική ενημέρωση - βοήθεια ώστε να αναπτυχθούν σωστά. Ούτε τους δόθηκαν, κατά τρόπο οργανικό, τραπεζικές πιστώσεις. Περιοριζόταν συνήθως σε ότι ωφέλειες εξασφάλιζαν από τους εργοδότες τους με συνδικαλιστικές πιέσεις.

Στην κατοχή υπήρξε μια θεαματική αριθμητική επέκταση των καταναλωτικών συνεταιρισμών λόγω των μεγάλων αναγκών επισιτισμού. Αλλά η κρατική μηχανή πολύ λίγο βοήθησε στην ανάπτυξη σχέσεων ανταλλαγών μεταξύ γεωργικών και καταναλωτικών Συνεταιρισμών με ελεύθερες διαπραγματεύσεις (άδειες, πιστώσεις κλπ). Προτιμήθηκαν οι αναγκαστικές συγκεντρώσεις των γεωργικών προϊόντων που βέβαια είχαν αντίδραση και μικρή επιτυχία.

Μετακατοχικά υπήρξε αξιόλογη καταναλωτική κίνηση πηγαία και της δόθηκαν μεγάλες υποσχέσεις από ανώτατους πολιτειακούς και κυβερνητικούς παράγοντες. Όμως οι πιστώσεις της αρμόδιας τότε Τράπεζας της Ελλάδος υπήρξαν μικρές και ανοργάνωτες. Δυστυχώς δε μόλις έγινε δυνατή η σύνδεση των πιστώσεων αυτών με αναπτυξιακό συνεταιριστικό πρόγραμμα που κατάρτισε αξιόλογη Επιτροπή ειδικών, (συμμετοχή με μερίδες μελών, συνεργασία των συνεταιρισμών, άνοιγμά τους σε ευρύτερες μάζες, κλπ), η τότε κυβερνητική μεταβολή σταμάτησε γενικά τις πιστώσεις της Τράπεζας Ελλάδος στους καταναλωτικούς και η αναπτυξιακή προσπάθεια ατόνησε.

Η κατάσταση των καταναλωτικών συνεταιρισμών ευρίσκεται τώρα σε στασιμότητα και ύφεση, με εξαίρεση τον τύπο KONSUM, όπου με τη βοήθεια των σουηδικών συνεταιρισμών και την προσπάθεια λίγων Ελλήνων συνεταιριστών, πραγματοποιήθηκε μια αξιόλογη, για τα

ελληνικά δεδομένα, επέκταση που βρίσκεται σε εξέλιξη (θα υπάρξει ειδική εισήγηση). Γενικά έχουν μεταβληθεί βασικά οι συνθήκες με την ανάπτυξη των πολλών δικτύων υπεραγορών.

Στους συνεταιρισμούς εργασίας (βιοτεχνικούς, εργατικούς κλπ) υπήρξαν αρχικά αρκετές εφαρμογές και επιτυχίες αλλά και εκτροπές (από έλλειψη συνεταιριστικών γνώσεων και σωστής εποπτείας και από αντιδράσεις) αλλά δυστυχώς δεν υπάρχει χρόνος να επεκταθούμε στο θέμα αυτό. Οι προσπάθειες κατά τα τελευταία έτη (βιοτεχνών, επιπλοποιών κλπ και γυναικών στην ύπαιθρο) με την κάποια βοήθεια του ΕΟΜΜΕΧ, που κατέληγαν πάντα σε επιτυχία, για τους ίδιους λόγους που σημειώθηκαν παραπάνω (έλλειψη γνώσεων, μέσων, εποπτείας, ανάμιξη κομματική και εκμεταλλευτικών στοιχείων).

7.4 Πρόταση

Η πραγματικότητα είναι ότι το αξιόλογο δίκτυο των αγροτικών συνεταιρισμών και το μικρό των αστικών, βρίσκονται τώρα σε πολύ δύσκολη μεταβατική κατάσταση και συνεπώς χρειάζεται μεγάλη και γενική προσπάθεια για νέο αλλά σωστό ξεκίνημα. Δεν είναι δυνατό να βγούμε από το τέλμα μόνο με την απαραίτητη ρύθμιση των χρεών των οργανώσεων (που οφείλονται κυρίως σε κρατικές και πολιτικές ευθύνες) και που διατυμπανίζονται από τα αντίθετα συμφέροντα ενώ οι όποιες οικονομικές αποτυχίες και εκτροπές στους Συνεταιρισμούς δεν είναι δυνατό να συγκριθούν ποσοτικά και ποιοτικά με τις προβληματικές του βιομηχανικού και εμπορικού αστικού τομέα, τα χρέη και τα προβλήματα

των οποίων δημιούργησαν τεράστια αναταραχή στην όλη ελληνική οικονομία και κοινωνική ειρήνη.

Πρέπει να διαμορφωθεί και να τεθεί σε εφαρμογή πρόγραμμα πραγματικά συνεταιριστικό που να αναπτυχθεί συστηματικά και σύγχρονα σε πολλές κατευθύνσεις διότι τα προβλήματα είναι αλληλένδετα και πρέπει να αντιμετωπίζονται ταυτόχρονα και σφαιρικά. Αυτό όμως μπορεί να γίνει μόνο με τη συνεργασία α) πραγματικής συνεταιριστικής εκπροσώπησης, β) Κράτους γ) Επιστήμης, μέσα από δημοκρατικές και καλόπιστες συστηματικές συζητήσεις και αποφάσεις.

Με βάση το πρόγραμμα είναι απαραίτητο να δημιουργηθεί νέο νομοθετικό πλαίσιο πραγματικά συνεταιριστικό.

Παράλληλα τα μέλη των συνεταιρισμών πρέπει να καταλάβουν ότι οι οργανώσεις τους πρέπει να είναι συνεταιρισμοί για συνεργασία τους στον οικονομικό τομέα και όχι κέντρα για κομματικές διαμάχες τους ή για άλλες επιδιώξεις.

Με βάση αυτά (ρύθμιση χρεών - πρόγραμμα εξυγιαντικό αναπτυξιακό - κατάλληλη νομοθεσία) και με την ανάπτυξη σωστής διδασκαλίας και σωστής αναπτυξιακής εποπτείας, θα είναι δυνατόν, όχι μόνο να υπερνικηθούν τα προβλήματα αλλά και να μπου οι συνεταιριστικές οργανώσεις σε νέα δημιουργική περίοδο, με αριθμητικό ίσως περιορισμό τους αλλά με περισσότερη υπεύθυνη παρουσία τους. Διαφορετικά, αν δεν γίνουν τα παραπάνω, το αύριο δεν θα εξακολουθήσει να είναι απλά προβληματικό και πολύ δύσκολο αλλά θα γίνει διαλυτικό. Όχι μόνο θα πάνε χαμένοι οι κόποι, οι θυσίες και τα όνειρα των ιδεολόγων συνεταιρισμών αλλά και θα χαθεί η πολύτιμη προσφορά του

πραγματικού συνεταιρισμού στο άτομο και στην κοινωνία, με την επίδραση και εκμετάλλευση των παρερμηνειών για τις νέες συνθήκες της ανοικτής αγοράς, για την ιδιωτικοποίηση, κλπ, ενώ όλα αυτά δεν σημαίνουν κερδοσκοπία και εκμετάλλευση αλλά αρχές οικονομικές στις οποίες οι συνεταιρισμοί είναι τα καλλίτερα όργανα λόγω της δημοκρατικότητάς τους, της κοινωνικότητάς τους, των αρχών τους και γενικά της αντί-εκμεταλλευτικής ιδεολογίας τους.

Αν αυτά που εκτέθηκαν χρησιμοποιηθούν με καλή πίστη και βοηθήσουν για ένα συναγερμό δυνάμεων, τότε θα έχει προσφερθεί τεράστια βοήθεια στο Ελληνικό κοινωνικό σύνολο και όχι μόνο στους Συνεταιρισμούς.

Η ευθύνη για την πραγματοποίηση του καλύτερου βαρύνει κυρίως αυτούς που εκπροσωπούν σήμερα τις συνεταιριστικές οργανώσεις, που πρέπει να αναδειχθούν πραγματικοί συνεταιριστές. Αυτό βαρύνει και όλο τον πολιτικό κόσμο, που πρέπει να καταλάβει ότι το κακό που κάνει με την ανάμιξη του στα εσωτερικά των συνεταιρισμών είναι τεράστιο για την οικονομία, για την κοινωνία, αλλά και για αυτόν τον ίδιο. Διότι αν υποχωρήσουν οι δυνάμεις αυτές της οικονομικής και κοινωνικής ισορροπίας που σκοπεύουν στην εξυπηρέτηση του ανθρώπου και αν επικρατήσουν οι δυνάμεις που σκοπεύουν αποκλειστικά στον προσπορισμό επιχειρηματικών κερδών, η αναταραχή που θα δημιουργηθεί μέσα σε λίγα χρόνια στην Ελληνική ύπαιθρο θα είναι τόση και τέτοια που ο αντίκτυπός της θα είναι γενικότερα αρνητικός και επιζήμιος σε βαθμό απροσδιόριστο.

Τη σημασία των Συνεταιρισμών, αγροτικών και αστικών, την γνωρίζουν οι κοινωνίες των άλλων Κρατών της Ε.Ε. και για αυτό η Ε.Ε. και τα προγράμματά της είναι φιλοσυνεταιριστικά, μέσα στο σωστό συνεταιριστικό δρόμο. Καθήκον μας συνεπώς είναι να μην υστερήσουμε στον τομέα αυτό αλλά να κάνουμε το ταχύτερο τις απαραίτητες προσαρμογές στο πρόγραμμα, τη νομοθεσία, την ενημέρωση, την οργάνωση, τις εφαρμογές, με βάση τις νέες συνθήκες και την πείρα από την μέχρι σήμερα πορεία.

7.5 Οι αγροτικοί συνεταιρισμοί και ο ρόλος τους στην Ελληνική Εθνική Οικονομία

Η Ελληνική Γεωργία αποτελεί σημαντικό τομέα της Εθνικής μας οικονομίας. Η συμβολή του αγροτικού τομέα στο σχηματισμό του εθνικού προϊόντος ανερχόταν στο ποσοστό 18% την προηγούμενη δεκαετία, το οποίο είναι τέσσερις φορές μεγαλύτερο από το αντίστοιχο μέσο όρο της Ε.Ε.

Για πολυάριθμες δεκαετίες η Ελληνική Οικονομία στηρίχθηκε σχεδόν αποκλειστικά στον αγροτικό της τομέα. Αυτό εξάλλου δείχνει τον υπανάπτυκτο χαρακτήρα της Ελληνικής Οικονομίας και τον ανεπαρκή βαθμό εκβιομηχάνισης.

Ο αγροτικός συνεταιρισμός είναι μια βασική προϋπόθεση για την ανάπτυξη της Ελληνικής Αγροτικής Οικονομίας και αυτό σημαίνει ότι απαραίτητο στοιχείο είναι η σωστή λειτουργία του συνεταιρισμού.

Ο αγρότης δεν μπορεί να ανταποκριθεί στα σημερινά καθήκοντα της άσκησης της γεωργίας μόνος και αισθάνεται την ανάγκη της συνεργασίας. Ιδιαίτερα όταν αυτός έχει μικρή εκμετάλλευση. Με αυτήν θα μπορέσει να λύσει μια σειρά από προβλήματα τα οποία δεν μπορεί να λύσει με την ατομική του εκμετάλλευση όπως το πρόβλημα παραγωγικότητας, της μείωσης του κόστους της παραγωγής, της αξιοποίησης των αγροτικών προϊόντων, της εξεύρεσης κεφαλαίων κλπ.

Παρόλο που ο αγροτικός συνεταιρισμός είναι βασική προϋπόθεση για την ελληνική γεωργία και σημαντικός τομέας στην Εθνική Οικονομία είναι ακόμα αδύνατος. Παρά τις σημαντικές προόδους που έκανε μεταπολεμικά η οικονομική του δράση σε εθνική κλίμακα καλύπτει πολύ μικρά ποσοστά. Ωστόσο σε περιφερειακή κλίμακα, υπάρχουν συνεταιρισμοί που καλύπτουν μεγάλα ποσοστά.

Γενικά στην Ελλάδα οι αγροτικοί συνεταιρισμοί ζημιώθηκαν από τις εξωγενείς παρεμβάσεις από την άποψη ότι δεν μπόρεσαν να αποκτήσουν αυτοδυναμία και αυτονομία. Η εξέλιξη του εξαρτιόταν σε μεγαλύτερο βαθμό από την πολιτική συγκυρία, με συνέπεια να μη στηρίζεται στις δικές του αυτοδύναμες εσωτερικές διεργασίες. Παρά τα προβλήματα αυτά το ελληνικό αγροτικό συνεταιριστικό κίνημα τα τελευταία χρόνια κατόρθωσε να επιβληθεί, να επιβάλει τη δική του φυσιογνωμία και το κυριότερο, να προχωρήσει και να διαμορφώσει τη δική του οικονομική και κοινωνική βάση.

7.5.1 Παράγοντες Ανάπτυξης Συνεταιρισμών

Η ανάπτυξη των συνεταιρισμών στην Ελλάδα επηρέασε άμεσα την ανάπτυξη της αγροτικής οικονομίας. Οι παράγοντες που επέδρασαν κυρίως είναι:

1. Η ανάπτυξη της εμπορευματοποίησης του αγροτικού τομέα.
2. Η συμβολή στην εκμηχάνιση των μικρών εκμεταλλεύσεων.
3. Περιορίσει τη δράση των μεσαζόντων.
4. Ανέπτυξε τη διαπραγματευτική ικανότητα των αγροτών.
5. Συνέβαλε στην αύξηση της παραγωγικότητας.
6. Αύξησε τις εξαγωγές αγροτικών προϊόντων.
7. Αύξησε την απασχόληση στον τομέα.
8. Αύξησε την μεταποίηση των αγροτικών προϊόντων.
9. Αύξησε τις επενδύσεις στη γεωργία.
10. Ανέπτυξε την αγροτική πίστη στον αγροτικό τομέα.
11. Συνέβαλε στην οργάνωση της αγροτικής παραγωγής.
12. Ανέβασε την εκπαίδευση των αγροτών.
13. Ανέπτυξε τα αγροτικά εισοδήματα.
14. Συνέβαλε στην μείωση του κόστους παραγωγής των αγροτικών προϊόντων.

7.5.2 Επιρροή της Αγροτικής στην Εθνική Οικονομία

Υπάρχουν ορισμένα ποσοτικά κριτήρια που δείχνουν την σχετική θέση της αγροτικής οικονομίας στην εθνική. Μερικά από αυτά είναι:

α) το ποσοστό συμμετοχής του αγροτικού πληθυσμού στο συνολικό πληθυσμό της χώρας. Το ποσοστό αυτό ενώ το 1958 ήταν περίπου 46% το 1980 μειώθηκε στο 31% περίπου.

β) το ποσοστό συμμετοχής του ακαθάριστου αγροτικού προϊόντος στο συνολικό ακαθάριστο εγχώριο προϊόντα. Το ποσοστό αυτό, ενώ το 1958 ήταν 26% το 1980 μειώθηκε στο 14% περίπου.

γ) το ποσοστό συμμετοχής του οικονομικού ενεργού αγροτικού δυναμικού (εργαζόμενοι στην αγροτική οικονομία) στο σύνολο του οικονομικά ενεργού πληθυσμού (σύνολο εργαζομένων της οικονομίας). Το ποσοστό αυτό ενώ το 1958 ήταν περίπου 56% το 1980 μειώθηκε στο 32% περίπου.

δ) το ποσοστό των ακαθάριστων επενδύσεων στον αγροτικό τομέα στο σύνολο των ακαθάριστων επενδύσεων. Το ποσοστό αυτό ενώ το 1958 ήταν 14% περίπου το 1980 μειώθηκε στο 2%.

ε) το ποσοστό της δαπάνης για τρόφιμα (αγροτικά προϊόντα) στο σύνολο της εθνικής καταναλωτικής δαπάνης. Το ποσοστό αυτό ενώ το 1958 ήταν 51%, το 1980 μειώθηκε στο 41%.

στ) το ποσοστό της αξίας των εξαγωγικών προϊόντων στο σύνολο των εξαγωγών της χώρας. Το ποσοστό αυτό από 93% το 1958 μειώθηκε στο 33% το 1980.

Επειδή τα μεγέθη α) και στ) δείχνουν φθίνουσα μακροχρόνια τάση, διατυπώνεται συνήθως η άποψη ότι ο κλάδος της αγροτικής οικονομίας παρουσιάζει διαχρονικά εξασθένηση της θέσης του μέσα στην Εθνική Οικονομία. Η άποψη αυτή στηρίζεται μόνο σε μια ποσοτική θεώρηση του ρόλου της αγροτικής οικονομίας και αγνοεί την ποιοτική και πολιτική αξιολόγηση της ζωτικής συμβολής της στην Εθνική Οικονομία.

Υπάρχει στενή αλληλεξάρτηση μεταξύ του κλάδους της αγροτικής παραγωγής και των άλλων κλάδων της Εθνικής Οικονομίας. Αυτή η αλληλεξάρτηση είναι πολυσύνθετη και πολύμορφη και εκδηλώνεται με πολλές οικονομικές σχέσεις και συναλλαγές που έχουν αλληλοεπιδράσεις και αλληλοεπιπτώσεις μεταξύ των κλάδων της Εθνικής Οικονομίας.

Συνοπτικά αναφέρουμε ορισμένα παραδείγματα:

- 1) Η αύξηση της αγροτικής παραγωγής π.χ. σιτηρών, αραβοσίτου κτλ εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό και από τις εισροές αγαθών που παράγει η βιομηχανία όπως π.χ. τα λιπάσματα, τα μηχανήματα, τα καύσιμα κτλ.
- 2) Η ανάπτυξη ενός υποκλάδου της μεταποίησης (π.χ. βιομηχανία ζυμαρικών) προκαλεί την ανάπτυξη του υποκλάδου των σιτηρών της αγροτικής παραγωγής, γιατί για να αυξηθεί η παραγωγή ζυμαρικών θα πρέπει να αυξηθεί και η παραγωγή σκληρού σιταριού που αποτελεί την αναγκαία πρώτη ύλη παραγωγής ζυμαρικών.
- 3) Η ανάπτυξη του ξένου τουρισμού θα προκαλέσει την ζήτηση ειδών διατροφής που προσφέρουν οι αγροτικοί κλάδοι παραγωγής (φρούτα, λαχανικά, γάλα, μέλι κτλ)

4) Η αύξηση της ζήτησης κλωστοϋφαντουργικών προϊόντων προκαλεί την ζήτηση περισσότερων βαμβακερών ή μάλλινων νημάτων, τα οποία προσφέρει η αγροτική οικονομία.

5) Η αύξηση των τιμών των ενδιάμεσων εισροών (λιπασμάτων, σωλήνων για άρδευση κτλ) που αγοράζονται από τους αγρότες, προκαλεί την αύξηση του κόστους παραγωγής των αγροτικών προϊόντων (αν δεν αυξηθεί θεαματικά η παραγωγικότητα) και ωθεί σε διεκδικήσεις για αυξήσεις των τιμών των αγροτικών προϊόντων.

Γενικά η αγροτική οικονομία επηρεάζει την ανάπτυξη και επηρεάζεται από την ανάπτυξη των άλλων κλάδων της εθνικής οικονομίας. Η ανάπτυξη της αγροτικής οικονομίας προκαλεί μεταξύ άλλων:

- Τη ζήτηση ενέργειας (π.χ. για την άρδευση).
- Τη ζήτηση βιομηχανικών προϊόντων (π.χ. τσιμέντο για την κατασκευή αρδευτικών καναλιών).
- Τη ζήτηση μεταφορικών υπηρεσιών (π.χ. μεταφορά αγροτικών προϊόντων με χερσαία, σιδηροδρομικά, θαλάσσια και αεροπορικά μέσα συγκοινωνίας).
- Την ανάπτυξη του εμπορίου (π.χ. με την εμπορία των αγροτικών προϊόντων).
- Την ανάπτυξη των τραπεζικών εργασιών (π.χ. χορήγηση καλλιεργητικών δανείων).

- Τη ζήτηση ασφαλιστικών υπηρεσιών (π.χ. ασφάλιση αποθεμάτων αγροτικών προϊόντων).

Οι αλληλεπιδράσεις και οι αλληλεξαρτήσεις μεταξύ του κλάδου της αγροτικής παραγωγής και των άλλων κλάδων παραγωγής της εθνικής οικονομίας είναι έντονες και ορατές σε πολλές συναλλαγές. Εφόσον διατρεφόμεστε καθημερινά με αγροτικά προϊόντα είναι βέβαιο ότι διεξάγουμε άμεσα ή έμμεσα εμείς οι ίδιοι ή μέσω άλλων φορέων, συναλλαγές με τους φορείς της αγροτικής οικονομίας.

Αν και η αγροτική οικονομία με τις σύγχρονες πιο παραγωγικές διαδικασίες έχει κάποια σχετική εξάρτηση από τους άλλους κλάδους της εθνικής οικονομίας, δεδομένου ότι προμηθεύεται από αυτούς ενδιάμεσες εισροές (μηχανήματα, αντλίες, μεταφορικά μέσα κτλ) επειδή κυρίως προσφέρει τα τρόφιμα και τις πρώτες ύλες στην εθνική οικονομία, αποτελεί βάση και θεμέλιο για όλους τους άλλους κλάδους.

Ο θεμελιακός χαρακτήρας της αγροτικής οικονομίας για την εθνική οικονομία βασίζεται και σε άλλα δεδομένα και στοιχεία τα οποία μπορεί να επισημανθούν με ευχέρεια:

α) Ο αγροτικός τομέας αποτελεί δεξαμενή εργατικού δυναμικού για τους άλλους κλάδους παραγωγής, δεδομένου ότι οι άλλοι κλάδοι αντλούν εργάτες που αποδεσμεύονται από τον αγροτικό τομέα και μετακινούνται προς αυτούς εξαιτίας της υψηλότερης παραγωγικότητάς τους.

Έτσι στην Ελλάδα τα τελευταία τριάντα χρόνια παρατηρείται μια συνεχής ροή εργατικού δυναμικού από τον αγροτικό προς τον αστικό τομέα παραγωγής.

β) Η αγροτική οικονομία προσφέρει κεφάλαια από τους αποταμιευτικούς πόρους των αγροτών και μεταφέρονται στους άλλους κλάδους παραγωγής (π.χ. αγορά ομολόγων από τους αγρότες, επενδύσεις σε κατοικίες στις πόλεις).

γ) Ο αγροτικός πληθυσμός προσφέρει μια αρκετά μεγάλη αγορά για τα προϊόντα των άλλων κλάδων παραγωγής (π.χ. μαζικές αγορές γεωργικών εφοδίων από τη βιομηχανία, ζήτηση μεταφορικών υπηρεσιών για το μάρκετινγκ των αγροτικών προϊόντων κτλ).

δ) Η αγροτική οικονομία ευνοεί την εκμετάλλευση δευτερογενών αναπτυξιακών επιδράσεων (“εξωτερικών θετικών οικονομικών”) με την προώθηση πολλών συμπληρωματικών δραστηριοτήτων επεξεργασίας και μεταποίησης αγροτικών προϊόντων (π.χ. κατασκευή ξηραντηρίων των συσκευαστηρίων, ανέγερση βιομηχανιών επεξεργασίας γάλακτος, εγκατάσταση εκκοκκιστηρίων κτλ).

ε) Οι εξαγωγές αγροτικών προϊόντων (καπνός, σταφίδα, λάδι κτλ) αποτελούν σημαντικό μέρος των συνολικών εξαγωγών και προσφέρουν πολύτιμους συναλλαγματικούς πόρους (δολάρια, μάρκα κτλ) που είναι σπάνιοι στην ελληνική οικονομία και χρησιμοποιούνται για τις εισαγωγές άλλων αναγκαίων ειδών (καύσιμα, μηχανήματα) προς όφελος της εθνικής οικονομίας.

Τα παραπάνω δεν δείχνουν μόνο το θεμελιακό χαρακτήρα αλλά και την έντονη αλληλεξάρτηση του τομέα αυτού με τους άλλους τομείς της οικονομίας.

7.5.3 Παράγοντες που πρέπει να προσεχθούν

Οι αδυναμίες που παρουσιάζουν οι Αγροτικοί Συνεταιρισμοί στην εκπλήρωση του στόχου τους σε καμία περίπτωση δεν μπορούν να διορθωθούν με την αποδυνάμωση, τη διάλυσή τους και τελικά τη δραστηριοποίηση ιδιωτικών επιχειρήσεων στον αγροτικό χώρο.

Μια οπισθοδρόμηση των Συνεταιρισμών λόγω της μείωσης της πιστοληπτικής τους ικανότητας θα οδηγούσε σε πολύ μεγαλύτερο για το κοινωνικό σύνολο από αυτό που έχουν τα σημερινά χρέη τους. Μια δραστηριοποίηση π.χ. των πολυεθνικών στον αγροτικό χώρο, είναι προφανές ότι κανένα από τους στόχους, όπως η ευημερία των αγροτών, ο εκσυγχρονισμός του αγροτικού τομέα και η συγκράτηση του κόστους διατροφής δεν πρόκειται να εξυπηρετήσει, για να μην αναφερθεί κανείς στο στόχο της τοπικής οικονομικής, κοινωνικής και πολιτιστικής ανάπτυξης που εξυπηρετούν οι ριζωμένοι στον αγροτικό χώρο συνεταιρισμοί.

Στόχος όχι μόνο της Κυβέρνησης, αλλά και των πολιτικών κομμάτων θα πρέπει να είναι η χάραξη μιας ενιαίας οργανωμένης πολιτικής για τους συνεταιρισμούς στα πλαίσια της Ε.Ε. Πολλοί προβληματίζονται με την σκέψη αν θα πρέπει οι Αγροτικοί Συνεταιρισμοί να καταδικαστούν σε μαρασμό. Αυτό γιατί μέσα στο δεδομένο πλαίσιο δε λειτούργησαν με ιδανικό τρόπο, όπως άλλωστε όλες σχεδόν οι δημόσιες και ιδιωτικές επιχειρήσεις.

Η συνεχής καθυστέρηση της ρύθμισης των χρεών των Αγροτικών Συνεταιρισμών όχι μόνο αυξάνει ακόμη περισσότερο τα υπάρχοντα χρέη, αλλά και παραλύει τη λειτουργία τους και θέτει τις Συνεταιριστικές

Οργανώσεις εκτός ανταγωνισμού με αποτέλεσμα να αυξάνονται οι ζημιές εκμετάλλευσης και να συσσωρεύονται δυσκολίες εξυπηρέτησης των χρεών. Η προσπάθεια που πρέπει να γίνει τόσο από το ίδιο το Συνεταιριστικό κίνημα, όσο και από τις εκάστοτε Κυβερνήσεις και τα πολιτικά κόμματα, δεν αφορά μόνο την αντιμετώπιση των χρεών των Αγροτικών Συνεταιρισμών αλλά και τα προβλήματα που εμποδίζουν την αναπτυξιακή τους πορεία.

Μια τέτοια προσπάθεια μπορεί να αποδώσει στα πλαίσια ενός πνεύματος συναίνεσης πάνω στις βασικές αρχές οργάνωσης και λειτουργίας όχι μόνο των Αγροτικών Συνεταιρισμών αλλά και ολόκληρης της Ελληνικής Οικονομίας και Κοινωνίας, όπου βέβαια θα υπάρχουν θεμιτές αντιπαραθέσεις στα πλαίσια ενός γνήσιου δημοκρατικού διαλόγου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

ΔΙΑΓΡΑΦΗ ΚΑΙ ΡΥΘΜΙΣΗ ΤΩΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΩΝ ΧΡΕΩΝ

8.1 Εισαγωγή

Η διαγραφή και κάλυψη των χρεών των συνεταιρισμών δίνει μια νέα ευκαιρία ανάπτυξης στο συνεταιριστικό κίνημα. Σε συνδυασμό με την ορθολογική οργάνωση και την κομματική απεμπλοκή των συνεταιρισμών, είναι μία κίνηση που θα αποδώσει καρπούς στο μέλλον. Ταυτόχρονα όμως ενέχει σοβαρούς κινδύνους αποτυχίας λόγω της λανθασμένης τακτικής που ακολούθησε η κυβέρνηση στην εφαρμογή της. Πιο συγκεκριμένα, η μη ανακοίνωση στην Επιτροπή της Ευρωπαϊκής Ένωσης της απόλειψη των χρεών των συνεταιρισμών με κρατικά κονδύλια αλλά και η έλλειψη ενημέρωσης της Επιτροπής για τη νέα διαδικασία ρύθμισης χρεών αποτελεί παραβίαση του Κοινοτικού Δικαίου και συνεπώς υπάρχει ο άμεσος κίνδυνος να ανατραπεί όλη η διαδικασία. Το άρθρο αυτό έχει σκοπό να αναλύσει με ποιο τρόπο παραβιάζεται το Κοινοτικό Δίκαιο, αν υπάρχουν πιθανότητες διαφυγής με την παρούσα πολιτική και αν όχι ποια είναι η πολιτική που πρέπει να ακολουθήσει η χώρα μας για να αποφύγει δυσάρεστες εκπλήξεις. Πρέπει να σημειωθεί ότι όπου χρησιμοποιείται ο όρος «κρατική ενίσχυση» ή απλά «ενίσχυση» εννοείται κάθε μορφή ενίσχυσης, όπως αυτές θα αναφερθούν παρακάτω. Οι όροι «χρηματοδότηση» ή «κεφάλαιο» επαναλαμβάνονται συχνά, διότι αναφέρονται στην πιο συνηθισμένη μορφή κρατικής ενίσχυσης.

8.2 Τα χρέη των Αγροτικών Συνεταιρισμών

Το 1990 τα ακάλυπτα χρέη των Αγροτικών Συνεταιρισμών ήταν 150 δις δραχμές, περίπου.

Τα χρέη αυτά προέρχονταν:

- Από τις δαπάνες των κεφαλαίων (τόκους) που διατέθηκαν στις ΑΣΟ για την άσκηση κοινωνικής, προερχόμενη από την ΑΤΕ.
- Από τις δαπάνες προσωπικού. Το 1980 το προσωπικό των Αγροτικών Συνεταιρισμών ήταν 6.000 άτομα, το 1990 έγιναν 16.000.
- Από την χαλάρωση του υπηρεσιακού μηχανισμού των Αγροτικών Συνεταιριστικών Οργανώσεων, ιδιαίτερα από την περιορισμένη δραστηριότητά τους στην Αγορά. Τότε ξεκινούσαν και Κοινοτικές Ενισχύσεις, με επακόλουθο τη μεγάλη, σε όγκο και διάρκεια, αποθεματοποίηση αγροτικών προϊόντων, που είχαν χρηματοδοτηθεί με επιτόκιο μεγαλύτερο του 20%.
- Σήμερα, τα χρέη των Αγροτικών Συνεταιρισμών έχουν εξαπλασιαστεί. Το ακάλυπτο ποσό ανέρχεται στα 900 δις δραχμές.

Το επιπλέον ποσό των 750 δις δραχμών είναι προϊόν των αλληπάλληλων ρυθμίσεων, που δεν κάλυπταν ούτε τους τόκους.

Το αρνητικό αποτέλεσμα προήλθε από τις κακές εκτιμήσεις, ως προς τις ζημιές που ακολούθησαν, και από άτομα με συμφέροντα που θίγονταν από τις δραστηριότητες των Αγροτικών Συνεταιριστικών Οργανώσεων.

8.3 Συνεταιριστικά χρέη και Κοινοτικό Δίκαιο

8.3.1 Η φύση της εξάλειψης των συνεταιριστικών χρεών

Είναι αναμφισβήτητο ότι τα κονδύλια τα οποία χρησιμοποιήθηκαν για την απόσβεση των συνεταιριστικών χρεών είναι κρατικές ενισχύσεις που εμπίπτουν στα πλαίσια εφαρμογής του άρθρου 92, κι αυτό ανεξάρτητα από την ύπαρξη ή μη των νόμων που έχουν εκδοθεί για το σκοπό αυτό. Μοναδικός δανειστής των αγροτικών συνεταιρισμών είναι η ΑΤΕ, η οποία είναι δημόσια επιχείρηση, σύμφωνα με το ελληνικό Διοικητικό Δίκαιο αλλά και την Οδηγία της Διαφάνειας. Αν η ΑΤΕ «χαρίσει» τα δάνεια στους οφειλότες της χωρίς την εμφανή τουλάχιστον παρέμβαση του Κράτους, το αποτέλεσμα είναι το ίδιο. Μόνος μέτοχος της ΑΤΕ είναι το δημόσιο, συνεπώς είναι και το οικονομικό υποκείμενο της επιχείρησης. Η κάλυψη των χρεών, λοιπόν θα γίνει με κρατικούς πόρους, άρα αποτελεί κρατική ενίσχυση. Το πιθανό επιχείρημα ότι η κάλυψη των χρεών εμπίπτει στην τραπεζική πολιτική της ΑΤΕ δεν ευσταθεί, διότι κανείς επενδυτής δεν θα διακινδύνευε μια τέτοια επένδυση, ιδιαίτερα λαμβάνοντας υπόψη τη σημερινή οικονομική και οργανωτική κατάσταση των συνεταιρισμών .

Η διαδικασία του άρθρου 5 του νόμου 2237/94 για τη ρύθμιση των ληξιπρόθεσμων οφειλών των συνεταιρισμών ναι μεν δεν θεωρείται ως άμεση απόσβεση των χρεών, μπορεί όμως κάλλιστα να θεωρηθεί ως χαριστική, διότι περιέχει πολύ ευνοϊκούς όρους. Συγκεκριμένα, είναι αμφίβολο αν η ΑΤΕ θα προέβαινε στην παραπάνω ρύθμιση αν το δημόσιο δεν της ασκούσε άμεση πίεση, η οποία άλλωστε επισημοποιήθηκε με

νόμο του κράτους, και δρούσε με βάση τα οικονομικά κριτήρια των ιδιωτικών τραπεζών.

8.3.2 Αντίθεση προς το άρθρο 98(3) ΣυνθΕΟΚ

Η διαδικασία κάλυψης των χρεών συνιστά πρώτα απ' όλα παράβαση του άρθρου 93(3), το οποίο προβλέπει στο πρώτο του εδάφιο ότι η Επιτροπή ενημερώνεται εγκαίρως περί των σχεδίων που αποβλέπουν να θεσπίσουν ή να τροποποιήσουν τις ενισχύσεις, ώστε να δύναται να υποβάλλει τις παρατηρήσεις της. Αν η Επιτροπή κρίνει ότι σχέδιο ενισχύσεως δεν συμβιβάζεται με την Κοινή Αγορά, τότε κινεί αμέσως τη συγκεκριμένη διαδικασία που περιγράφεται στο οικείο άρθρο. Είναι γεγονός ότι η Ελλάδα δεν έχει ενημερώσει μέχρι σήμερα επίσημα την Επιτροπή για το σχέδιο κατάργησης των συνεταιριστικών χρεών, παραβιάζοντας έτσι το άρθρο 93(3). Δεν υπάρχει στην περίπτωση αυτή ελαφρυντικό στοιχείο υπέρ της χώρας μας διότι:

α) Το σχέδιο ενίσχυσης έχει τεθεί σε εφαρμογή. Η ενημέρωση έπρεπε να έχει γίνει αρκετό χρόνο ΠΡΙΝ την πραγματοποίηση του σχεδίου. Αυτό άλλωστε είναι και το νόημα του άρθρου 93(3), αφού η Επιτροπή πρέπει να ελέγξει κατά πόσο συνάδει το καθεστώς ενισχύσεων με τις διατάξεις του Κοινοτικού Δικαίου και, αναλόγως με την κρίση της, να προβεί σε περαιτέρω ενέργειες.

β) Τέλος, οι ενισχύσεις αυτές δεν αποτελούν μέρος ενός γενικού σχεδίου ενισχύσεων που έχει ήδη ανακοινωθεί στην Επιτροπή. Αν η κατάργηση των χρεών των συνεταιρισμών αποτελούσε ή έστω παρουσιαζόταν ως μέρος ενός γενικότερου πλάνου ενισχύσεων

αναδιάρθρωσης του αγροτικού τομέα, το οποίο θα ήταν σε γνώση της Επιτροπής, τότε δεν θα υπήρχε θέμα παράβασης. Αυτό όμως δεν συμβαίνει, διότι οι ενισχύσεις αυτές δρουν αυτόνομα και με συγκεκριμένο στόχο.

Στο ίδιο συμπέρασμα καταλήγει κανείς και στην περίπτωση της νέας ρύθμισης των χρεών των συνεταιρισμών. Όταν δεν είναι απόλυτα ξεκαθαρισμένο ότι κάποια πράξη δεν στοιχειοθετεί κρατική ενίσχυση, η υποχρέωση του κράτους - μέλους για ενημέρωση της Επιτροπής δεν παύει να ισχύει. Μόνο η σύμφωνη γνώμη της Επιτροπής νομιμοποιεί τις ενισχύσεις. Το τελευταίο εδάφιο του άρθρου 93(3) είναι σαφέστατο. Το ενδιαφερόμενο κράτος - μέλος δεν μπορεί να εφαρμόσει τα σχεδιαζόμενα μέτρα πριν η επιτροπή καταλήξει σε τελική απόφαση.

Άρα η Ελλάδα παραβιάζει το άρθρο 93(3). Αυτό ενέχει δύο κινδύνους. Ο πρώτος και αμεσότερος είναι να λάβει γνώση η Επιτροπή και να παραπέμψει τη χώρα μας στο ΔΕΚ. Ο Δεύτερος έγκειται στην άμεση εφαρμογή στο εσωτερικό μας δίκαιο του τελευταίου εδαφίου του άρθρου 93(3). Φυσικά τη στιγμή που η Επιτροπή αγνοεί τα σχέδια ενίσχυσης, είναι άτοπο να συζητά κανείς για τελική απόφαση. Επομένως η Ελλάδα δεν έπρεπε να διαγράψει τα χρέη. Συνεπώς, οποιοδήποτε φυσικό ή νομικό πρόσωπο που έχει έννομο συμφέρον μπορεί να προσφύγει στα εθνικά δικαστήρια, διοικητικά ή πολιτικά, και να ζητήσει αποζημίωση. Είναι εμφανής ο φαύλος κύκλος που θα προκύψει από μια τέτοια κατάσταση αλλά και τα καταστροφικά αποτελέσματα που θα έχει για τους συνεταιρισμούς.

8.3.3 Αντίθεση προς το άρθρο 92 ΣυνθΕΟΚ

Είναι φανερό ότι οι συγκεκριμένες ενισχύσεις δίδονται με το σκοπό να εμποδιστεί η διάλυση των συνεταιρισμών και με απώτερο στόχο να τους δώσουν την ευκαιρία για μια νέα αρχή οικονομικών δραστηριοτήτων. Από αυτή την άποψη και μόνο οι ενισχύσεις αυτές επηρεάζουν ευθέως την ανταγωνιστική θέση των συνεταιρισμών στην αγορά. Συνεπώς το ερώτημα είναι αν ο ανταγωνισμός νοθεύεται από την επιβίωση των συνεταιρισμών με μέσα άλλα από τις δυνάμεις της αγοράς.

Πρέπει να προηγηθεί μία μελέτη των συνθηκών της αγοράς ώστε να διαπιστωθεί αν και κατά πόσο νοθεύεται ο ανταγωνισμός. Πρέπει να σημειωθεί ότι συνεξετάζονται και τα τυχόν αρνητικά αποτελέσματα στα συμφέροντα των παραγωγών και καταναλωτών και όχι μόνο των άμεσα ανταγωνιζομένων.

Με βάση αυτές τις παρατηρήσεις μπορούμε να προχωρήσουμε σε μία εκτίμηση της ανταγωνιστικής δύναμης των αγροτικών συνεταιρισμών στην εμπορία των αγροτικών προϊόντων. Σύμφωνα με δημοσιευμένες έρευνες και στατιστικά στοιχεία, λαμβάνοντας υπόψη και τα τεράστια χρέη των συνεταιρισμών, μπορούμε εκ του ασφαλούς να συμπεράνουμε ότι οι εμπορικές δραστηριότητες των συνεταιρισμών στο πρωτοβάθμιο επίπεδο είναι ουσιαστικά αμελητέες. Συνεπώς δεν αντιπροσωπεύουν κανένα ουσιαστικό κίνδυνο για τα συμφέροντα των ανταγωνιστών τους αφού η συμμετοχή τους στην αγορά είναι ελάχιστη. Η διατήρησή τους σε λειτουργία μέσω κρατικών ενισχύσεων δεν σημαίνει ότι η ανταγωνιστική τους θέση θα καλυτερεύσει αυτόματα. Μόνο μακροπρόθεσμα μπορεί να αποτελέσει κίνδυνο, με την έννοια ότι αν η λειτουργία τους τεθεί σε νέες

βάσεις, τότε μπορεί να αποδειχθούν ικανοί παράγοντες της αγοράς. Το γεγονός αυτό φυσικά ουδόλως νοθεύει τον ανταγωνισμό, αλλά αντιθέτως θα προσθέσει καινούριες δυνάμεις στην αγορά και θα αποβεί προς όφελος των καταναλωτών. Μπορούμε λοιπόν να συμπεράνουμε ότι οι κρατικές ενισχύσεις στους πρωτοβάθμιους αγροτικούς συνεταιρισμούς δεν παραβιάζει το άρθρο 92(1) ΣυνθΕΟΚ.

Η κατάσταση είναι όμως διαφορετική σε ό,τι αφορά τους τριτοβάθμιους και μερικούς δευτεροβάθμιους συνεταιρισμούς. Είναι γνωστό ότι οι συνεταιρισμοί αυτοί, συνήθως ελεγχόμενοι από την εκάστοτε κυβέρνηση, έχουν χρησιμοποιηθεί επανειλημμένως ως όργανα νόθευσης του ανταγωνισμού στην ελεύθερη κυκλοφορία των προϊόντων. Η επικρατούσα αντίληψη λοιπόν στις Βρυξέλλες και στο Λουξεμβούργο είναι ότι οι τριτοβάθμιοι συνεταιρισμοί, αν όχι συλλήβδην, τουλάχιστον αυτοί που έχουν απασχολήσει την Επιτροπή και το Δικαστήριο, είναι «επικίνδυνοι» για τον υγιή ανταγωνισμό.

Πρέπει να παραδεχτούμε ότι η αντίληψη αυτή δεν είναι εσφαλμένη. Η περίπτωση των συγκεκριμένων συνεταιρισμών αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα αντικοινοτικής συμπεριφοράς και εξόφθαλμης παραβίασης της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής. Το συμπέρασμα είναι ότι οι κρατικές ενισχύσεις που προορίζονται για τους τριτοβάθμιους συνεταιρισμούς αντιβαίνουν στις διατάξεις του άρθρου 92(1). Το επιχείρημα ότι συγκεκριμένη αντικοινοτική πρακτική έχει επιδειχθεί μόνο από τους προαναφερθέντες συνεταιρισμούς και συνεπώς η παραβίαση δεν αφορά το σύνολό τους δεν ευσταθεί για δύο λόγους. Πρώτον, η Επιτροπή είχε την ευκαιρία να ερευνήσει μόνο αυτές τις περιπτώσεις. (Πρόσφατα η Επιτροπή άρχισε να ερευνά τα κυκλώματα

εμπορίου στους τομείς του βάμβακος και του καπνού και ήδη έχει απορρίψει πολλά κονδύλια που απαιτούσε η Ελλάδα κατά τη διαδικασία των καταλογισμών του FEOGA). Είναι όμως γνωστή η πρακτική της αγοράς (ουσιαστικά απόσυρσης) των αγροτικών προϊόντων σε μεγαλύτερη τιμή από την τιμή παρέμβασης από τους συνεταιρισμούς με δάνεια από την ΑΤΕ, τα οποία, ως γνωστόν, ουδέποτε αποδόθηκαν στην τράπεζα με αποτέλεσμα τη συσσώρευση των χρεών. Δεύτερον, ο μεγάλος όγκος των χρεών αφορά δάνεια στους συγκεκριμένους συνεταιρισμούς. Τα χρέη των λοιπών συνεταιρισμών είναι μεν μεγάλα, είναι όμως εντυπωσιακή η συσσώρευση χρεών εις βάρος δύο συνεταιρισμών.

Το επόμενο ερώτημα που πρέπει να μας απασχολήσει είναι αν οι κρατικές ενισχύσεις στους συνεταιρισμούς μπορούν να ξεφύγουν της εφαρμογής του άρθρου 92(1). Το άρθρο 92 στις παραγράφους 2 και 3 προβλέπει για ενισχύσεις οι οποίες είτε συμβιβάζονται με την Κοινή Αγορά (παρ. 2) είτε μπορούν να θεωρηθούν ότι συμβιβάζονται με αυτή (παρ. 3). Οι ενισχύσεις στους συνεταιρισμούς δεν μπορούν να ενταχθούν στην εξαίρεση του άρθρου 92(2), διότι οι περιπτώσεις είναι απόλυτα συγκεκριμένες.

Αντίθετα, στην παράγραφο 3 διαφαίνονται πιθανές διέξοδοι όσον αφορά τη νομιμότητα των ενισχύσεων. Πριν συνεχίσουμε πρέπει να διευκρινιστεί ότι η εξέταση που θα ακολουθήσει θα αφορά το συνολικό όγκο των ενισχύσεων στους συνεταιρισμούς και όχι μόνο αυτές στους τριτοβάθμιους συνεταιρισμούς. Ανεξάρτητα από την άποψη που διατυπώθηκε πιο πάνω, ότι οι ενισχύσεις στους πρωτοβάθμιους συνεταιρισμούς δεν παραβιάζουν το άρθρο 92(1), η τελική κρίση ανήκει

στην Επιτροπή και, σε δικαιοδοτικό επίπεδο, στο ΔΕΚ. Επομένως όλες οι πιθανότητες πρέπει να εξεταστούν.

Η Επιτροπή έχει διακριτική ευχέρεια εκτίμησης της νομιμότητας των κρατικών ενισχύσεων, αν και όχι αυθαίρετη. Πρέπει πρώτα να προσεγγίσει τη νομιμότητα μιας ενίσχυσης σε σχέση με τις διατάξεις της Συνθήκης και του δευτερογενούς Κοινοτικού Δικαίου. Στην παρούσα περίπτωση μπορούμε να υποθέσουμε ότι οι ενισχύσεις στους συνεταιρισμούς δεν παραβιάζουν άλλες διατάξεις του Κοινοτικού Δικαίου, διότι μεταξύ άλλων δεν εμποδίζουν την ελεύθερη διακίνηση των προϊόντων, δεν είναι εξαγωγικές ενισχύσεις και δεν παραβιάζουν κάποια κοινή οργάνωση αγοράς. Είναι μόνο ενισχύσεις διάσωσης.

Πρέπει ακόμα να υπενθυμίσουμε ότι, στα πλαίσια της θεωρίας της ανταποδοτικής λειτουργίας, το ΔΕΚ έχει αποσαφηνίσει ότι η ενίσχυση δεν πρέπει να προορίζεται μόνο για τη βελτίωση της οικονομικής κατάστασης της ενισχυόμενης επιχείρησης, αλλά να είναι απαραίτητη για την επιτυχία των παραπάνω στόχων. Οι ενισχύσεις στους αγροτικούς συνεταιρισμούς μπορεί να λειτουργήσουν με τέτοιο τρόπο που θα οδηγήσει στην επιδίωξη των συγκεκριμένων στόχων. Έχει διατυπωθεί η άποψη από την πολιτική ηγεσία του Υπουργείου Γεωργίας (όπως αντανακλάται στους εκδοθέντες νόμους) ότι θα διαγραφούν τα χρέη των συνεταιρισμών εκείνων που θα παράσχουν αποδείξεις ότι στο μέλλον θα αναδιαρθρωθούν και θα εξυγιανθούν οικονομικά. Συνεπώς οι ενισχύσεις διάσωσης δεν προορίζονται να διατηρήσουν ζημιογόνες επιχειρήσεις εν ζωή. Η ανταποδοτική λειτουργία μιας ενίσχυσης εξαρτάται από την ύπαρξη ανταποδοτικών στοιχείων, όπως η αναδιάρθρωση της παραγωγής.

Έπειτα από αυτές τις παρατηρήσεις είναι καιρός να στραφούμε στις δυνητικές εξαιρέσεις του άρθρου 92(3) και να εξετάσουμε αν οι κρατικές ενισχύσεις στους αγροτικούς συνεταιρισμούς μπορούν να περιληφθούν στο προστατευτικό του πλαίσιο. Οι δύο τελευταίες εξαιρέσεις δεν θα σχολιαστούν, διότι δεν έχουν καμία σχέση με τις ενισχύσεις που εξετάζονται στο παρόν άρθρο.

Η πρώτη εξαίρεση αφορά ενισχύσεις που χορηγούνται για την οικονομική ανάπτυξη περιοχών με χαμηλό βιοτικό επίπεδο ή με σοβαρή υποαπασχόληση. Σύμφωνα με τη Λευκή Χάρτα, η Ελλάδα ως σύνολο εντάσσεται στις περιοχές του Στόχου Α, ο οποίος αφορά τέτοιες περιοχές. Είναι λοιπόν εύλογο να υποστηριχτεί ότι όταν η χώρα στο σύνολό της αντιμετωπίζει αυτά τα προβλήματα, όπως επίσημα αναγνωρίζει και η Ευρωπαϊκή Ένωση, πόσο μάλλον αυτά θα εμφανίζονται στις αγροτικές περιοχές και θα μαστίζουν τον αγροτικό πληθυσμό της χώρας. Με δεδομένο ότι ο θεσμός των συνεταιρισμών διευκολύνει και βελτιώνει οικονομικά και πολιτιστικά το βιοτικό επίπεδο των αγροτών, πρέπει να αποδεχτούμε ότι η διακοπή της λειτουργίας τους σημαίνει την περαιτέρω χειροτέρευση της κατάστασης. Άρα οι ενισχύσεις που δίνονται μπορούν να ενταχθούν στην πρώτη εξαίρεση.

Το γεγονός αυτό όμως δεν φαίνεται να αρκεί. Για να επωφεληθεί η Ελλάδα από την πρώτη εξαίρεση, πρέπει να καταδείξει ότι οι ενισχύσεις είναι απαραίτητες για να επιτευχθούν οι στόχοι του άρθρου 92(3)(α) και ότι οι ενισχυόμενοι θα παίξουν σαφώς το ρόλο τους προς αυτή την κατεύθυνση. Με άλλα λόγια, αν η υπόθεση έλθει ενώπιον της Επιτροπής, πρέπει αυτή να πειστεί ότι οι ενισχύσεις δεν είναι απλώς λειτουργικές. Η Επιτροπή θεωρεί ότι αυτού του είδους οι ενισχύσεις έχουν περιορισμένη

αποτελεσματικότητα διότι δεν προωθούν τη δομική αναδιάρθρωση που χρειάζονται οι υπανάπτυκτες περιοχές και τα αποτελέσματά τους παύουν όταν αυτές διακόπτονται.

Εν όψει της αυστηρής και καχύποπτης διάθεσης της Επιτροπής απέναντι στις κρατικές ενισχύσεις, το έργο της Ελλάδας φαίνεται αρκετά δύσκολο. Τα συγκριτικά πλεονεκτήματα που προαναφέρθηκαν εξουδετερώνονται από αντίστοιχα μειονεκτήματα. Το περιορισμένο ενδιαφέρον των Ελλήνων αγροτών για ουσιαστική συνεργασία μέσα στους συνεταιρισμούς, η κομματική χειραγώγηση και η κρατική παρέμβαση στις εσωτερικές τους υποθέσεις, το μικρό μερίδιο αγοράς που κατέχουν και η έλλειψη στοιχειώδους οργάνωσης σύμφωνα με τους κανόνες της ιδιωτικής οικονομίας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η διαγραφή των χρεών είναι απλώς λειτουργικές ενισχύσεις, ενισχύσεις διάσωσης που ουδεμία σχέση έχουν με τις διαρθρωτικές αλλαγές που είναι απαραίτητες για την έγκριση τέτοιων ενισχύσεων.

Η δεύτερη εξαίρεση αφορά ενισχύσεις για την προώθηση σημαντικών σχεδίων κοινού ευρωπαϊκού ενδιαφέροντος ή για την άρση σοβαρής διαταραχής της οικονομίας κράτους - μέλους. Σχετικά με το πρώτο σκέλος της εξαίρεσης δεν μπορεί να υποστηριχθεί πειστικά η άποψη ότι η επιβίωση των ελληνικών αγροτικών συνεταιρισμών προωθεί σχέδιο ευρωπαϊκού ενδιαφέροντος όσο κι αν είναι σημαντικό πρόβλημα για την Ελλάδα. Το δεύτερο σκέλος παρουσιάζει μεγαλύτερο ενδιαφέρον. Η σοβαρή διαταραχή πρέπει να αφορά ολόκληρη την εθνική οικονομία, αλλά μπορούμε να πούμε ότι μία διαταραχή στην αγροτική οικονομία ενός κράτους, όπως η Ελλάδα, με μεγάλο ποσοστό αγροτικού πληθυσμού

και ικανοποιητική συμμετοχή της γεωργίας στο ΑΕΠ μπορεί να διαταράξει το σύνολο της οικονομίας.

Φυσικά εναπόκειται στην Ελλάδα να αποδείξει ότι ισχύει κάτι τέτοιο και ότι η διαγραφή των συνεταιριστικών χρεών θα άρει τη διαταραχή και θα εξυγιάνει την αγροτική οικονομία. Είναι γνωστό ότι η Επιτροπή μόνο σε έκτακτες περιπτώσεις εξαιρεί ενισχύσεις γι' αυτούς τους λόγους από την εφαρμογή του άρθρου 92. Όμως λαμβανομένης υπόψη της ευνοϊκής διάθεσης της Επιτροπής απέναντι στις οργανώσεις των αγροτών όπως οι συνεταιρισμοί και της άσχημης κατάστασης στην οποία βρίσκονται οι ελληνικοί συνεταιρισμοί, μπορεί να θεωρηθεί ότι η επιτροπή στη συγκεκριμένη περίπτωση θα κρίνει με επιείκεια το ελληνικό αίτημα.

Η τελευταία εξαίρεση αφορά ενισχύσεις για την προώθηση της ανάπτυξης ορισμένων οικονομικών δραστηριοτήτων ή οικονομικών περιοχών. Η εξαίρεση αυτή παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον, διότι το εύρος της είναι πολύ πλατύτερο των δύο προηγούμενων. Αφορά είτε τοπικές είτε τομεακές ενισχύσεις. Οι παρούσες ενισχύσεις εμπίπτουν στην κατηγορία των τομεακών ενισχύσεων, διότι σκοπό έχουν τη διευκόλυνση της αγροτικής ανάπτυξης στην Ελλάδα. Μπορεί να ειπωθεί με βεβαιότητα ότι η διαγραφή των χρεών και η λειτουργία των αγροτικών συνεταιρισμών σε πιο υγιείς οικονομικές βάσεις προωθεί την ανάπτυξη της αγροτικής οικονομίας και οργάνωσης. Η έννοια αγροτική ανάπτυξη είναι αρκετά πλατιά ώστε να περιέχει τις παραπάνω δραστηριότητες.

Λόγω του εύρους της έννοιας των τομεακών ενισχύσεων η Επιτροπή έχει θεσπίσει αυστηρά κριτήρια για την εξαίρεσή τους. Θεωρεί

ότι οι κρατικές ενισχύσεις δε διευκολύνουν την ανάπτυξη ενός τομέα: α) όταν δεν έχουν άμεση και σοβαρή επιρροή στην ανάπτυξη του τομέα, β) όταν η ελεύθερη αγορά παρέχει καλύτερα μέσα για τη διευκόλυνση της ανάπτυξης, γ) όταν η συγκεκριμένη ενίσχυση έχει χορηγηθεί και κατά το παρελθόν στην ίδια επιχείρηση.

Είναι φανερό ότι η προσπάθεια ενός κράτους - μέλους να υπερπηδήσει αυτά τα εμπόδια θα είναι δύσκολη. Αν όμως έστω και την τελευταία στιγμή η νέα διαδικασία ρύθμισης των χρεών κοινοποιηθεί στην Επιτροπή και βρεθεί κάποια φόρμουλα διαπραγμάτευσης για τη μη ανακοίνωση της διαγραφής των χρεών, ώστε η Επιτροπή να υιοθετήσει μια επιεικέστερη στάση, τότε τα υπόλοιπα τρία κριτήρια φαίνεται ότι ικανοποιούνται.

Πρώτον, η ενεργός συμμετοχή των συνεταιρισμών στην αγροτική οικονομία αποδεδειγμένα αποτελεί συντελεστή αναζωογόνησης και ανάπτυξης του τομέα. Αν η διαγραφή των χρεών χρησιμοποιηθεί σωστά και σταματήσει η κρατική παρέμβαση στις συνεταιριστικές υποθέσεις, τότε και άμεση και σοβαρή επιρροή υπάρχει στον αγροτικό τομέα, γιατί αλλάζει το σκηνικό, και τα ευνοϊκά αποτελέσματα θα είναι διαρκή.

Δεύτερον, οι δυνάμεις της ελεύθερης αγοράς δεν έχουν διαδραματίσει κάποιο ουσιαστικό ρόλο στο χώρο της αγροτικής οικονομίας, διότι αυτός πάντα αποτελούσε πεδίο έντονης κρατικής παρέμβασης και ρύθμισης, φαινόμενο καθ' όλα συνηθισμένο στις χώρες της Ευρώπης. Επίσης οι αγροτικοί συνεταιρισμοί στην Ελλάδα δεν είχαν ποτέ την ευκαιρία να λειτουργήσουν ως ιδιωτικές επιχειρήσεις, συνεπώς δεν υπάρχει ασφαλές κριτήριο για τη δυνητική τους παρέμβαση στην

ελεύθερη αγορά. Κάποιες φωτεινές εξαιρέσεις συνεταιρισμών που λειτουργούν με ιδιωτικό-οικονομικά κριτήρια και παρουσιάζουν θετικά οικονομικά αποτελέσματα είναι παράδειγμα προς επίρρωση του επιχειρήματος ότι η σωστή εκμετάλλευση της διαγραφής των χρεών θα αποβεί προς το συμφέρον αγροτών και καταναλωτών.

Τρίτον, η ελληνική πολιτεία δεν έχει χορηγήσει στο παρελθόν παρόμοια ενίσχυση στους αγροτικούς συνεταιρισμούς.

Το τελευταίο εμπόδιο που εμπεριέχεται στην τρίτη εξαίρεση, το οποίο ορίζει ότι οι ενισχύσεις δεν πρέπει να αλλοιώνουν τους όρους των συναλλαγών κατά τρόπο που αντίκειται προς το κοινό συμφέρον, εύκολα ξεπερνιέται. Έχει ήδη αναφερθεί ότι η συμμετοχή των αγροτικών συνεταιρισμών ως επιχειρήσεων στη διακίνηση, εμπορία, συσκευασία και διαφημιστική προώθηση των αγροτικών προϊόντων είναι μικρή, συνεπώς η διάσωσή τους δεν θα έχει δυσμενή αποτελέσματα για την ελληνική, πόσο μάλλον την Κοινή Αγορά.

8.4 Προοπτικές

Σ' αυτό το σημείο κάναμε μια προσέγγιση στη νομική διάταξη της απάλειψης των συνεταιριστικών χρεών σε σχέση με το κοινοτικό δίκαιο και συμπεράναμε τα εξής. Η απάλειψη των χρεών είναι κρατική ενίσχυση η οποία εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής των σχετικών άρθρων της Συνθήκης, ενώ το ίδιο είναι πιθανό για την περαιτέρω ρύθμισή τους. Υπάρχει παραβίαση αφενός μεν του άρθρου 93(3) ΣυνθΕΟΚ, διότι η Ελλάδα δεν ενημέρωσε την Επιτροπή για τη διαγραφή και τη ρύθμιση, αφετέρου δε του άρθρου 92(1) ΣυνθΕΟΚ, διότι η διαγραφή των χρεών

συνιστά ενίσχυση που νοθεύει τον ανταγωνισμό και συνεπώς είναι ασυμβίβαστη με την Κοινή Αγορά. Όσον αφορά τις εξαιρέσεις του άρθρου 92(3), ανήκει στην αρμοδιότητα της Επιτροπής να αποφασίσει κατά πόσο οι ενισχύσεις στους συνεταιρισμούς μπορούν να ωφεληθούν από τη διάταξη αυτή. Υποστηρίχτηκε εδώ ότι οι ενισχύσεις θα μπορούσαν με επιδέξιους χειρισμούς να θεωρηθούν ως απαραίτητο μέσο για την επίτευξη των στόχων που περιέχονται στο 92(3), πλην όμως οι χειρισμοί αυτοί δεν έχουν γίνει.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, η στάση των ελληνικών κυβερνήσεων είναι δυσνόητη αν όχι ανεξήγητη. Είναι γνωστό στην κοινοτική πρακτική ότι η Επιτροπή, αν και καχύποπτη στις κρατικές ενισχύσεις, φέρεται με επιείκεια σε περιπτώσεις οι οποίες αποδεδειγμένα θα οδηγήσουν σε βελτίωση του Κοινοτικού εμπορίου και του υγιούς ανταγωνισμού. Με άλλα λόγια, η Επιτροπή πρέπει να πειστεί ότι οι κρατικές ενισχύσεις δεν αποτελούν απλώς λειτουργικά βοηθήματα, που χρησιμοποιούνται για να κρατηθεί μια ζημιογόνα επιχείρηση στη ζωή, αλλά συνδέονται άμεσα με ένα πρόγραμμα αναδιάρθρωσης της λειτουργίας τους που θα παρέχει πειστήρια για τη μελλοντική τους οικονομική βελτίωση. Είναι λοιπόν εφικτό στην ελληνική κυβέρνηση να παρουσιάσει ένα πλάνο διαρθρωτικών ενισχύσεων στους αγροτικούς συνεταιρισμούς που θα χρησιμεύσουν ως εφελκυστικό για μια αλλαγή των δομών της ελληνικής αγροτικής οικονομίας.

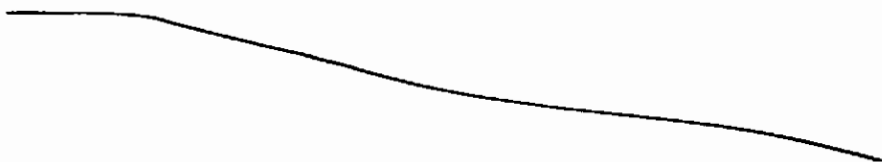
Οι συνεταιρισμοί ως θεσμός προσφέρουν επιχειρήματα σε μια τέτοια προσπάθεια. Πρώτον, δραστηριοποιούνται σε μη αστικές περιοχές όπου η ποιότητα ζωής είναι χαμηλή και συχνά μαστίζονται από ανεργία. Ο συνεταιρισμός, όταν λειτουργεί σωστά, είναι κύτταρο οικονομικής και

κοινωνικής ανάπτυξης σε τέτοιες περιοχές και η διακοπή της λειτουργίας του οδηγεί σε περαιτέρω υποβάθμιση του επιπέδου ζωής. Δεύτερον, είναι η ιδανικότερη μορφή οικονομικής συνεργασίας μεταξύ αγροτών με μικρό κλήρο και η ανάπτυξή τους είναι ο ασφαλέστερος τρόπος ενίσχυσης της ανταγωνιστικής θέσης των μελών του. Τρίτον, ο συνεταιρισμός είναι ίσως η μοναδική λύση για την αντιμετώπιση της αστυφιλίας και της ερήμωσης της επαρχίας από τον παραγωγικό πληθυσμό της.

Μπορεί λοιπόν να υποστηριχθεί βάσιμα ότι η κατάργηση των χρεών των συνεταιρισμών θα σημαίνει ένα νέο ξεκίνημα γι' αυτούς. Ένα τέτοιο σχέδιο κρατικών ενισχύσεων όμως πρέπει να είναι ενταγμένο σε ένα γενικότερο πλάνο αναδιάρθρωσης της δομής των συνεταιρισμών, οι οποίοι θα λειτουργούν σαν ιδιωτικές επιχειρήσεις με τα ίδια κριτήρια όπως οι λοιποί εμπορικοί ανταγωνιστές τους. Ο ασφυκτικός κρατικός έλεγχος καθώς και η προσπάθεια πολιτικής παρέμβασης στους συνεταιρισμούς θα πρέπει να αποτελέσουν παρελθόν. Με αυτή τη στρατηγική είναι πολύ δύσκολο για την Επιτροπή να μη δεχτεί ένα τέτοιο πρόγραμμα ενισχύσεων.

Το μόνο που είναι απαραίτητο να γίνει την παρούσα στιγμή, πριν δηλαδή αρχίσει να εφαρμόζεται ή πριν ακόμα ολοκληρωθεί το σχέδιο απάλειψης των χρεών των αγροτικών συνεταιρισμών, είναι η κοινοποίηση στην Επιτροπή του σχεδίου αυτού στα πλαίσια ενός γενικότερου πλάνου εξυγίανσης του συνεταιριστικού και, εν κατακλείδι, του αγροτικού μας τομέα. Μόνο έτσι μπορούμε να ελπίζουμε ότι το συνεταιριστικό μας κίνημα θα απελευθερωθεί με ασφάλεια από το βρόγχο των υπερόγκων χρεών του. Οποιαδήποτε άλλη μεθόδευση κατάργησης χρεών, εκτός από το ότι θα επιφέρει στο μέλλον την παραπομπή της Ελλάδας στο ΔΕΚ και

συνακόλουθη καταδίκη με όλες τις συνέπειες, θα στηρίξει την αναμόρφωση του συνεταιριστικού κινήματος για μία ακόμα φορά σε σαθρά θεμέλια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9

ΚΥΡΙΟ ΠΡΟΪΟΝ - ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ -

ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ

Στο κεφάλαιο αυτό θα αναφερθούμε στο κύριο προϊόν που παράγουν οι αγρότες - μέλη συνεταιρισμών, τι προβλήματα αντιμετωπίζουν για τη διάθεσή του και τι θα μπορούσε να κάνει ο συνεταιρισμός για την καλύτερη αξιοποίηση του προϊόντος.

9.1 Κύριο προϊόν

Τα κύρια προϊόντα των παραγωγών - μελών των συνεταιρισμών ανήκουν στην κατηγορία της φυτικής παραγωγής και ιδιαίτερα των ετήσιων καλλιεργειών, πράγμα άλλωστε φυσικό αφού το 65% της συνολικής παραγωγής της χώρας το αντιπροσωπεύει η φυτική παραγωγή. Στις καλλιέργειες αυτές σύμφωνα πάντα με τις απαντήσεις που πήραμε, τα δημητριακά κατέχουν την πρώτη θέση (401 παραγωγοί, ήτοι το 27%, απάντησαν ότι έχουν σαν κύριο προϊόν τα δημητριακά). Σε δεύτερη θέση έρχονται οι δενδροκαλλιεργητές, όπου υπερτερεί η καλλιέργεια της ελιάς (340 παραγωγοί, ήτοι το 23%, δήλωσαν ότι έχουν κύριο προϊόν τις ελιές - λάδι). Στην τρίτη θέση βρίσκεται η αμπελλοκαλλιέργεια (βλέπε Πίνακα 9.1).

Στον κλάδο της κτηνοτροφικής παραγωγής απασχολείται πολύ μικρότερος αριθμός παραγωγών απ' ό,τι στον κλάδο της φυτικής παραγωγής. Όπως βλέπουμε δε και από τον Πίνακα 9.1, μόνο 123

παραγωγοί (δηλαδή το 8%) έχουν σαν κύρια προϊόντα το γάλα, το τυρί και το κρέας των μεγάλων ζώων.

Πίνακας 9.1

Κύριο προϊόν	Αριθμός N	παραγωγών %*
Όσπρια	18	1
Τεύτλα	48	3
Δημητριακά	401	27
Βαμβάκι	170	11
Κτηνοτροφικά φυτά	45	3
Πατάτες	66	4
Σταφύλια - κρασί	115	8
Κηπευτικά	73	5
Κρέας	83	6
Ροδάκινα - βερίκοκα	50	3
Γάλα - τυρί	123	8
Εσπεριδοειδή	80	5
Σταφίδα	99	7
Μήλα - αχλάδια	39	3
Ξηροί καρποί	45	3
Ελιές - λάδι	340	23
Καπνός	230	15

* Τα ποσοστά έχουν υπολογιστεί ως προς αυτούς που απάντησαν, δηλαδή στα 1.502 μέλη του δείγματος

Σχετικά δε με το είδος του προϊόντος και το μέγεθος της ιδιοκτησίας των παραγωγών βλέπουμε ότι:

Οι παραγωγοί που έχουν μέχρι και 19 στρέμματα γης είναι κυρίως παραγωγοί καπνού (29%) και όσο αυξάνεται το μέγεθος της ιδιοκτησίας

μειώνεται ο αριθμός τους. Αυτό συμβαίνει γιατί οι μικροϊδιοκτήτες καλλιεργητές που δεν έχουν πολλές εναλλακτικές δυνατότητες ασχολούνται ιδιαίτερα με την καλλιέργεια καπνού η οποία αξιοποιεί εδάφη χαμηλής γονιμότητας. Αντίθετα, ο αριθμός παραγωγών που καλλιεργεί δημητριακά αυξάνεται όσο αυξάνεται το μέγεθος της ιδιοκτησίας τους, π.χ. μόνο το 12% των παραγωγών που έχουν ιδιοκτησία ως 19 στρέμματα ασχολείται με την καλλιέργεια δημητριακών, ενώ το ποσοστό αυτό φτάνει στο 47% για τους παραγωγούς που έχουν ιδιοκτησία πάνω από 100 στρέμματα. Το ίδιο συμβαίνει και με τους παραγωγούς βαμβακιού - τεύτλων οι οποίοι αντιπροσωπεύουν μόνο το 3% των παραγωγών που έχουν μικρή ιδιοκτησία (μέχρι 20 στρέμματα) και το ποσοστό αυτό φτάνει στο 22% για τους παραγωγούς που έχουν πάνω από 100 στρέμματα (βλέπε Πίνακα 9.2). Η αύξηση αυτή του αριθμού των παραγωγών που καλλιεργούν δημητριακά και βαμβάκι - τεύτλα σε σχέση με το μέγεθος της ιδιοκτησίας από μία άποψη είναι δικαιολογημένη γιατί στις μεγάλες εκτάσεις η δυνατότητα της χρησιμοποίησης των μηχανικών μέσων για την καλλιέργεια είναι πιο μεγάλη.

Πίνακας 9.2

Κύριο προϊόν	Μέγεθος ιδιοκτησίας σε στρέμματα							
	0 - 19		20 - 49		50 - 99		100+	
	N	%*	N	%	N	%	N	%
Ελιές - λάδι	78	24	164	25	63	20	33	22
Σταφύλια - κρασί - σταφίδα	31	10	97	15	56	18	21	14
Δημητριακά - ρύζι - όσπρια	38	12	182	28	127	40	69	47
Καπνός	93	29	111	17	24	8	3	2
Βαμβάκι - τεύτλα	10	3	78	12	64	20	32	22
Πατάτα - κηπευτικά	34	11	56	9	28	9	17	12
Εσπεριδοειδή - ροδάκινα								
Βερίκοκα, κτλ. φρούτα	32	10	98	15	28	9	11	7
Κτηνοτροφικά φυτά	11	3	26	4	3	1	5	3
Γάλα - τυρί - κρέας μεγ. ζώων	46	14	61	9	27	9	7	4
Διάφορα άλλα	18	5	28	4	17	5	4	2
Απάντησαν	321		651		315		147	

* Τα ποσοστά έχουν υπολογιστεί ως προς αυτούς που απάντησαν

9.2 Προβλήματα κύριου προϊόντος

Το δεύτερο σκέλος αναφέρεται στα προβλήματα που αντιμετωπίζουν σχετικά με τη διάθεση του κύριου προϊόντος που παράγουν.

Όμως δεν αναφέρονται ειδικά στα προβλήματα διάθεσης, αλλά και στα γενικότερα προβλήματα τα οποία, σύμφωνα με τις απαντήσεις που πήραμε, είναι «οι χαμηλές τιμές - έλλειψη αγοράς» και «οι μεσάζοντες έμπορου» με αντίστοιχα ποσοστά 73% και 21%. Προφανώς μπορούμε να θεωρήσουμε τις δυο αυτές κατηγορίες προβλημάτων αλληλένδετες αν μάλιστα λάβουμε υπ' όψη μας ότι το 95% των παραγωγών διαθέτουν τα προϊόντα τους στον έμπορο.

Πιο αναλυτικά θα εξετάσουμε τα προβλήματα των παραγωγών σε σχέση με το προϊόν και όχι με το μέγεθος της ιδιοκτησίας γιατί, όπως βλέπουμε και από τον Πίνακα 9.3, αυτά είναι σχεδόν ανεξάρτητα από το μέγεθος της ιδιοκτησίας.

Πίνακας 9.3

Προβλήματα κύριου προϊόντος	Μέγεθος ιδιοκτησίας							
	0 - 19		20 - 49		50 - 99		100+	
	N	%*	N	%	N	%	N	%
Χαμηλές τιμές, υψηλό κόστος παραγωγής								
- Δεν υπάρχουν αγορές	178	25	364	72	168	74	78	74
Μεσάζοντες, Έμποροι	64	27	98	19	50	22	20	19
Έλλειψη αποθηκών και βιομηχανικών εγκαταστάσεων - Έλλειψη μεταφορικών μέσων - δρόμων	20	8	39	8	14	6	8	7
Έλλειψη τιμών ασφαλείας - Καθυστέρηση στη συγκέντρωση - Κακοί όροι δανειοδότησης	25	10	43	9	23	10	7	6
Ακριβά ημερομίσθια, έλλειψη εργατικών χεριών - Ελλιπής τεχνική βοήθεια, ασθένειες - Ελλιπής τεχνική βοήθεια, ασθένειες - Ελλιπής ασφάλιση παραγωγής, καιρικές συνθήκες, φωτιά	27	11	74	14	26	11	19	18
Άσχετες - Διάφορα άλλα	7	3	17	3	8	3	2	2
Απάντησαν	354		668		328		151	
Δεν απάντησαν ή δεν έχουν κανένα πρόβλημα	118		113		100		46	

* Τα ποσοστά υπολογίστηκαν αφού αφαιρέθηκαν αυτοί που δεν απάντησαν ή δεν έχουν κανένα πρόβλημα

Πίνακας 9.4 Προβλήματα σε σχέση με το προϊόν

Προϊόντα	Προβλήματα						Σύνολα στα οποία υπολογίστηκαν τα ποσοστά
	Χαμηλές τιμές		Μεσάζοντες - Εμποροι		Ακριβά ημερομίσθια, Έλλειψη εργατικών χεριών		
	N	%	N	%	N	%	
Ελιές - λάδι	209	80	50	19	49	19	262
Σταφύλια - κρασί - σταφίδα	106	81	26	20	13	10	130
Δημητριακά - ρύζι - όσπρια	201	74	44	16	27	10	273
Καπνός	161	78	62	30	26	12	206
Βαμβάκι - τεύτλα	75	58	17	13	31	24	129
Πατάτα - κηπευτικά	62	61	27	26	8	8	102
Εσπεριδοειδή - Λοιπά φρούτα	115	80	35	24	25	17	144
Κτηνοτροφικά φυτά	22	69	8	25	3	1	32
Γάλα - τυρί - κρέας	93	90	26	25	7	7	103

Όπως προκύπτει λοιπόν από τον Πίνακα 9.4, πρόβλημα «χαμηλών τιμών - έλλειψη αγορών» έχουν όλοι οι παραγωγοί σε υψηλό μάλιστα ποσοστό, άσχετα με το προϊόν που παράγουν. Π.χ. το 90% των παραγωγών κτηνοτροφικών - γαλακτοκομικών προϊόντων αντιμετωπίζουν το πρόβλημα αυτό, γιατί οι τιμές που επικρατούν στην αγορά όχι μόνο δεν τους αφήνουν κάποιο κέρδος αλλά ούτε το κόστος παραγωγής καλύπτουν¹⁴.

Αντίθετα δε με τους παραγωγούς κτηνοτροφικών - γαλακτοκομικών προϊόντων, οι παραγωγοί βαμβακιού - τεύτλων αναφέρονται κατά 58% στο πρόβλημα των «χαμηλών τιμών - έλλειψη αγορών». Το ποσοστό αυτό φυσικά είναι μικρότερο και από τα ποσοστά όλων των άλλων παραγωγών και ίσως η διαφορά αυτή είναι

¹⁴ Γ. Λαμπρίδη, *Εάν θέλουμε ν' αναπτυχθεί η κτηνοτροφία*, σελ. 34, Αθήνα 1975.

δικαιολογημένη αν λάβουμε υπόψη μας ότι το βαμβάκι και τα τεύτλα έχουν μεγάλη στρεμματική απόδοση και οι παραγωγοί που ασχολούνται με την καλλιέργεια των προϊόντων αυτών το μεγαλύτερο εισόδημα. Άλλωστε και το κόστος παραγωγής του βαμβακιού έχει μειωθεί σε σχέση με τα άλλα προϊόντα λόγω αύξησης των μηχανών συλλογής και ομαδοποίησης της καλλιέργειας¹⁵.

Σημαντικό επίσης πρόβλημα για τους παραγωγούς όλων σχεδόν των προϊόντων είναι «οι μεσάζοντες έμποροι». Μεταξύ όμως των άλλων παραγωγών οι καπνοπαραγωγοί εμφανίζουν το υψηλότερο ποσοστό (30%). Το πρόβλημά τους αυτό άλλωστε μπορεί να πει κανείς ότι συνδέεται άμεσα με τη χρόνια κρίση διάθεσης - τιμών του καπνού στη χώρα μας.

Οι παραγωγοί που φαίνεται να μην έχουν ιδιαίτερο πρόβλημα με τους «μεσάζοντες - εμπόρους» είναι οι βαμβακοπαραγωγοί και οι παραγωγοί τεύτλων (το 13% από αυτούς απάντησε στην κατηγορία αυτή).

Άλλο πρόβλημα όμως για αυτούς είναι τα «ακριβά ημερομίσθια, η έλλειψη εργατικών χεριών...» προβλήματα που συνδέονται άμεσα με το είδος της παραγωγής τους (24% των παραγωγών απάντησαν).

Όπως είναι άλλωστε γνωστό για την παραγωγή των προϊόντων αυτών απαιτούνται μηχανήματα ή εργατικά χέρια, ανάγκες που δεν μπορούν να καλυφθούν μόνο από το ίδιο το αγροτικό νοικοκυριό, γι' αυτό και χρησιμοποιούν πολλά ξένα εργατικά χέρια.

---

¹⁵ ΠΑΣΕΓΕΣ, *Η Ελληνική Γεωργία*, σελ. 34, Αθήνα 1975.

Όσον αφορά τα προβλήματα που αναφέρονται από τα ΔΣ των συνεταιρισμών και των συνεταιριστικών οργανώσεων έχουν σχέση με τα προβλήματα διάθεσης παρ' όλο που η ερώτηση αναφέρεται στα γενικότερα προβλήματα των παραγωγών. Σύμφωνα λοιπόν με τα αποτελέσματα της επιτόπιας έρευνας και οι δυο κατηγορίες των ερωτώμενων αναφέρονται κατά το μεγαλύτερο ποσοστό στο πρόβλημα των χαμηλών τιμών (58% των ΔΣ των συνεταιρισμών και 70% των συνεταιριστικών υπαλλήλων). Μια άλλη σημαντική ομάδα προβλημάτων που αναφέρεται απ' αυτούς είναι τα γενικότερα προβλήματα παραγωγής όπως τα ακριβά ημερομίσθια, έλλειψη εργατικών χεριών κ.τ.λ. με ποσοστά απαντήσεων 28% για τα ΔΣ των συνεταιρισμών και 18% των συνεταιριστικών υπαλλήλων. Αναφέρονται επίσης στο πρόβλημα των μεσαζόντων εμπόρων με ποσοστά 12% και 11% αντίστοιχα.

Βλέπουμε ότι το γενικότερο πρόβλημα των παραγωγών, ανεξάρτητα από το προϊόν που παράγουν, είναι πρόβλημα διάθεσης είτε γιατί οι τιμές είναι χαμηλές είτε γιατί τους εκμεταλλεύονται οι μεσάζοντες και οι έμποροι. Γι' αυτό άλλωστε στην ερώτηση «τι θα μπορούσε να κάνει ο συνεταιρισμός για την καλύτερη αξιοποίηση των προϊόντων τους» το 30% των μελών αναφέρεται στη συγκέντρωση - πώληση - εξαγωγές (βλέπε Πίνακα 9.5). Ίσως γιατί πιστεύουν ότι ο συνεταιρισμός έχει τη δυνατότητα να πετύχει καλύτερες τιμές κι έτσι αυτοί θα γλυτώσουν κατά κάποιο τρόπο από την εκμετάλλευση των εμπόρων. Τη δυνατότητα του συνεταιρισμού να αγωνιστεί άμεσα για βελτίωση τιμών βλέπουν σε μεγαλύτερο ποσοστό αυτοί που ανήκουν στην κατηγορία των παραγωγών που έχουν μέχρι 50 στρέμματα γης, και που θεωρούν μάλλον το συνεταιρισμό σαν όργανο που θα πρέπει να

αγωνιστεί άμεσα για τα συμφέροντα των μελών του. Υπάρχει επίσης και ένα 13% των παραγωγών, που ανήκουν στους μεγαλοϊδιοκτήτες (πάνω από 100 στρέμματα γης), και που πιστεύουν ότι ο συνεταιρισμός θα μπορούσε να αποκτήσει μηχανήματα, βιομηχανικές εγκαταστάσεις, αποθηκευτικούς χώρους. Η άποψη αυτή από μια μεριά είναι δικαιολογημένη λόγω των παραγομένων προϊόντων (δημητριακά - τεύτλα - βαμβάκι).

Πίνακας 9.5 Αντιμετώπιση προβλημάτων σε σχέση με την ιδιοκτησία

Κατηγορίες (στρέμματα)	Συγκέντρωση - πώληση		Να αγωνιστεί για καλύτερες τιμές		Μηχανήματα - εγκαταστάσεις		Σύνολα στα οποία υπολογί- στηκαν τα ποσοστά
	N	%	N	%	N	%	
0 - 19	87	24	41	11	31	9	354
20 - 49	194	29	83	12	78	11	669
50 - 19	110	33	31	9	23	7	328
100+	47	31	10	6	20	13	151

Εξετάζοντας δε την άποψη των παραγωγών σχετικά με το τι θα μπορούσε να κάνει ο συνεταιρισμός για την καλύτερη αξιοποίηση των προϊόντων τους σε σχέση με το προϊόν που παράγουν, βλέπουμε ότι όλοι, ανεξάρτητα από το είδος της παραγωγής θέλουν ο συνεταιρισμός να αναλάβει τη συγκέντρωση και την πώληση των προϊόντων τους και να κάνει εξαγωγές, ίσως γιατί πιστεύουν ότι έτσι θα λυθούν τα προβλήματα διάθεσης που έχουν.

Επίσης το 26% των παραγωγών κτηνοτροφικών προϊόντων ζητούν να αγωνιστεί ο συνεταιρισμός για τη βελτίωση των τιμών. Άλλωστε αυτοί είναι που έχουν και το πρόβλημα των χαμηλών τιμών σε μεγαλύτερο ποσοστό από τους υπόλοιπους παραγωγούς. Οι παραγωγοί βαμβακιού -

τεύτλων (το 19% από αυτούς) πιστεύουν ότι ο συνεταιρισμός θα μπορούσε να αποκτήσει μηχανήματα και γενικότερα βιομηχανικές εγκαταστάσεις οπότε θα λύνονταν αρκετά από τα προβλήματά τους (βλέπε Πίνακα 9.6).

Τα κυριότερα λοιπόν προβλήματα των παραγωγών - μελών του συνεταιρισμού είναι προβλήματα που συνδέονται με τη διάθεση των προϊόντων τους η οποία κατά 95% γίνεται μέσω των εμπόρων. Ο λόγος δε που τα διαθέτουν στον έμπορα είναι γιατί ο συνεταιρισμός δεν κάνει συγκέντρωση (73% των παραγωγών έδωσαν αυτή την απάντηση), γι' αυτό άλλωστε και οι περισσότεροι ζητούν από το συνεταιρισμό να αναπτύξει αυτή τη δραστηριότητα.

Πίνακας 9.6 Αντιμετώπιση προβλημάτων από το συνεταιρισμό σε σχέση με το κύριο προϊόν

Προϊόντα	Να αποκτήσει μηχανήματα - εγκαταστάσεις - τεχνική βοήθεια		Δεν μπορεί να κάνει τίποτα - κάνει ό,τι μπορεί		Συγκέντρωση - πώληση - εξαγωγές		Να αγωνισθεί για βελτίωση τιμών		Διάφορα άλλα		Σύνολο στα οποία υπολογίστηκαν τα ποσοστά
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Ελιές, λάδι	40	15	32	12	110	42	40	15	10	3	262
Σταφύλι - κρασί - σταφίδα	14	11	38	29	59	45	22	17	8	6	130
Δημητριακά - ρύζι - όσπρια	41	15	28	10	127	46	43	16	12	4	273
Καπνός	22	10	22	10	66	32	40	19	15	7	206
Βαμβάκια - Τεύτλα	25	19	14	11	53	41	15	11	7	5	129
Πατάτα - κηλεντικά - εσπεριδοειδή	10	10	9	8	43	42	8	7	12	12	102
Λουτά φρούτα	23	16	15	10	59	41	12	8	9	6	144
Κτηνοτροφικά	14	12	3	9	20	62	2	6	3	9	32
Γάλα - τυρί - κρέας	13	12	19	18	52	50	27	26	5	5	103
Διάφορα άλλα	8	15	2	3,8	20	38	3	5,8	6	11,5	52

Πάντως, κατά την άποψη των συνεταιριστικών υπαλλήλων, εποπτών και επιθεωρητών της ΑΤΕ, των διευθυντών Γεωργίας και

εμπορικών συλλόγων και επιμελητηρίων (ποσοστά 85 - 93%), οι συνεταιρισμοί μπορούν να αναλάβουν τη διακίνηση και εμπορία των αγροτικών προϊόντων, ενώ τα βιομηχανικά επιμελητήρια και οι εμπορικοί σύλλογοι κατά ένα 22% απαντούν ότι ο συνεταιρισμός έχει τη δυνατότητα αυτή. Ίσως γιατί η δραστηριότητα αυτή των συνεταιρισμών αντιτίθεται στα συμφέροντά τους. Όλοι αυτοί που ρωτήθηκαν για τη δυνατότητα του συνεταιρισμού να αναλάβει τη διακίνηση και εμπορία των αγροτικών προϊόντων απαντούν βέβαια καταφατικά κατά ένα μεγάλο ποσοστό, χωρίς όμως να λάβουν υπ' όψη τα εμπόδια και τις δυσκολίες που θα συναντήσουν οι συνεταιρισμοί αν αναλάβουν αυτή τη δραστηριότητα.

Τα κυριότερα εμπόδια που θα συναντήσουν οι συνεταιρισμοί αν αναλάβουν τη διακίνηση και εμπορία και τις εξαγωγές των αγροτικών προϊόντων είναι: α) οι έμποροι οι οποίοι φυσικό είναι να αντιδράσουν έντονα γιατί προφανώς θα θιγούν τα δικά τους συμφέροντα και β) προβλήματα που συνδέονται με τον ίδιο το συνεταιρισμό, όπως οικονομικά προβλήματα που οφείλονται στην έλλειψη προσωπικού (βλέπε Πίνακα 9.7).

Πίνακας 9.7

Εμπόδια που θα συναντήσουν οι συνεταιρισμοί αν αναλάβουν τη διακίνηση και εμπορία των αγροτικών προϊόντων	Συνεταιριστικοί υπάλληλοι		Εμπορικοί Σύλλογοι, Βιομηχανικά Επιμελητήρια	
	N	%	N	%
Έμποροι	84	31	2	3
Τεχνικός εξοπλισμός	15	6	–	–
Οικονομικά	32	12	–	–
Κρατική γραφειοκρατία, αδιαφορία, έλλειψη κρατικής βοήθειας	23	9	5	8
Έλλειψη προσωπικού	33	12	11	19
Έλλειψη πείρας, γνώσεων	18	7	25	42
Συνεταιριστική νομοθεσία	10	4	1	2
Αδράνεια συνεταιριστικών οργανώσεων	2	1	–	–
Κανένα εμπόδιο	5	2	1	2
Νοοτροπία συνεταιριτών, έλλειψη συνεταιριστικής συνείδησης	13	5	4	7
Οργανωτικά εμπόδια	20	7	–	–
Άσχετες, διάφορα άλλα	13	4	4	7
Ρωτήθηκαν	205		45	

Στην ίδια ερώτηση που υποβλήθηκε οι εμπορικοί σύλλογοι και τα βιομηχανικά επιμελητήρια, σαν κυριότερο πρόβλημα θέτουν την έλλειψη πείρας και γνώσεων από τη μεριά των συνεταιρισμών, καθώς και την έλλειψη προσωπικού· το πρόβλημα των εμπόρων γι' αυτούς δεν υπάρχει σχεδόν καθόλου (βλέπε Πίνακα 9.7).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10

Η ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ ΣΤΟΝ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟ

Στα 150 περίπου χρόνια της ιστορίας του συνεταιριστικού κινήματος οι συνεταιρισμοί εξακολουθούν να συνενώσουν αδύνατες οικονομικά μονάδες και να σχηματίζουν οργανώσεις με αυξημένη διαπραγματευτική δύναμη, ώστε να αποτρέψουν φαινόμενα εκμεταλλεύσεως μεμονωμένων μονάδων από κεφαλαιουχικές επιχειρήσεις με αυξημένη μονοπωλιακή δύναμη. Ωστόσο το τελευταίο εξαρτάται αφενός μεν από την ικανότητά τους να επιβιώνουν και να αναπτύσσονται μέσα στις αγορές όπου λειτουργούν και αφετέρου από το είδος του αντικειμενικού σκοπού που θα επιδιώξουν να επιτύχουν κάτω από τις υπάρχουσες διαρθρωτικές συνθήκες αγορών. Η ανάγκη για επιβίωση επιβάλλει στους συνεταιρισμούς την εφαρμογή ανταγωνιστικών στρατηγικών, παρόμοιων με εκείνες που εφαρμόζονται από τις άλλες ιδιωτικές επιχειρήσεις, αλλά και την απόκτηση ικανοποιητικού μεριδίου αγοράς. Παράλληλα όμως η επιτυχία των επιδιώξεων που συνδέονται με τη φύση του συνεταιρισμού εξαρτάται από το είδος του αντικειμενικού σκοπού που επιλέγεται να επιτευχθεί.

Εξετάζεται κάτω από ποιες προϋποθέσεις η παρουσία των συνεταιρισμών, που επιδιώκουν σκοπούς που εξυπηρετούν τα οικονομικά συμφέροντα των μελών τους, μπορεί να οδηγήσει στην προαγωγή του ανταγωνισμού και τη βελτίωση της κοινωνικής ευημερίας. Για αυτό αρχικά: 1) εξετάζονται εναλλακτικοί σκοποί τόσο για τις διάφορες κατηγορίες των γεωργικών συνεταιρισμών (marketing και προμηθευτικοί)

όσο και για τους καταναλωτικούς συνεταιρισμούς που λειτουργούν στις υπάρχουσες δομές αγορών (ολιγοπώλιο, μονοπωλιακός ανταγωνισμός) αλλά και στην ιδεατή περίπτωση του τέλειου ανταγωνισμού. Στη συνέχεια **2) μελετώνται η δυνατότητα και οι προϋποθέσεις επίτευξης ευνοϊκών επιπτώσεων στον ανταγωνισμό**, που αναφέρονται στο μερίδιο αγοράς, στο κόστος και στην ικανότητα εφαρμογής στρατηγικών από μέρους των συνεταιρισμών. Τέλος, με βάση τις διαπιστώσεις, γίνονται **3) προτάσεις μέτρων** που θα προάγουν την αποτελεσματικότητα των συνεταιρισμών στην αγορά.

10.1 Σκοποί Συνεταιρισμού σε διάφορες δομές αγορών

Επί πολλά χρόνια υπήρχε αμφισβήτηση σχετικά με το χαρακτηρισμό του συνεταιρισμού ως επιχείρησης. Οι συνεταιρισμοί μπορούν να χαρακτηρισθούν ως επιχειρήσεις ειδικού τύπου, γιατί συγκεντρώνουν όλες τις προϋποθέσεις σύμφωνα με την οργανωτική θεωρία. Δηλαδή έχουν οργάνωση και κεντρικό συντονισμό κατά συνεταιρισμό, κατέχουν ιδιωτικούς συντελεστές και μέσα παραγωγής που μπορούν να χρησιμοποιήσουν σε διάφορες δραστηριότητες ανάλογα με τις προσδοκώμενες ωφέλειες και αποσκοπούν στην παραγωγή προϊόντων ή υπηρεσιών που πωλούνται, έτσι ώστε να καλύπτουν τουλάχιστον το μέσο μακροχρόνιο κόστος. Επισημαίνεται εδώ ότι η έννοια του κόστους εμπεριέχει και την ελάχιστη (κανονική) αμοιβή του επενδεδυμένου (ή και του δανεικού) κεφαλαίου που μπορεί να διατηρήσει επενδεδυμένο κεφάλαιο στην επιχείρηση, να αντικαταστήσει τον παλαιό εξοπλισμό και ακόμη να προχώρηση σε περιορισμένη κλίμακας νέες επενδύσεις απαραίτητες για την επιβίωση των συνεταιρισμών.

10.1.1 Ολιγοπωλιακή & Μονοπωλιακή ανταγωνιστική αγορά

Αρχικά εξετάζουμε τους στόχους που επιδιώκει ένας συνεταιρισμός και μια άλλη ιδιωτική επιχείρηση σε δομή ολιγοπωλιακή (λίγοι και μεγάλοι πωλητές) ή μονοπωλιακού ανταγωνισμού (πολλοί πωλητές από τους οποίους μόνο λίγοι έχουν μεγάλο μερίδιο αγοράς). Οι δύο δομές είναι αυτές που επικρατούν στις υπάρχουσες αγορές και χαρακτηρίζονται από την ύπαρξη επιχειρήσεων με μεγάλο μερίδιο αγοράς και την ύπαρξη διαφοροποιημένων προϊόντων. Τα στελέχη των επιχειρήσεων καταβάλλουν έντονες προσπάθειες για να διαφοροποιήσουν το προϊόν τους από εκείνο των ανταγωνιστών τους, για αυτό προσπαθούν να το εμφανίσουν σαν διαφορετικό με την προσθήκη χαρακτηριστικών που σχετίζονται με την ποιότητα, επωνυμία (brand name), διανομή, ευκολίες πληρωμής, εξυπηρέτηση, διαφήμιση κ.λ.π.

Για ευκολία αναλύουμε βασικά την περίπτωση συνεταιρισμών που πωλούν προϊόντα ή υπηρεσίες στα μέλη τους (καταναλωτικοί και γεωργικοί προμηθευτικοί συνεταιρισμοί). Ωστόσο όμως η ίδια προσέγγιση μπορεί να εφαρμοσθεί και στην περίπτωση των συνεταιρισμών πώλησεως γεωργικών προϊόντων και να αποδώσει ίδια αποτελέσματα στις αντίστοιχες περιπτώσεις σχέσεων τιμής και ποσότητας παραγωγής. Κάθε επιχείρηση, για να αυξήσει την ποσότητα προϊόντος (π.χ. καταναλωτικά προϊόντα, γεωργικά εφόδια) που πωλεί, πρέπει να μειώσει την τιμή πώλησεως.

Όταν το επίπεδο παραγωγής για την επιχείρηση σταματά εκεί όπου το επί πλέον έσοδο και κόστος από την πώληση της τελευταίας μονάδας προϊόντος είναι ίσα, τότε παράγεται μια ποσότητα συγκριτικά χαμηλότερη

εκείνης άλλων στόχων, αλλά το ποσοστό κέρδους (διαφορά τιμής μέσου κόστους ανά μονάδα προϊόντος) μεγιστοποιείται. Στην περίπτωση του συνεταιρισμού το μέλος συνολικά πληρώνει ικανοποιητική καθαρή τιμή (τιμή αγοράς μείον τα επιστρεφόμενα) αλλά η ωφέλεια αυτή είναι μικρότερη της απώλειας εισοδήματος που προκύπτει από την περιορισμένη ποσότητα που ο συνεταιρισμός διαθέτει στα μέλη του, που ενδεχομένως έχουν μεγαλύτερες ανάγκες. Επειδή δε η αρχή λειτουργίας του συνεταιρισμού σχετίζεται με την παροχή ωφελειών που συνδέονται με χρήση των εγκαταστάσεών του και όχι με τη μεγιστοποίηση της απόδοσής του επενδεδυμένου κεφαλαίου, ο σκοπός αυτός είναι ενδεδειγμένος για άλλες ιδιωτικές επιχειρήσεις αλλά όχι για συνεταιρισμούς.

Η κοινωνική ευημερία, που αποτελείται από το άθροισμα του πλεονάσματος της επιχείρησης και του καταναλωτή στο σημείο αυτό, δεν μεγιστοποιείται. Ενώ το πλεόνασμα παραγωγού μεγιστοποιείται, το πλεόνασμα των μελών είναι σχετικά μικρότερο των άλλων σκοπών που αντιστοιχούν στη διάθεση μεγαλύτερης ποσότητας από το συνεταιρισμό. Συνεπώς, οι τελευταίοι πρέπει να αυξήσουν παραπέρα των παραγωγή τους, μειώνοντας ανάλογα και την τιμή πωλήσεως.

Η ποσότητα που μπορεί να διατεθεί μπορεί να αυξηθεί μέχρι το σημείο όπου η τιμή πωλήσεως εξισούται με το μέσο κόστος. Είναι προφανές ότι στο σημείο αυτό τα κέρδη γίνονται μηδέν και η παραγωγή μεγιστοποιείται. Το πλεόνασμα των μελών αυξάνεται, γιατί η τιμή αγοράς του προϊόντος είναι η μικρότερη δυνατή. Ωστόσο, η συνολική κοινωνική ευημερία δεν μεγιστοποιείται στο σημείο αυτό και το πλεόνασμα του συνεταιρισμού, που θα μπορούσε να χρηματοδοτήσει δαπανηρές

ανταγωνιστικές στρατηγικές, είναι περιορισμένο. Συνεπώς, η επιδίωξη του σκοπού αυτού επί μακρό χρονικό διάστημα εγκυμονεί κινδύνους για τη βιωσιμότητα του συνεταιρισμού σε μια ανταγωνιστική αγορά.

Οι περισσότερες εργασίες προτείνουν σαν αντικειμενικό στόχο για τους συνεταιρισμούς την παραγωγή και διάθεση ποσότητας που να μεγιστοποιεί το συνολικό πλεόνασμα συνεταιρισμού και μελών, που αντιστοιχεί στη μεγιστοποίηση της κοινωνικής ευημερίας. Το αντίστοιχο επίπεδο παραγωγής προσδιορίζεται από το σημείο όπου η τιμή ισούται με το οριακό κόστος και βρίσκεται μεταξύ των παραπάνω δύο ποσοτήτων. Στην περίπτωση αυτή τα μέλη πληρώνουν καθαρή τιμή (αρχική τιμή μείον επιστρεφόμενα) χαμηλότερη εκείνης της δεύτερης περίπτωσης και ο συνεταιρισμός διαθέτει ικανοποιητικό ύψος πλεονασμάτων για επιστρεφόμενα ή για επενδύσεις και διάθεση στη χρηματοδότηση ανταγωνιστικών στρατηγικών.

Τέλος, σκοπός παρόμοιος με την Τρίτη περίπτωση είναι και εκείνος που αντιστοιχεί στις επιδιώξεις των managers και περιγράφεται από την αντίστοιχη θεωρία. Οι αντίστοιχοι σκοποί δεν περιλαμβάνουν τη μεγιστοποίηση του κέρδους, αλλά τη μεγιστοποίηση των πωλήσεων και του ρυθμού μεγέθυνσης, υπό την προϋπόθεση της ύπαρξης ενός ελάχιστου επιπέδου κερδών. Εάν ο συνεταιρισμός επιδιώξει τον στόχο της μεγιστοποίησης των πωλήσεων, οι πωλήσεις θα πρέπει να αυξηθούν μέχρι το σημείο όπου το έσοδο από την πώληση της τελευταίας μονάδας προϊόντος γίνεται μηδέν.

10.1.2 Αγορά τέλειου ανταγωνισμού

Το προϊόν τους ομοιογενές και το μερίδιο αγοράς κάθε επιχείρησης είναι τόσο μικρό, ώστε καμία από αυτές δεν μπορεί να επηρεάσει την τιμή μεταβάλλοντας την ποσότητα που παράγει. Η τιμή είναι η χαμηλότερη δυνατή και η επιχείρηση μεγιστοποιεί τα κέρδη της βραχυχρόνια, όταν η τιμή ισούται με το κόστος που προκύπτει από την παραγωγή της τελευταίας μονάδος προϊόντος. Σε μακροχρόνια ισορροπία η τιμή ισούται με το μέσο κόστος και τα κέρδη εκμηδενίζονται. Γενικά η τιμή είναι η χαμηλότερη δυνατή και παραμένει η ίδια για κάθε επιχείρηση, οι επιχειρήσεις καταβάλλουν συνεχείς προσπάθειες μείωσης του κόστους (π.χ. με χρήση σύγχρονης τεχνολογίας), ώστε να επιβιώσουν, η ποσότητα παραγωγής και η κοινωνική ευημερία μεγιστοποιούνται.

Είναι λοιπόν προφανές ότι κάτω από τις συνθήκες αυτές οι συνεταιρισμοί, τόσο στη βραχυχρόνια όσο και στη μακροχρόνια περίοδο, μπορούν να λειτουργούν με βάση τις αρχές τους στο κόστος. Αλλά το ίδιο γίνεται και από τις άλλες ιδιωτικές επιχειρήσεις. Συνεπώς, στην ιδεατή αυτή δομή, προς την οποία πρέπει να στοχεύουν τα διάφορα μέτρα δημόσιας πολιτικής, δεν υπάρχει διαφορά ανάμεσα σε συνεταιρισμούς και άλλες ιδιωτικές επιχειρήσεις.

Η παραπάνω ανάλυση δείχνει ότι στις υπάρχουσες δομές αγορών (ολιγοπώλιο, μονοπωλιακός ανταγωνισμός) οι συνεταιρισμοί επιδιώκουν να παράγουν μεγαλύτερες ποσότητες παραγωγής με μικρότερη τιμή πώλησης. Έτσι συμβάλλουν στη διαμόρφωση χαμηλότερου επιπέδου τιμών, δεν επιτρέπουν τον περιορισμό της προσφοράς και πιέζουν, κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις τις ιδιωτικές επιχειρήσεις να ακολουθήσουν

παρόμοια πολιτική. Αυτό επιτρέπει στα μέλη των συνεταιρισμών (καταναλωτικοί, προμηθευτικοί) να αγοράζουν μεγαλύτερες ποσότητες αγαθών σε χαμηλότερη τιμή.

Αντίστοιχα, η λειτουργία συνεταιρισμών πωλήσεως γεωργικών προϊόντων δίνει κίνητρο σε παραγωγούς να αυξήσουν την παραγωγή πρωτογενών προϊόντων και να λάβουν τιμές δικαιότερες από εκείνες που θα επικρατούσαν σε μονοπωλιακές καταστάσεις, όπου οι επιχειρήσεις επιδιώκουν την μεγιστοποίηση του κέρδους. Οι συνεταιρισμοί στην περίπτωση αυτή έμμεσα ή άμεσα επιστρέφουν τα πλεονάσματά τους στα μέλη, που συνολικά λαμβάνουν υψηλότερη τιμή, πέραν των άλλων πλεονεκτημάτων που τους παρέχουν οι συνεταιρισμοί. Αυτό δίνει κίνητρα στα υπάρχοντα μέλη να αυξήσουν την παραγωγή τους και συγχρόνως προσελκύονται νέα μέλη. Έτσι αυξάνεται η συνολική παραγωγή και το συνολικό εισόδημα των μελών, έστω και αν η τελική τιμή του καταναλωτή μπορεί να μειωθεί.

Οι άλλες ιδιωτικές επιχειρήσεις, μπροστά στον κίνδυνο να μείνουν τα εργοστάσιά τους χωρίς πρώτη ύλη, ακολουθούν την ίδια πολιτική τιμών. Το αποτέλεσμα είναι ότι η παρουσία των συνεταιρισμών μπορεί να οδηγήσει στην προαγωγή του ανταγωνισμού, στην αύξηση του εισοδήματος των μελών αλλά των καταναλωτών και στη μετάβαση σε μια δομή αγοράς που βρίσκεται πλησιέστερα στον τέλειο ανταγωνισμό.

10.2 Προϋποθέσεις βελτίωσης του ανταγωνισμού από τους Συνεταιρισμούς

Σύμφωνα με τη θεωρία της Βιομηχανικής Οικονομικής και Οργάνωσης, η ικανότητα μιας επιχείρησης να επηρεάζει τη λειτουργικότητα (performance) και τον ανταγωνισμό στις αγορές εξαρτάται από το μερίδιο της επιχείρησης στη συγκεκριμένη αγορά, την ικανότητά της να λειτουργεί αποδοτικά (με χαμηλό κόστος) σε μακροχρόνια περίοδο και τέλος τη δυνατότητά της να χρηματοδοτεί και να εφαρμόζει ανταγωνιστικές στρατηγικές. Οι παραπάνω συνθήκες αποτελούν προϋποθέσεις για την αποτελεσματικότητα του ρόλου των συνεταιρισμών στην προαγωγή του ανταγωνισμού.

10.2.1 Μερίδιο αγοράς συνεταιρισμών

Γίνεται δεκτό ότι οι μεγάλες επιχειρήσεις είναι εκείνες που κυρίως επηρεάζουν τη δομή μιας αγοράς και κατά συνέπεια τον ανταγωνισμό που επικρατεί σε αυτήν. Συνεπώς, η αποτελεσματικότητα του ρόλου των συνεταιρισμών εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό τόσο από το σχετικό μέγεθος των συνεταιρισμών όσο και από το συνολικό μερίδιο αγοράς που ελέγχουν στη συγκεκριμένη αγορά.

Σύμφωνα με τη θεωρία της εξουδετερωτικής δύναμης, η ίδρυση μεγάλου συνεταιρισμού που προμηθεύει προϊόντα (π.χ. φρούτα, λαχανικά) που χρησιμοποιούνται ως πρώτη ύλη από τη βιομηχανία, συντελεί στην αύξηση της διαπραγματευτικής δύναμης των μεμονωμένων παραγωγών και στη διαμόρφωση της τιμής πώλησεως του προϊόντος σε υψηλότερα επίπεδα τιμών από ότι στην περίπτωση που δεν θα

λειτουργούσε συνεταιρισμός. Με παρόμοιο τρόπο οι μεγάλοι μεγέθους συνεταιρισμοί, που εφοδιάζουν τα μέλη τους με αγαθά και εφόδια, μπορούν να μειώσουν το επίπεδο τιμών στην αγορά. Έτσι και στις δύο παραπάνω περιπτώσεις η τιμή διαμορφώνεται σε λογικά επίπεδα που ανταποκρίνονται στο πραγματικό κόστος παραγωγής, αποφεύγεται η εκμετάλλευση των μελών των συνεταιρισμών από επιχειρήσεις με μεγάλη μονοπωλιακή δύναμη και προάγεται ο ανταγωνισμός προς όφελος της ευημερίας, τόσο των μελών των συνεταιρισμών, όσο και του συνόλου της κοινωνίας.

Οπωσδήποτε όμως, αν η διάρθρωση της αγοράς έχει μόνο λίγες μεγάλες επιχειρήσεις που διαφοροποιούν έντονα το προϊόν τους και προστατεύονται από υψηλά εμπόδια εισόδου για τις νέες επιχειρήσεις, τότε οι επιχειρήσεις αυτές μπορούν να μετατρέψουν το μεγάλο μερίδιο αγοράς σε μονοπωλιακή δύναμη με το να αυξήσουν τη διαφορά τιμής - κόστους και να αποκομίσουν υψηλά μονοπωλιακά κέρδη. Αυτό φυσικά περιορίζει τον ανταγωνισμό και την κοινωνική ευημερία.

Το ερώτημα που προκύπτει είναι αν μπορεί ένας συνεταιρισμός με μεγάλο μερίδιο αγοράς να επιφέρει στην αγορά διαφορετικά αποτελέσματα εκείνων μιας ιδιωτικής επιχείρησης επενδυτικού ενδιαφέροντος. Σύμφωνα με τον Galbraith (1964), ακόμη και στην περίπτωση που ένας συνεταιρισμός κατέχει μεγάλο μερίδιο αγοράς, δεν μπορεί αποτελεσματικά να το μετατρέψει σε μονοπωλιακή δύναμη, λόγω μιας σειράς από αδυναμίες που χαρακτηρίζουν τη συνεταιριστική οργάνωση. Έτσι, στην περίπτωση ενός συνεταιρισμού πωλήσεως γεωργικών προϊόντων, οι αδυναμίες αυτές είναι:

1. η χαλαρή σύνδεση των μελών.
2. ο συνεταιρισμός δεν περιλαμβάνει όλους τους παραγωγούς προϊόντος.
3. δεν γίνεται αποτελεσματικός έλεγχος όσο της ποσότητας παραγωγής από τον συνεταιρισμό, όσο και της ποσότητας που αποφασίζουν τα μέλη να πωλήσουν.

Έτσι λοιπόν, στην περίπτωση αυτή ο συνεταιρισμός δεν έχει την ικανότητα να ελέγξει ούτε την προσφορά, ούτε την ζήτηση και διάθεση και, συνεπώς, δεν μπορεί να κατέχει μονοπωλιακή δύναμη.

Έχει όμως υποστηριχθεί ότι τα παραπάνω εξαρτώνται και από την πολιτική των μελών. Έχει λοιπόν βρεθεί ότι στην περίπτωση “κλειστών συνεταιρισμών, όπου δεν ισχύει η αρχή της ελεύθερης εγγραφής μελών, υπάρχει έλεγχος της προσφοράς μέσω του ελέγχου του αριθμού των μελών και μπορεί αυτό να φέρει αρνητικές επιπτώσεις στον ανταγωνισμό, που ίσως είναι δυσμενέστερες εκείνων που επιφέρονται από ιδιωτικές μονοπωλιακές επιχειρήσεις. Στην περίπτωση λοιπόν αυτών των συνεταιρισμών, που κατέχουν μονοψωνική - μονοπωλιακή θέση, τα μέλη τους πληρώνονται με υπερβολικά υψηλές τιμές για τα προϊόντα που παραδίδουν στο συνεταιρισμό αυτό, ενώ την ίδια στιγμή υπάρχουν παραγωγοί που δεν μπορούν να διαθέσουν την παραγωγή τους. Επίσης, η ποσότητα του παραγόμενου τελικού προϊόντος περιορίζεται και οι τελικοί καταναλωτές επιβαρύνονται με αδικαιολόγητα υψηλές τιμές.

Η θετική επίδραση του αυξημένου μεριδίου των συνεταιρισμών στον ανταγωνισμό καταδεικνύεται γενικά και από σχετική έρευνα στις Η.Π.Α. Η πρώτη εργασία δείχνει ότι όσο αυξάνεται το μερίδιο των

συνεταιρισμών σε βιομηχανίες τροφίμων, τόσο μειώνονται οι τιμές και τα μονοπωλιακά κέρδη. Η δεύτερη εργασία βρήκε ότι οι τιμές για συνεταιριστικά επώνυμα προϊόντα ήταν χαμηλότερες εκείνων των άλλων ιδιωτικών επιχειρήσεων που είχαν παρόμοια δαπάνη διαφήμισης και τα ίδια μερίδια αγοράς. Τρίτη έρευνα διαπίστωσε ότι οι συνεταιρισμοί Marketing, που διαθέτουν βιομηχανίες τροφίμων, έχουν χαμηλότερα περιθώρια κέρδους. Επίσης, είναι αξιοσημείωτο ότι η μελέτη συνεταιρισμών με μεγάλες αγορές έδειξε ότι στις περιπτώσεις αυτές οι “ανοικτοί” συνεταιρισμοί δεν συμπεριφέρονται ως μονοπωλιακές επιχειρήσεις, ανυψώνοντας αδικαιολόγητα τις τιμές.

Ο θετικός ρόλος των συνεταιρισμών στον ανταγωνισμό αλλά και η αναγκαιότητα ύπαρξης μεγάλων συνεταιρισμών οδήγησε τις αντιμονοπωλιακές νομοθεσίες σε ορισμένες χώρες να υιοθετήσουν μια διακριτική μεταχείριση υπέρ των συνεταιρισμών, χωρίς βέβαια να απαλλάσσονται τελείως από τους σχετικούς ελέγχους. Παρά τις επικρίσεις που έχουν κατά καιρούς γίνει στις Η.Π.Α., δεν εξετάζει προληπτικά τις συγχωνεύσεις συνεταιρισμών με μεγάλο μερίδιο στις αγορές γεωργικών προϊόντων και τροφίμων, όταν οι οργανώσεις αυτές έχουν μέλη που είναι γεωργοί οι ίδιοι και εφαρμόζουν τις βασικές συνεταιριστικές αρχές. Προς την ίδια κατεύθυνση κινείται ένας παρόμοιος κανονισμός της ΕΕ 26/62.

Αξίζει όμως να τονισθεί εδώ, ότι η σχετική αντιμονοπωλιακή νομοθεσία στη χώρα μας δεν περιλαμβάνει αντίστοιχες διατάξεις που να αναγνωρίζουν τον ιδιαίτερο ρόλο που μπορούν να παίξουν οι συνεταιρισμοί στη μείωση τιμών και μονοπωλιακών κερδών. Είναι όμως αξιοπρόσεκτο ότι και η υπάρχουσα αντιμονοπωλιακή νομοθεσία σπάνια εφαρμόζεται για τις άλλες ιδιωτικές επιχειρήσεις με μεγάλο μερίδιο

αγοράς, επιτρέποντας ακόμη και οριζόντιες συγχωνεύσεις μεταξύ μεγάλων επιχειρήσεων. Φυσικά, το τελευταίο δημιουργεί μονοπωλιακές καταστάσεις που είναι σε βάρος άλλων μικρότερων επιχειρήσεων, μεταξύ των οποίων και συνεταιρισμοί.

Είναι λοιπόν προφανές ότι αφενός μεν πρέπει να εξετασθεί η διακριτική μεταχείριση των συνεταιρισμών από την αντιμονοπωλιακή νομοθεσία και αφετέρου η υπάρχουσα πολιτική να εφαρμόζεται στην πράξη. Αλλά και οι ίδιοι οι συνεταιρισμοί πρέπει να αναθεωρήσουν την μάλλον παθητική στάση τους και να παρεμβαίνουν τόσο στη διαμόρφωση, όσο και στην εφαρμογή πολιτικών που τους αφορούν. Για παράδειγμα, συνεταιρισμοί με θετική παρουσία στην αγορά (π.χ. καταναλωτικοί) πρέπει να καταδείξουν το θετικό τους ρόλο, αλλά και να παρεμβαίνουν στη διαμόρφωση - εφαρμογή της νομοθεσίας της αγοράς, που πολλές φορές δεν εφαρμόζεται, με επιπτώσεις σε βάρος του υγιούς ανταγωνισμού, των μελών του συνεταιρισμού αλλά και των ίδιων των συνεταιρισμών.

10.2.2 Εφαρμογή ανταγωνιστικών στρατηγικών

Πέρα από το μεγάλο μέγεθος και η δυνατότητα των συνεταιρισμών να εφαρμόζουν ανταγωνιστική στρατηγική καθορίζει τη βιωσιμότητά τους και τα βαθμό αποτελεσματικότητας στη διατήρηση ευνοϊκών συνθηκών ανταγωνισμού. Η δυνατότητα αυτή εξαρτάται από την ύπαρξη της σχετικής χρηματοδότησης, αλλά και την ικανότητα εφαρμογής ανταγωνιστικών στρατηγικών από το συνεταιρισμό.

Παραδοσιακά έχει γίνει δεκτό ότι οι συνεταιρισμοί πρέπει να λειτουργούν στο κόστος. Αυτό όμως σημαίνει ότι τα πλεονάσματα του συνεταιρισμού, που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για τη χρηματοδότηση των δαπανηρών ανταγωνιστικών στρατηγικών, είναι μηδαμινά. Επειδή όμως η βιωσιμότητα των συνεταιρισμών στις σύγχρονες αγορές εξαρτάται από την εφαρμογή τέτοιων στρατηγικών, ίσως πρέπει να επανεξετασθεί η επιμονή στην αρχή της λειτουργίας στο κόστος, που μακροχρόνια δεν διασφαλίζει τη βιωσιμότητα των συνεταιρισμών και την εξυπηρέτηση των συμφερόντων των μελών. Συνεπώς επιβάλλεται, ίσως, οι συνεταιρισμοί να καθορίσουν ένα επίπεδο παραγωγής στο οποίο η αντίστοιχη τιμή να ισούται με το οριακό κόστος. Έτσι, η διαφορά μεταξύ τους θα αφήσει κέρδη στο συνεταιρισμό. Στην περίπτωση αυτή πρέπει επίσης να εφαρμοσθεί μια προσεκτική πολιτική επιστρεφομένων, που να αφήνει ικανοποιητικό μέρος από τα πλεονάσματα στο συνεταιρισμό για τη χρηματοδότηση των παραπάνω στρατηγικών. Εκτός αυτού, το παραπάνω επίπεδο παραγωγής διασφαλίζει τη μεγιστοποίηση του αθροίσματος πλεονάσματος του συνεταιρισμού, των μελών και της κοινωνίας.

Οι στρατηγικές εξωτερικής μεγέθυνσης περιλαμβάνουν τις συγχωνεύσεις, εξαγορές και τη δημιουργία ικανών επιχειρήσεων με άλλους ελληνικούς ή διεθνείς συνεταιρισμούς. Θα μπορούσαν επίσης μελλοντικά να μελετηθούν αυτά που έχουν εφαρμοσθεί με επιτυχία σε άλλες χώρες, ήτοι:

1) ίδρυση ανωνύμων εταιρειών που να ελέγχονται από τους συνεταιρισμούς και να αντλούν μέρος του κεφαλαίου τους (<49%) από το Χρηματιστήριο. Αυτό μπορεί να θεραπεύσει το μεγάλο μειονέκτημα των

συνεταιρισμών για άντληση κεφαλαίου. Προϋπόθεση όμως είναι να εφαρμοσθεί σε κερδοφόρες συνεταιριστικές οργανώσεις. 2) κοινές επιχειρήσεις ή αμοιβαία συνεργασία με ιδιωτικές εταιρείας με αμοιβαία οφέλη, π.χ. ο συνεταιρισμός θα παραδίδει την πρώτη ύλη σε ιδιωτική μεταποιητική μονάδα.

Επειδή η διαδικασία των συγχωνεύσεων είναι ιδιαίτερα πολύπλοκη και δεν είναι εύκολο να πετύχει, τα ίδια πλεονεκτήματα μπορούν να αποκτηθούν με την οριζόντια ή κάθετη συνεργασία μεταξύ συνεταιρισμών που διατηρούν την αυτονομία τους. Έτσι λοιπόν, η δημιουργία κοινών επιχειρήσεων, η συνένωση συνεταιρισμών (π.χ. καταναλωτικοί) σε εθνική κλίμακα μέσω ενώσεως, κεντρικών ενώσεων ή ομοσπονδιών, μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα την εκμετάλλευση των οικονομιών κλίμακας, της αυξημένης διαπραγματευτικής δύναμης στην κοινή προμήθεια - πώληση προϊόντων και την αποτελεσματική δημιουργία δικτύου διανομής, στο εσωτερικό και στο εξωτερικό, όπου μελλοντικά μπορεί να παρουσιασθούν ευκαιρίες ανάπτυξης.

Η διεθνής εμπειρία δείχνει ότι οι συνεταιρισμοί, ύστερα από μια αρχική περίοδο διστακτικότητας, προχωρούν σε μια έντονη εφαρμογή των συγχωνεύσεων, που εξηγεί κατά μεγάλο μέρος και τη μεγάλη μείωση του αριθμού των συνεταιρισμών σε χώρες της Ε.Ε ή των Η.Π.Α. Στην Ελλάδα, ελάχιστες αγορές έχουν πραγματοποιηθεί, ενώ η εμπειρία του Ν.1541/85 είναι αρνητική, κυρίως γιατί το θέμα αντιμετωπίστηκε από το κράτος και τα πολιτικά κόμματα με ένα δογματικό τρόπο και όχι ως μια πολιτική που έπρεπε διαφοροποιημένα να εφαρμοσθεί όπου ήταν ενδεδειγμένη.

Όπως οι στρατηγικές εξωτερικής, έτσι και αυτές της εσωτερικής μεγέθυνσης είναι δαπανηρές και απαιτούν την ύπαρξη πλεονασμάτων. Είναι όμως γενικά δεκτό, ότι οι συνεταιρισμοί υστερούν έναντι των ιδιωτικών επιχειρήσεων στην επιβολή στην αγορά επωνύμων προϊόντων με υψηλή διαφοροποίηση. Σε αυτές περιλαμβάνονται ορισμένες στρατηγικές που έχουν μεγάλη σημασία για επιχειρήσεις, όπως οι συνεταιρισμοί, που ασχολούνται με την παραγωγή και διάθεση καταναλωτικών προϊόντων που είναι έντονα διαφοροποιημένα.

Γενικά οι συνεταιρισμοί, με ελάχιστες εξαιρέσεις, δεν διαφημίζουν συστηματικά τα προϊόντα τους λόγω υψηλού κόστους. Έχοντας όμως υπόψη ερευνητικά δεδομένα που δείχνουν ότι στην Ελλάδα η διαφήμιση και ιδιαίτερα εκείνη που γίνεται από την τηλεόραση, προκαλεί αύξηση του μεριδίου αγοράς στις αγορές τροφίμων - ποτών, πρέπει οι συνεταιρισμοί να εξετάσουν τη στρατηγική αυτή, όπου μπορεί να αποδώσει. Αυτό μπορεί να συνδυασθεί και με μία προσπάθεια Έρευνας και Ανάπτυξης νέων επωνύμων προϊόντων με υψηλή προστιθέμενη αξία και διαφοροποίηση.

Μία άλλη στρατηγική, αυτή της επέκτασης σε νέα προϊόντα και υπηρεσίες, μπορεί να αυξήσει το ρυθμό μεγέθυνσης των συνεταιρισμών στην Ελλάδα, όπως έχει δειχθεί κάτω από προϋποθέσεις. Πρέπει όμως η μορφή της επέκτασης (π.χ. κάθετη, οριζόντια, σε συγγενή ή διαφορετικά προϊόντα) να είναι ενδεδειγμένη και το προσωπικό έμπειρο με νέες δραστηριότητες.

Η επιτυχία πολύπλοκων στρατηγικών, όπως αυτές που προαναφέρθηκαν, προϋποθέτει την ύπαρξη διευθυντικού προσωπικού με

υψηλά προσόντα. Δυστυχώς, τέτοιο προσωπικό είτε δεν υπάρχει, είτε δεν αξιοποιείται με τη μεταβίβαση αρμοδιοτήτων που θα δημιουργούσαν ευλυγισία στη διαδικασία λήψεως τέτοιων πολύπλοκων αποφάσεων. Επίσης, η εκπαίδευση των μελών, του προσωπικού αλλά και των αιρετών στελεχών, που είναι υποχρεωτική σε χώρες όπως η Γαλλία και η Γερμανία, μπορεί να αποδώσει θετικά αποτελέσματα.

10.2.3 Κόστος λειτουργίας συνεταιρισμών & ιδιωτικών επιχειρήσεων

Όταν ένας συνεταιρισμός έχει ένα κόστος λειτουργίας το οποίο είναι ίσο ή μικρότερο εκείνου των άλλων ιδιωτικών επιχειρήσεων σε συνθήκες ολιγοπωλίου ή μονοπωλιακού ανταγωνισμού, έχουμε συνεταιρισμούς που επιδιώκουν μια σειρά από σκοπούς με τα θετικά αποτελέσματα που έχουν περιγραφεί με τον ανταγωνισμό. Επειδή ο συνεταιρισμός είναι ένωση χρηστών, δίνει έμφαση στην αξιοποίηση των εγκαταστάσεων και υπηρεσιών που παρέχει στα μέλη του. Ενδιαφέρεται λιγότερο για τη μεγιστοποίηση της αποδοτικότητας του κεφαλαίου πράγμα που τον διαφοροποιεί από τις ιδιωτικές επενδυτικές επιχειρήσεις.

Στις υπάρχουσες συνθήκες, όταν οι συνεταιρισμοί δεν έχουν υψηλότερο κόστος, αυξάνουν την παραγωγή τους πέρα από το σημείο μεγιστοποίησης του κέρδους και συμπαρασύρουν προς την ίδια κατεύθυνση και τις άλλες ιδιωτικές επιχειρήσεις, που επίσης αυξάνουν την παραγωγή τους και μειώνουν την τιμή πώλησης. Κάτω από τις συνθήκες αυτές μπορεί να επιτευχθεί τιμή ίση με το οριακό κόστος, όπως έχει προταθεί προηγουμένως σαν ενδεδειγμένη πολιτική των σύγχρονων συνεταιρισμών. Με τον τρόπο αυτό μεγιστοποιείται η κοινωνική ευημερία και βελτιώνονται οι συνθήκες ανταγωνισμού, πράγμα που

μειώνει το επίπεδο τιμών στην αγορά, δρα αντιπληθωριστικά και προάγει την κοινωνική ευημερία. Είναι προφανές ότι η θετική ή μη παρουσία στον ανταγωνισμό καθορίζεται από το αλγεβρικό άθροισμα κόστους λειτουργίας, πλεονάσματος επιχείρησης και πλεονάσματος καταναλωτού. Συνεπώς, είναι δυνατό, ακόμη και σε περιπτώσεις όπου το κόστος λειτουργίας των συνεταιρισμών είναι ελαφρά υψηλότερο, να έχουμε ένα συνολικό αποτέλεσμα θετικότερο από ότι στην περίπτωση απουσίας συνεταιρισμών.

Αυτό μπορεί να γίνει όταν τα επιπλέον ευνοϊκά αποτελέσματα που προκύπτουν από την προαγωγή του ανταγωνισμού λόγω λειτουργίας συνεταιρισμών είναι μεγαλύτερα όσων προκύπτουν από το αυξημένο κόστος λειτουργίας των συνεταιρισμών έναντι των ιδιωτικών επιχειρήσεων. Ωστόσο όμως η κατάσταση είναι διαφορετική όταν το κόστος λειτουργίας των συνεταιρισμών είναι υψηλότερο εκείνου των άλλων ιδιωτικών επιχειρήσεων που λειτουργούν στην ίδια αγορά. Τότε και οι ιδιωτικές επιχειρήσεις που έχουν χαμηλότερο κόστος και χαμηλότερη τιμή από τους συνεταιρισμούς συμπεριφέρονται στρατηγικά και υψώνουν την τιμή τους σε επίπεδο μόλις χαμηλότερο εκείνου των συνεταιρισμών. Με τον τρόπο αυτό αυξάνεται το επίπεδο τιμών και για αυτό μειώνεται η πωλούμενη ποσότητα αγαθών. Τα μονοπωλιακά κέρδη αυξάνονται σε βάρος του ανταγωνισμού και της κοινωνικής ευημερίας. Διαχρονικά οι συνεταιρισμοί χάνουν το μερίδιο αγοράς ή δεν επιβιώνουν. Τότε μπορεί να επακολουθήσει ένα στάδιο πλήρους επικράτησης των μεγάλων ιδιωτικών επιχειρήσεων, που χωρίς πίεση επιβάλλουν τιμές ή αγοράζουν τα προϊόντα των μελών σε χαμηλές τιμές, αποκομίζοντας υψηλά μονοπωλιακά κέρδη σε βάρος των διαφόρων κατηγοριών της

κοινωνίας, καταναλωτές, παραγωγούς, προμηθευτές αγαθών. Είναι προφανές ότι κάτω από την πίεση αυτή η παραγωγή ελέγχεται, δεν γίνεται δίκαιη κατανομή του πλεονάσματος μεταξύ των διαφόρων τάξεων και περιορίζεται η ανάπτυξη και ο ανταγωνισμός. Είναι λοιπόν φανερό ότι όταν το κόστος λειτουργίας των συνεταιρισμών είναι υψηλότερο εκείνου των ιδιωτικών, τα αποτελέσματα είναι αρνητικά και η κατάσταση χειρότερη εκείνης που θα υπήρχε χωρίς τέτοιους συνεταιρισμούς.

Στο σημείο αυτό αξίζει να επισημανθούν δύο από τις κύριες αιτίες λειτουργίας των συνεταιρισμών με υψηλό κόστος. Η μια σχετίζεται με την ανεπαρκή εκπαίδευση των αιρετών στελεχών, που συντελεί στο να λαμβάνονται αποφάσεις χωρίς ευρύτερα ορθολογικά κριτήρια που να καλύπτουν το διπλό ρόλο του συνεταιρισμού ως μέσου αποτροπής της εκμετάλλευσης των μελών και επιχείρησης που πρέπει να ανταγωνίζεται τις άλλες ιδιωτικές μονάδες που λειτουργούν στις ίδιες αγορές. Προς την κατεύθυνση αυτή επιβάλλεται να μελετηθεί αναθεώρηση της συνεταιριστικής εκπαίδευσης, με τρόπο που να παρέχει στα αιρετά στελέχη, ίσως υποχρεωτικά, γνώσεις σχετικά με το σύγχρονο ρόλο και τη διοίκηση των συνεταιρισμών.

Ως δεύτερη αιτία του αυξημένου κόστους αναφέρεται η ανάπτυξη τρίτων μερών (κράτος, πολιτικοί, κόμματα) στη διοίκηση. Δυστυχώς, παραδοσιακά το κράτος και οι εκάστοτε κυβερνήσεις έχουν αναμειχθεί ενεργά σε θέματα συνεταιρισμών, είτε σε θέματα νομοθεσίας και πολιτικής, είτε σε θέματα δραστηριοτήτων. Δεν είναι μακριά από την πραγματικότητα αν υποστηριχθεί ότι κρατικές παρεμβάσεις προς μεγάλες συνεταιριστικές οργανώσεις (π.χ. τριτοβάθμιες, συνεταιριστικές εταιρείες, κεντρικές ενώσεις) ανάγκασαν τις παραπάνω οργανώσεις να αναλάβουν

ζημιογόνες δραστηριότητες, που είχαν ως μακροχρόνιο αποτέλεσμα -μαζί και με άλλες αιτίες βεβαίως- είτε την εξαφάνιση είτε τον περιορισμό των δραστηριοτήτων τους. Είναι φανερό ότι στις περιπτώσεις αυτές επιβαρύνονται πολλαπλά τόσο τα μέλη όσο και η κοινωνία που πληρώνουν το κόστος. Ωφελούνται βεβαίως τα διάφορα μέρη (π.χ. μεμονωμένα άτομα, πολιτικοί, τράπεζες, επιχειρηματίες, κόμματα) που εξυπηρετούν τα συμφέροντα τους, που ουσιαστικά χρηματοδοτούνται από το συνεταιρισμό. Είναι περιττό να τονισθεί ότι αυτά τα συμφέροντα δεν έχουν σχέση με εκείνα των μελών και τα βλάπτουν σημαντικά σε μακρόχρονη βάση.

10.3 Συμπεράσματα

Έχουμε εξετάσει τους σκοπούς των συνεταιρισμών και των άλλων επιχειρήσεων κάτω από τις υπάρχουσες συνθήκες αγοράς. Διαπιστώσαμε ότι οι συνεταιρισμοί μπορούν να βελτιώσουν τον ανταγωνισμό και να αποτρέψουν την ύπαρξη υψηλών μονοπωλιακών κερδών στην αγορά, μόνο όταν μπορούν να επιτύχουν κόστος λειτουργίας ανάλογο εκείνου των ιδιωτικών επιχειρήσεων, μπορούν να εφαρμόζουν ανταγωνιστικές στρατηγικές εσωτερικής και εξωτερικής μεγέθυνσης και έχουν ικανοποιητικό μερίδιο αγοράς, ώστε να επηρεάζουν τη διαμόρφωση των τιμών στην αγορά.

Στην περίπτωση αυτή, η δομή αγοράς τείνει πλησιέστερα προς μια κατάσταση που χαρακτηρίζει τον τέλειο ανταγωνισμό, με θετικές επιπτώσεις τόσο για τα μέλη του συνεταιρισμού, όσο και για το σύνολο της κοινωνίας. Αντίθετα, όταν το μερίδιο αγοράς των συνεταιρισμών

είναι μικρό, το κράτος λειτουργίας τους είναι σημαντικά υψηλότερο εκείνου των άλλων ιδιωτικών επιχειρήσεων που λειτουργούν στην ίδια αγορά και δεν έχουν τη δυνατότητα χρηματοδότησης ανταγωνιστικών στρατηγικών, τότε η παρουσία τους μπορεί να επιφέρει αρνητικές επιπτώσεις στον ανταγωνισμό και την ευημερία των μελών και της κοινωνίας. Αυτό συμβαίνει γιατί θα επιτρέψει στις ιδιωτικές επιχειρήσεις, που θα λειτουργούν χωρίς καμία πίεση, να αυξήσουν περισσότερο τις τιμές στην αγορά και να αποκτήσουν υψηλά μονοπωλιακά κέρδη.

Για την αποφυγή τέτοιων καταστάσεων, μια σειρά από μέτρα εξετάζονται όπως: εφαρμογή της αρχής της ελεύθερης συμμετοχής μελών, μεγέθυνση - συνεργασία συνεταιρισμών, χρηματοδότηση στρατηγικών, κατάλληλη αντιμετώπισή τους από τη σχετική με την αγορά και τον ανταγωνισμό, νομοθεσία, εκπαίδευση αιρετών στελεχών, αποφυγή παρεμβάσεων τρίτων και τιμολογιακή πολιτική με βάση την εξίσωση τιμής και οριακού κόστους.

10.4 Προβλήματα ανταγωνιστικότητας

Στο τέλος του 1992 ή αρχές του 1993 ανοίγουν διάπλατα όλες οι πύλες των κρατών - μελών της Ε.Ε. για την ελεύθερη διακίνηση εργαζομένων και κεφαλαίων ανάμεσα τους.

Έτσι δημιουργείται η ενιαία αγορά της Ε.Ε., όπου ο ανταγωνισμός των επιχειρήσεων θα είναι οξύτατος. Σε μια τέτοια αγορά και με πλήρη σχεδόν απουσία της κρατικής προστασίας προς τις Συνεταιριστικές Οργανώσεις, θα επιβιώσουν προφανώς μόνοι εκείνοι οι Συνεταιρισμοί, οι οποίοι θα είναι ανταγωνιστικοί.

Η ανταγωνιστικότητα των Συνεταιρισμών στην ενιαία αγορά της Ε.Ε. είναι μεγίστης σημασίας, διότι συνδέεται άμεσα με την βιωσιμότητά τους.

Ανταγωνιστικότητα Συνεταιρισμών ή άλλων επιχειρήσεων ονομάζουμε την ικανότητα τους να μπορούν να πουλούν τα προϊόντα τους σε μια αγορά όπου διαθέτουν και άλλες επιχειρήσεις ομοειδή προϊόντα, διατηρώντας ή και αυξάνοντας ακόμη το μερίδιο της αγοράς που ήδη κατέχουν.

Η έννοια της ανταγωνιστικότητας αναλύεται συνήθως στα εξής 4 βασικά στοιχεία.

- 1) Στις ανταγωνιστικές τιμές των προϊόντων.
- 2) Στην ανταγωνιστική ποιότητα των προϊόντων.
- 3) Στα αποδοτικά κανάλια διανομών.
- 4) Στην αποδοτική προβολή των προϊόντων.

Από αυτά τα τέσσερα συστατικά στοιχεία της ανταγωνιστικότητας, τον κύριο κορμό της αποτελούν οι **τιμές** και η **ποιότητα** των προϊόντων. Αυτά ακριβώς εννοεί ο κόσμος όταν αναφέρεται σε ανταγωνιστικότητα προϊόντων ή επιχειρήσεων. Παρόλα όμως αυτά, σε μια πλήρως ανταγωνιστική αγορά τα στοιχεία αυτά δεν επαρκούν και η συνδρομή των άλλων στοιχείων, των **καναλιών διανομών** και της **προβολής** γίνεται απαραίτητη για την αποδοτική λειτουργία των Συνεταιριστικών Οργανώσεων.

Ανταγωνιστικές τιμές προϊόντων ονομάζουμε τις τιμές εκείνες που είναι χαμηλότερες ή ίδιες με αυτές των ανταγωνιστικών επιχειρήσεων, με την προϋπόθεση βέβαια ότι οι τιμές αυτές καλύπτουν τουλάχιστον το κόστος παραγωγής ή απόκτησής τους. Διότι αν κάτι τέτοιο δεν συμβαίνει, τότε οι Συνεταιρισμοί θα λειτουργούν ζημιογόνα και αυτόματα δημιουργείται πρόβλημα βιωσιμότητάς τους.

Άρα, οι ανταγωνιστικές τιμές προϊόντων γίνονται σχεδόν ταυτόσημες με το ανταγωνιστικό (χαμηλό) κόστος λειτουργίας των Συνεταιριστικών Οργανώσεων, που τα παράγουν ή και τα διαθέτουν. Για αυτό, κάθε φορά που αναφερόμαστε σε ανταγωνιστικές τιμές προϊόντων των Συνεταιρισμών, εννοούμε ταυτόχρονα και ανταγωνιστικό κόστος λειτουργίας των Συνεταιρισμών αυτών.

Όταν λέμε ότι ένα προϊόν έχει **ανταγωνιστική ποιότητα** εννοούμε ότι έχει καλύτερη ποιότητα από την ποιότητα των προϊόντων που διαθέτουν οι ανταγωνιστικές επιχειρήσεις.

Όταν μιλάμε για **αποδοτικά κανάλια διανομών** εννοούμε ότι η επιχείρηση διαθέτει επαρκή και κατάλληλα κανάλια διανομών (αντιπρόσωποι, κλπ), μέσω των οποίων προωθεί τα προϊόντα της στην αγορά αναλλοίωτα, έγκαιρα και με το χαμηλότερο δυνατό κόστος.

Αποδοτική προβολή (διαφήμιση, δημόσιες σχέσεις κλπ) ονομάζουμε εκείνη που συμβάλλει περισσότερο στην αύξηση των πωλήσεων των προϊόντων της επιχείρησης, με το χαμηλότερο δυνατό κόστος.

Γενικά, οι Ελληνικές Αγροτικές Συνεταιριστικές Οργανώσεις κάθε βαθμού παρουσιάζουν μειωμένη ανταγωνιστικότητα έναντι αυτών των υπολοίπων χωρών της Ε.Ο.Κ. αλλά και έναντι των ιδιωτικών επιχειρήσεων της χώρας μας.

Κατά κανόνα, η μειωμένη ανταγωνιστικότητα των Συνεταιρισμών δεν οφείλεται στην ποιότητα των προϊόντων (τα οποία συνήθως υπερέχουν) αλλά κυρίως στα άλλα 3 στοιχεία, στις τιμές (κόστος), στα κανάλια διανομών και στην προβολή. Πράγματι, ενώ υπάρχουν εξαιρετικής ποιότητας συνεταιριστικά αγροτικά προϊόντα (π.χ. ελαιόλαδα, τυριά, κρασιά, κλπ) εντούτοις δεν κατακτούν μεγάλο μέρος της αγοράς, κυρίως εξαιτίας μη επαρκών και αποδοτικών καναλιών εμπορίας και ελάχιστης ή ανύπαρκτης προβολής (διαφήμιση, κλπ).

10.4.1 Τα αίτια της χαμηλής ανταγωνιστικότητας

Η χαμηλή ανταγωνιστικότητα των Ελληνικών Αγροτικών Συνεταιρισμών οφείλεται σε πολλά αίτια, άλλα από τα οποία επέδρασαν περισσότερο και άλλα λιγότερο και πολλές φορές συνδεόταν με την πολιτική κατάσταση της χώρας. Από αυτά θα αναφέρουμε τα σημαντικότερα.

1. Η ιστορική πορεία των Συνεταιρισμών στην Ελλάδα

Πράγματι, σε μεγάλο βαθμό οι δραστηριότητες των Συνεταιρισμών συνδέθηκαν πολλές φορές με κρατικές πρωτοβουλίες στον γεωργικό τομέα.

2. Οι θεσμικές παρεμβάσεις του κράτους

Οι συχνές αλλαγές της συνεταιριστικής νομοθεσίας, που πραγματοποιούσαν οι εκάστοτε κυβερνήσεις, επέδρασαν πολλές φορές αρνητικά στην ανάπτυξη του συνεταιριστικού κινήματος στη χώρα μας.

3. Ο διπλός ρόλος των Συνεταιρισμών

Ο επιχειρηματικός και ο διεκδικητικός ρόλος, που έπαιξαν κατά κανόνα οι Ελληνικοί Αγροτικοί Συνεταιρισμοί, δεν επέτρεψαν την σωστή ανάπτυξή τους και τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητάς τους.

4. Οι δότες εργασίες στους Συνεταιρισμούς

Είναι γνωστό ότι οι Αγροτικοί Συνεταιρισμοί στη χώρα μας εκτελούσαν πολλές φορές δότες εργασίες, όπως π.χ. συγκέντρωση αγροτικών προϊόντων για λογαριασμό του κράτους με σκοπό την στήριξη των τιμών των προϊόντων αυτών και συνεπώς των αγροτικών εισοδημάτων.

Οι δότες αυτές εργασίες εξυπηρετούσαν το διπλό ρόλο των Συνεταιρισμών αλλά υπέσκαψαν την επιχειρηματική ισχύ τους, διότι δημιούργησαν δομές και μηχανισμούς προσφοράς υπηρεσιών κατά εντολή. Έτσι δημιουργήθηκε βαρύς διαχειριστικός μηχανισμός στους Συνεταιρισμούς για εκτεταμένη δράση, αλλά όχι επιχειρηματική νοοτροπία για συμπίεση του κόστους λειτουργίας τους, για στελέχωση τους με ειδικούς στο Management στο Marketing, κλπ.

5. Παρανόηση του κοινωνικού ρόλου των Συνεταιρισμών

Είναι αλήθεια ότι ο κοινωνικός ρόλος των Συνεταιρισμών παρεξηγήθηκε έντονα και αδικαιολόγητα τόσο από τα Διοικητικά

Συμβούλιο και τα μέλη τους όσο και από το ίδιο το κράτος. Συνέπεια αυτής της νοοτροπίας είναι το υπεράριθμο προσωπικό, που προσλήφθηκε και υπηρετεί στις Συνεταιριστικές Οργανώσεις και το οποίο αύξησε σημαντικά το κόστος λειτουργίας τους και συνεπώς μείωσε ουσιαστικά την ανταγωνιστικότητά τους.

6. Έλλειψη ειδικών στελεχών

Παρόλες τις προσλήψεις υπεράριθμου προσωπικού στις Συνεταιριστικές Οργανώσεις, εν τούτοις υπάρχει αισθητή έλλειψη ειδικών στελεχών σε κρίσιμες λειτουργίες τους, όπως π.χ. στην εμπορία και εξαγωγές των αγροτικών προϊόντων, με αποτέλεσμα τα τμήματα αυτά να μην λειτουργούν αποδοτικά και τελική συνέπεια την μειωμένη ανταγωνιστικότητα των Συνεταιρισμών.

7. Η αβεβαιότητα εργασίας των συνεταιριστικών στελεχών

Πράγματι, τα συνεταιριστικά στελέχη και κυρίως τα υψηλότερης στάθμης αντιμετωπίζουν συχνά μεγάλη αβεβαιότητα στην εργασία τους, είτε στο τμήμα όπου εργάζονται είτε ακόμη στον ίδιο τον συνεταιρισμό. Και αυτό γιατί, ανάλογα με τα Διοικητικά Συμβούλια που εκλέγονται κάθε φορά, γίνονται μεγάλες μετακινήσεις Προϊσταμένων Τμημάτων ή ακόμη και απολύσεις Διευθυντών ή και Προϊσταμένων.

Αυτή η αβεβαιότητα είτε μειώνει την παραγωγικότητα της εργασίας τους είτε απομακρύνει τα στελέχη από το Συνεταιρισμό, διότι μόλις βρουν καλύτερη εργασία εγκαταλείπουν το Συνεταιρισμό. Συνέπεια αυτών είναι η μειωμένη αποδοτικότητα και συνεπώς η μειωμένη ανταγωνιστικότητα των Συνεταιρισμών.

8. Η δημοσιούπαλληλική νοοτροπία των συνεταιριστικών υπαλλήλων

Ο κανονισμός λειτουργίας των Συνεταιριστικών Οργανώσεων (μονιμότητα, αμοιβές σύμφωνα με τα χρόνια υπηρεσίας τους και όχι ανάλογα με τα προσόντα και την παραγωγικότητα εργασίας τους), δημιουργεί δημοσιούπαλληλική νοοτροπία στους Συνεταιρισμούς, με συνέπεια τη μείωση της αποδοτικότητας και της ανταγωνιστικότητάς τους.

9. Η ευρεία ανάμιξη αιρετών στη διαχείριση των Συνεταιρισμών

Είναι σχεδόν κανόνας στους Συνεταιρισμούς η έντονη ανάμιξη των αιρετών (Διοικητικών Συμβουλίων) και κυρίως του Προέδρου στη διαχείριση των Συνεταιρισμών, παρόλο ότι κατά κανόνα λείπει η ειδική γνώση και η μεγάλη πείρα τους και παρόλο ότι οι Συνεταιρισμοί αυτοί συνήθως διαθέτουν αρκετά αξιόλογα υπαλληλικά στελέχη (Διευθυντές, Προϊστάμενοι Τμημάτων, κ.α.)

Πράγματι τα Δ.Σ. αναλαμβάνουν οικονομικές δραστηριότητες χωρίς καμία γραπτή εισήγηση του Διευθυντή ή του αρμοδίου τμήματος της Συνεταιριστικής Οργάνωσης. Αποφασίζουν για τα πάντα, αφού ο Νόμος το προβλέπει, ο οποίος όμως προβλέπει και μεταβίβαση αρμοδιοτήτων του Δ.Σ. και σε υπαλλήλους των Συνεταιρισμών, η οποία όμως σχεδόν ποτέ δεν γίνεται.

Για παράδειγμα βλέπουμε τον Πρόεδρο του Δ.Σ. να αναλαμβάνει πωλήσεις προϊόντων, ακόμη και στο εξωτερικό, όπου συχνά ταξιδεύει χωρίς να γνωρίζει ξένη γλώσσα.

Έτσι γίνονται μεγάλα λάθη, είτε ενσυνείδητα είτε ασυνείδητα, τα οποία μερικές φορές γίνονται μοιραία για τη βιωσιμότητα των Συνεταιρισμών. Και η ευθύνη τους για αυτά είναι σχεδόν ανύπαρκτη, αφού σε μια Γενική Συνέλευση, που μπορούν συνήθως να ελέγχουν, απαλλάσσονται για αυτή την κακοδιοίκησή τους.

Τα υπαλληλικά στελέχη (Διευθυντής κ.α.) γίνονται συνήθως παθητικοί θεατές αυτής της κατάστασης, θελητά ή αθέλητα. Άλλωστε μια τέτοια τακτική τους βολεύει, αφού δεν αναλαμβάνουν σημαντικές δραστηριότητες, που απαιτούν εμπειριστατωμένες μελέτες ή μεγάλους κινδύνους. Ύστερα, ούτε οι σχέσεις τους διαταράσσονται με το Δ.Σ., ούτε η θέση τους διακυβεύεται.

10. Ο έντονος κομματισμός των Διοικήσεων

Ο κομματισμός των Διοικητικών Συμβουλίων είναι σχεδόν κανόνας ζωής στους Συνεταιρισμούς. Αυτό οφείλεται κυρίως στην προσπάθεια των κομμάτων να ποδηγετήσουν το συνεταιριστικό κίνημα ή στην προσπάθεια των αιρετών να αναπτύξουν κομματική δράση, για να έχουν δυνατότητες πολιτικής αξιοποίησής τους στο μέλλον.

Βέβαια, στον κομματισμό των Συνεταιρισμών Οργανώσεων συμβάλλει και ο τρόπος εκλογής των Δ.Σ. με χωριστά ψηφοδέλτια, τα οποία συνήθως είναι παραταξιακά, και τα οποία έτσι παρεμποδίζουν την εκλογή αξιόλογων αγροτών στο Δ.Σ. του Συνεταιρισμού τους, αφού δεν επιθυμούν να συμμετέχουν στις εκλογές με κομματική σημαία.

11. Το γαμηλό επίπεδο γνώσεις και πείρας των αιρετών

Τα Διοικητικά Συμβούλια των Συνεταιριστικών Οργανώσεων, που είναι αγρότες, στερούνται κατά κανόνα ειδικών γνώσεων και εμπειριών για τη διαχείριση εμποροβιομηχανικών δραστηριοτήτων που συνήθως πραγματοποιούν οι Συνεταιρισμοί.

Παρόλο όμως αυτό αναλαμβάνουν αμέσως μετά την εκλογή τους (χωρίς να παρεμβληθεί καμία περίοδος ενημέρωσής τους από το απερχόμενο Δ.Σ) τη διαχείριση των Συνεταιρισμών, χωρίς πολλές φορές να ζητήσουν την βοήθεια των υπαλληλικών στελεχών.

Έτσι, γίνονται σημαντικά λάθη, ελαττώνεται η αποδοτικότητα των Συνεταιρισμών.

12. Η έλλειψη επαρκών ιδίων κεφαλαίων στους Συνεταιρισμούς ή δύσκολη και ακριβή απόκτηση κεφαλαίων από ξένες πηγές

Είναι αλήθεια πως οι Ελληνικοί Αγροτικοί Συνεταιρισμοί στερούνται επαρκών ιδίων κεφαλαίων, διότι συνήθως έχουν μικρό αριθμό μελών με μικρή συνεταιριστική μερίδα και απροθυμία να επενδύσουν τυχόν κέρδη στην ανάπτυξη του Συνεταιρισμού.

Από την άλλη μεριά είναι δύσκολο για τους Συνεταιρισμούς να αποκτήσουν επαρκή κεφάλαια έγκαιρα και φθηνά από ξένες πηγές λόγω συνήθως της μικρής οικονομικής επιφάνειάς τους και της ζημιογόνου λειτουργίας τους.

Για τους λόγους αυτούς δεν μπορούν να αγοράσουν π.χ. επαρκή πρώτη ύλη για να λειτουργήσουν τα εργοστάσια τους, που έτσι λειτουργούν με μικρή αξιοποίηση της δυναμικότητάς τους, που οδηγεί σε υψηλό σταθερό και συνεπώς συνολικό κόστος. Όλα αυτά καταλήγουν σε

μείωση της αποδοτικότητάς και συνεπώς της ανταγωνιστικότητας των Συνεταιριστικών Οργανώσεων.

13. Το μικρό μέγεθος συνεταιριστικών μονάδων και η μεγάλη διαφοροποίηση στις δραστηριότητές τους

Κατά κανόνα οι Ελληνικοί Αγροτικοί Συνεταιρισμοί είναι μικρές οικονομικές μονάδες. Για αυτό δεν πετυχαίνουν οικονομίες μεγέθους ή κλίμακας στις διάφορες δραστηριότητές τους. Έτσι, η αποδοτικότητα λειτουργίας τους ελαττώνεται και συνεπώς η ανταγωνιστικότητά τους μειώνεται.

Η κατάσταση γίνεται ακόμη χειρότερη εξαιτίας της μεγάλης διαφοροποίησης των δραστηριοτήτων τους (ιδίως των Ενώσεων Αγροτικών Συνεταιρισμών), που απαιτεί περισσότερο προσωπικό, το οποίο συνήθως υποαπαχολείται και το μανάτζμεντ γίνεται δυσκολότερο.

14. Η έλλειψη συνεργασίας μεταξύ των Συνεταιρισμών

Η έλλειψη συνεργασίας μεταξύ των Συνεταιρισμών και καμία φορά ο ενδοσυνεταιριστικός ανταγωνισμός στην κατασκευή έργων υποδομής (εργοστάσια, διαλογητήρια - συσκευαστήρια, κλπ) ή στην εμπορία των αγροτικών προϊόντων οδηγεί σε υψηλό σταθερό κόστος λειτουργίας τους. Έτσι, η αποδοτικότητά τους και συνεπώς η ανταγωνιστικότητά τους μειώνεται.

15. Η καθολικότητα λειτουργίας των Συνεταιρισμών

Οι Συνεταιρισμοί αγοράζουν προϊόντα από όλα τα μέλη τους, ακόμη και αυτά που βρίσκονται στις πιο απομακρυσμένες περιοχές, πιστοί στον κοινωνικό ρόλο που επιτελούν. Αυτό όμως συντελεί στην

αύξηση του κόστους λειτουργίας τους και συνεπώς στη μείωση της ανταγωνιστικότητάς τους.

16. Οι μηχανισμοί παραοικονομίας στην Ελληνική Αγορά

Οι μηχανισμοί παραοικονομίας, που εξακολουθούν άφοβα να λειτουργούν στην Ελληνικό αγορά, ευνοούν τις ιδιωτικές επιχειρήσεις και μειώνουν ουσιαστικά την ανταγωνιστικότητά των Συνεταιριστικών Οργανώσεων.

Για παράδειγμα, τα εικονικά τιμολόγια, όσον αφορά τις ποσότητες ή και τις τιμές αγοράς των προϊόντων από τις ιδιωτικές επιχειρήσεις μειώνουν τις επιβαρύνσεις τους και έτσι οι συνεταιριστικές οργανώσεις γίνονται συγκριτικά λιγότερο ανταγωνιστικές.

Μετά τη διαπίστωση των παραγόντων που επέδρασαν αρνητικά στην ανταγωνιστικότητα των Συνεταιρισμών της Χώρας μας, θα πρέπει να ακολουθήσουμε μια αντίστροφη πορεία και να προσδιορίσουμε εκείνα τα μέτρα και τα μέσα που θα συμβάλλουν στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητάς τους. Μεταξύ αυτών αναφέρουμε τα εξής:

1. Πρόληψη Ειδικών Επιστημόνων

Σε όποια τμήματα δεν υπάρχουν Ειδικοί Επιστήμονες, π.χ. στο Μάρκετινγκ, στο Μάνατζμεντ κ.λ.π.. θα πρέπει να προσληφθούν Ειδικοί Επιστήμονες, με ικανοποιητικές αμοιβές, για να προσφέρουν αξιόλογο έργο που άμεσα βελτιώνει την ανταγωνιστικότητά των Συνεταιρισμών.

2. Οι προσλήψεις και οι τοποθετήσεις στελεχών στους Συνεταιρισμούς, να γίνονται με αξιοκρατικά κριτήρια και ύστερα από εισήγηση Ειδικών Υπηρεσιών

Αναμφισβήτητα, ο καθορισμός προσλήψεως στελεχών και η τοποθέτησή τους σε διάφορα Τμήματα πρέπει να γίνεται ύστερα από εισήγηση του Διευθυντή και των αρμοδίων Υπηρεσιών. Ίσως για αυτό να συνέβαλε αποφασιστικά ειδική Υπηρεσία της ΠΑΣΕΓΕΣ. Καμία πρόσληψη ή μετακίνηση υπαλλήλου να μη γίνεται χωρίς να υπάρχει αιτιολογική εισήγηση του Διευθυντή.

3. Εκπαίδευση αιρετών

Πριν αναλάβουν τα καθήκοντά τους τα νέα Δ.Σ των Συνεταιρισμών (τουλάχιστον 1-2 μήνες μετά την εκλογή τους) θα πρέπει να ενημερωθούν πρώτα από τα απερχόμενα Δ.Σ. και να περάσουν από ειδικά σεμινάρια διάρκειας τουλάχιστον 20-30 ημερών, όπως νομίζω ότι γίνεται στη Δανία.

4. Μείωση αρμοδιοτήτων των αιρετών ή υποχρεωτική ανάθεση αρμοδιοτήτων σε Διευθυντικά Στελέχη

Οι Συνεταιρισμοί σήμερα, εκτελώντας πολύπλοκες και δαπανηρές οικονομικές δραστηριότητες, θα πρέπει να έχουν και μεγάλες προσδοκίες επιτυχίας τους. Για αυτό θα πρέπει αυτές να γίνονται με ευθύνη ειδικών και όχι βάσει της εμπειρίας ή της βούλησης των Δ.Σ.

5. Ενθάρρυνση της συνένωσης ή και της συνεργασίας των Συνεταιρισμών

Οικονομικά κίνητρα, εκπαίδευση και άλλοι τρόποι πρέπει να συμβάλλουν στη συνένωση ή των συνεργασία Συνεταιρισμών στη χώρα μας ή και με άλλες χώρες για την αύξηση του μεγέθους λειτουργίας τους, βελτίωση της αποδοτικότητας και αύξηση της ανταγωνιστικότητάς τους.

6. Επαρκής, έγκαιρη και φθηνή χρηματοδότηση των Συνεταιρισμών.

Λόγω της μεγάλης σημασίας της χρηματοδότησης στην αγορά της πρώτης ύλης, την απασχόληση ειδικών στελεχών, την προβολή του Συνεταιρισμού κλπ., θα πρέπει να εξευρεθούν κατάλληλες πηγές χρηματοδότησης από το εσωτερικό (π.χ. δημιουργία Συνεταιριστικής Τράπεζας, ή μετατροπή της ΑΤΕ σε Συνεταιριστική Τράπεζα) ή από Συνεταιριστικές Τράπεζες των άλλων χωρών της ΕΟΚ.

7. Διαφάνεια της αγοράς

Πρέπει η αγορά να γίνει πιο διαφανής για να ισχύουν ίδιοι κανόνες λειτουργίας τόσο για τις συνεταιριστικές οργανώσεις όσο και τις ιδιωτικές επιχειρήσεις. Έτσι, θα βελτιωθεί αμέσως η ανταγωνιστικότητα των Συνεταιρισμών.

8. Βελτίωση του Θεσμικού πλαισίου των Συνεταιρισμών

Πράγματι χρειάζεται κάποια βελτίωση του υφιστάμενου Συνεταιριστικού Νόμου. Δεν νομίζω ότι χρειάζεται νέος νόμος. Ίσως θα ήταν καλύτερα να επανέλθουμε στον αρχικό νόμο 602/1915, που ήταν πράγματι πολύ καλός. Ίσως χρειάζεται κάποιες βελτιώσεις σε ορισμένα άρθρα του. Έτσι, πιστεύω πως θα επιτευχθεί περισσότερο η συμπόνια των συνεταιρισμών αγροτών της χώρας μας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11

ΑΝΑΓΚΗ ΣΤΡΟΦΗΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Οι νέες παγκόσμιες συνθήκες επιφυλάσσουν σοβαρές εκπλήξεις για τη μάζα του ελληνικού πληθυσμού. Και τούτο, διότι δεν έγινε η δέουσα προετοιμασία, ενώ η Ελλάδα διαθέτει προσόντα για διακεκριμένες επιδόσεις στο σύστημα της πλήρως ανταγωνιστικής οικονομίας και ανοικτής κοινωνίας. Το πλέον κρίσιμο σημείο για τους Έλληνες, γενικώς, είναι η αλλαγή της νοοτροπίας, ώστε να παύσουν να περιμένουν διαρκή και απεριόριστο συμπαράσταση του Κράτους έναντι ελάχιστης ανταποδόσεων.

Οι νέες συνθήκες απαιτούν αυτενέργεια, πρωτοβουλίες, συνεργασία, αλληλεγγύη. Παντού πρέπει να προηγούνται οι πολίτες και να ακολουθεί ως εγγυητής το κράτος και όχι το αντίστροφο, που είναι ακόμη ο κανόνας. Την αντιμετάθεση των ρόλων οφείλει να την επιδιώξει πρωτίστως η Κεντρική Διοίκηση.

Κατά τη νέα νοοτροπία, αποτελεί βραβεύσιμη επιλογή η επεξεργασία βιώσιμων αναπτυξιακών σχεδίων π.χ. από τις πεδινές περιφέρειες της χώρας, όπου να εντάσσονται με αμοιβαία ωφέλεια και οι γειτονικές ορεινές ζώνες και όχι εκβιασμός των κυβερνήσεων από τους ευνοημένους εκ της φύσεως πεδινούς πληθυσμούς για αύξηση των κρατικών παροχών. Η σύμφωνη προς τις νέες συνθήκες αλλαγή νοοτροπίας σημαίνει, κατά ένα άλλο παράδοξο παράδειγμα, να γραφούν ύμνοι για τη μετανάστευση, διότι δημιούργησε γέφυρες προωθήσεων των προϊόντων της ελληνικής γης και τεχντροπίας στις ξένες χώρες.

Πρωτοβουλία και ελευθερία για αυτοδύναμη και αυτόνομη δράση σημαίνει κατά προτεραιότητα κατάλληλη γνώση και επάρκεια μέσω των ή αναζήτηση αποκτήσεώς τους υπό συνεπείς όρους. Οι νέες τεχνολογίες έχουν εκμηδενίσει τις αποστάσεις και δεν απαιτούν πάντοτε τη φυσική μετακίνηση των ανθρώπων για να προωθήσουν τις υποθέσεις τους.

Ο συστηματικός μέχρι τώρα νομοθετικός φραγμός της περιφερειάς ενός γεωργικού συνεταιρισμού στα όρια μιας ή το πολύ δύο γειτονικών κοινοτήτων δεν συμβιβάζεται με τις τρέχουσες τεχνολογικές εξελίξεις.

Γενικότερα, το πνεύμα της νομοθετικής εξουσίας πρέπει να εκσυγχρονισθεί, ώστε να επιταχύνεται η αποδοτική αφομοίωση των νέων εξελίξεων. Είναι ανάγκη επίσης κατά περιοδικά διαστήματα να επανεξετάζονται παλαιότερα νομοθετήματα, τα οποία επεβλήθησαν υπό παρελθούσες συγκυρίες και δρουν καθηλωτικά στις παραγωγικές δυνάμεις της χώρας υπό τις εντελώς διαφοροποιημένες σύγχρονες συνθήκες.

Η παλαιότερη νοοτροπία ψηφίσεως ορισμένων νόμων γενικής εφαρμογής σε μια εν πολλής κλειστή και αυξημένης αυτάρκειας κοινωνία, με κύριον στόχο την ίση μεταχείριση των πολιτών, χάνει το ηθικό υπόβαθρο με τη μετάβαση στη συναλλακτική και υπερανταγωνιστική οικονομία των διαρκώς διευρυνόμενων συνόρων. Έτσι, δημιουργούνται συνθήκες επιλεκτικής ευνοίας ακόμη και σε περιπτώσεις αγαθών προθέσεων του νομοθέτη.

Αυτή η αδρανοποιός αδικία δεν είναι πάντοτε πρακτικώς διορθώσιμη, λόγω της πολυπλοκότητας των κοινωνικών θεμάτων. Την ορθότερη λύση αποτελεί τότε η περιστολή της αναμίξεως του κράτους σε

δραστηριότητες, οι οποίες δεν εμπίπτουν στα κατά εξοχή καθήκοντά του. Το σύγχρονο κράτος είναι υποχρεωμένο να δημιουργεί τις προϋποθέσεις και μόνο για την υπεύθυνη ανάληψη παντός είδους οικονομικών και κοινωνικών πρωτοβουλιών από τους πολίτες.

Η προαναφερόμενη νομοθετική νοοτροπία χαρακτηρίζει το μέγιστο μέρος του ισχύοντος στην Ελλάδα συνεταιριστικού δικαίου. Ο εκσυγχρονισμός του υπό τη μορφή συντόμων και ευέλικτων γενικών αρχών αποτελεί κατεπείγουσα ανάγκη για τις διευρυμένες προοπτικές της κοινωνικής οικονομίας του ΧΧΙου αιώνα. Εδώ εντάσσονται εκτός των συνεταιρισμών, τα ασφαλιστικά ταμεία, οι παντός είδους σύλλογοι και όλες οι πρωτοβουλίες εθελοντικής συμπαραστάσεως στα αδύναμα μέλη της κοινωνίας που έχουν ανάγκη συνδρομής.

Οι συνεταιρισμοί απαιτείται να αναγνωρισθούν ως πλήρως ανεξάρτητο εργαλείο στη διάθεση ελευθέρων πολιτών. Το πρώτο βήμα πρέπει να γίνει προς την κατεύθυνση της απαλλαγής της νομοθεσίας από τις πολυάριθμες και ποικίλες εξωτερικές παρεμβάσεις. Απεδείχθη ότι οι νομοθετικοί ακροβατισμοί ολοκλήρου του πολιτικού φάσματος κατά τον ΧΧον αιώνα στη ράχη των συνεταιρισμών οδήγησαν σε μεγάλη αποτυχία. Η Ελλάδα, ως μέλος της Ευρωπαϊκής Ενώσεως με τις σοβαρότερες οικονομικές δυσκολίες, θα έπρεπε να ενεργοποιήσει τους πολίτες μέσω προσιτών μηχανισμών, ώστε να επιταχυνθούν οι αναπτυξιακοί ρυθμοί. Ένα πρόσφορο εργαλείο για τη δραστηριοποίηση των μαζών χωρίς ολοκληρωμένη επαγγελματική κατάρτιση είναι ο συνεταιρισμός, αλλά στην Ελλάδα υπακούει και αυτός στον γενικό κανόνα της καθυστέρησης.

Η σύγκριση του ελληνικού προτύπου προς τα αντίστοιχα των άλλων ευρωπαϊκών χωρών καταδεικνύει πολλές ελληνικές αντιστοιχίες, χωρίς αυτές να αποτελούν αποδοτικότερες επινοήσεις. Χρειάζεται λοιπόν η σύγκλιση στους βασικούς κανόνες και ο περαιτέρω εκσυγχρονισμός προς τις νέες απαιτήσεις, ώστε να επιταχυνθούν οι αναγκαίες μεγαλύτερες επιδόσεις.

Το δεύτερο βήμα απαιτείται να γίνει από την πλευρά των επαγγελματιών, γεωργών και άλλων, ώστε να μην περιμένουν τη λύση στα προβλήματα τους από το κράτος, διότι εμπλέκονται σε φαύλους κύκλους. Ενδεικτικώς προτείνεται στη συνέχεια ένα ατελές δείγμα αρχών και ενεργειών για την αναδόμηση και τον αποπροσανατολισμό του ελληνικού συνεργατισμού προς τις πραγματικές εθνικές ανάγκες.

11.1 Αρχές που μπορούν ν' ανασυγκροτήσουν τον συνεταιρισμό

α) Η κοινωνικοποίηση των ελλειμμάτων έφθασε στο τέλος της, λόγω της οικονομικής και νομισματικής συγκλίσεως προς την Ευρωπαϊκή Ένωση. Ο θρήνος για αυτή την εκπνοή δεν θα πρέπει να προέλθει από τα χαμηλότερα οικονομικών και πολυαριθμότερα λαϊκά στρώματα. Η μέση ατομική ωφέλειά τους θα πρέπει να ήταν η ελάχιστη, αλλά συνοδεύθηκε από επιδέξιους θορύβους, ώστε να μην γίνεται αντιληπτή η αρνητική επίπτωση επί των πλέον αδυνάτων από το συνολικό έλλειμμα της εθνικής οικονομίας. Για λόγους κοινωνικής δικαιοσύνης θα έπρεπε να διενεργηθεί μια γενική απογραφή όλων ανεξαιρέτως των χαριστικών διαχειρίσεων και επιχορηγήσεων του δημοσίου χρήματος κατά τα τελευταία 35 έτη προ της

εφαρμογής του ΕΥΡΩ στην Ελλάδα. Υπενθυμίζεται εδώ ένα δείγμα ανάλογης κοινωνικής ευαισθησίας της ΑΤΕ, η οποία δημοσίευσε επετηρίδες των χορηγηθέντων ΜΜ-δανείων κατά τα έτη 1984 και 1985.

β) Η οικονομία προέχει της πολιτικής, ή άλλως, η πολιτική τίθεται στην υπηρεσία της οικονομίας. Απλούστερα, αυτό σημαίνει ότι το πολιτικό κόστος δεν ανταλλάσσεται έναντι οικονομικού κόστους, διότι το τελευταίο το υφίστανται μεγάλες μάζες πληθυσμού, ενώ από το πρώτο επωφελείται μόνο μια κομματική νομενκλατούρα.

γ) Η επιθεώρηση και ο έλεγχος σε όλες τις βαθμίδες της κρατικής και εν γένει συλλογικής δραστηριότητας θα πρέπει να αναγνωρισθεί κατεπειγόντως ως πρωτεύουσα αξία του δημοκρατικού συστήματος της χώρας. Ειδικότερα για τους συνεταιρισμούς, εδώ εντοπίζεται ο πρωταρχικός ρόλος του Κράτους, ώστε να γίνουν με βεβαιότητα και ασφάλεια τα επόμενα αναπτυξιακή βήματα. Παρήγορο είναι ότι ο πρόσφατος Ν 2538/1997 επανέλαβε την υπόσχεση του Ν 921/1979 για τη σύσταση Σώματος Ειδικών Ελεγκτών των συνεταιρισμών.

δ) Η παιδεία η πέρα της 9ετούς υποχρεωτικής, επαγιδεύθη στην Ελλάδα από αναχρονιστικούς μηχανισμούς. Ένα άτομο με επαρκή οικονομικά μέσα έχει περισσότερες και καλύτερες εκπαιδευτικές ευκαιρίες στο εξωτερικό παρά στη χώρα του, γεγονός που καταδεικνύει τη μεροληψία του συστήματος εις βάρος των οικονομικώς ασθενέστερων (ίσες ευκαιρίες σε άνισους, με νόμο). Δεν θίγονται βεβαίως εδώ τα προβλήματα ποιότητας, διαρθρώσεως των σπουδών κλπ.

Η συνεταιριστική παιδεία, ειδικότερα, είναι ανεπαρκέστατη, πλήρως ασυντόνιστη και εν πολλοίς συγκεχυμένη, όπως το γενικό κλίμα

περί συνεταιρισμών και οπωσδήποτε σπασμωδική και ετεροχρονισμένη. Στην υποχρεωτική εκπαίδευση, η διδασκαλία του συνεργατισμού, της αλληλεγγύης και της συλλογικής ευθύνης των ατόμων αποτελεί είδος σπανιότατο, έναντι του κατακλυσμού από τον ατομικό καταναλωτισμό. Χωρίς υπερβολή, αυξάνεται ταχύτερα ο αριθμός των νέων που δοκιμάζουν τις ψυχο-σωματοφθόρες ναρκωτικές ουσίες από εκείνους που ακούσουν ένα μάθημα συνεργατισμού και σκέπτονται ή εφαρμόζουν μια συνεταιριστική ιδέα.

Ευχής έργο θα ήταν η συγκροτούμενη νέα Σχολή Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων να αποκτούσε ένα τμήμα σπουδών Κοινωνικής Οικονομίας και με φιλοδοξίες μεταπτυχιακών και ερευνητικών προεκτάσεων. Έτσι θα αντλεί εκπαιδευμένα στελέχη και το Σώμα Ειδικών Ελεγκτών των συνεταιρισμών οψέποτε ήθελε συσταθεί.

ε) Επιτυχώς το Σύνταγμα προβλέπει αυτοδιοίκηση των συνεταιρισμών με βάση το νόμο και το καταστατικό. Καθήκον της νομοθετικής εξουσίας είναι να μην υποκαθιστά με αναλυτικούς νόμους το σπουδαίο ρόλο του καταστατικού στη συνεταιριστική προσπάθεια. Ο αναλυτικός νόμος προδικάζει εξάρτηση και καθιστά αναπότρεπτη τη ζημιογόνο διαχείριση, ενώ το ισχυρό καταστατικό προσανατολίζει στην αυτοδύναμη αποτελεσματικότητα. Η γενική δια νόμου ρύθμιση λεπτομερειών σε επίπεδο κράτους αδικεί τους αδυνάτους και δημιουργεί για τους ισχυρούς συνθήκες ραντών, επιτείνοντας τις κοινωνικές ανισότητες.

στ) Για να επανέλθει το κράτος στα φυσιολογικά όρια εξουσίας του επί των συνεταιρισμών θα πρέπει να επανακάμψει σε ένα γενικό περί συνεταιρισμών νόμο, όπου να ρυθμίζονται η έγκριση και καταγραφή των

καταστατικών και των μεταβολών τους, ο έλεγχος της τηρήσεων των καταστατικών και της χρηστής διαχειρίσεων, η φορολογική ελάφρυνση τουλάχιστον κατά το ήμισυ έναντι των άλλων μορφών επιχειρήσεων και περαιτέρω απαλλαγές δια συνεργασίες και συγχωνεύσεις ως και επιβραβεύσεις για εξαιρετες οικονομικές επιδόσεις, χρηματοδότηση εκπαιδευτικών και ερευνητικών προγραμμάτων κ.α.

ζ) Ελάφρυνση των γεωργικών συνεταιρισμών από το φόρτο του άνευ όρων συμβούλου ή συνεργάτου της κρατικής διοικήσεως και ίδρυση των Γεωργικών Επιμελητηρίων για να αντλούν οι γεωργοί, οι συνεταιρισμοί τους και το κράτος έγκυρες και τεκμηριωμένες επαγγελματικές και οικονομικές οδηγίες. Το πρόσφατο καταρτισθέν Μητρώο Αγροτών αποτελεί την πολύτιμη βάση για την οργάνωση των Γεωργικών Επιμελητηρίων, ώστε να αποκτήσουν και οι γεωργοί την ισότιμη επαγγελματική εκπροσώπησή τους.

η) Οι συνεταιρισμοί αποτελούν μια μορφή μικρό-μεσαίων επιχειρήσεων και πρέπει να εντάσσονται ρητώς σε όλες τις προσπάθειες διευκολύνσεως της αναπτύξεως τους μέσω της ελαφρύνσεως των διοικητικών διαδικασιών, που προωθεί εσχάτως η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την καταπολέμηση της ανεργίας και του κοινωνικού αποκλεισμού.

θ) Προτάσεις ορισμένων οργανωτικών ιδεών για ενσωμάτων στα καταστατικά, υποκείμενες βεβαίως στην εκούσια επιλογή τους από τους ενδιαφερομένους.

11.1 Προτάσεις οργανωτικών ιδεών

- Στους συνεταιρισμούς συμμετέχουν αυτόνομες εκμεταλλεύσεις δια αντιπροσώπου και σε ορισμένες κατηγορίες (καταναλωτικοί, αστικοί, πιστωτικοί, οικοδομικοί) συμμετέχουν άτομα.
- Πλήρης ελευθερία συμμετοχής σε συνεταιρισμό, χωρίς στεγνούς γεωγραφικούς περιορισμούς, όταν πληρούνται οι καταστατικές προϋποθέσεις εγγραφής και κατοχής της ιδιότητας του μέλους. Κατά συνέπεια, ουδείς συνεταιρισμός απολαμβάνει οιασδήποτε νομοθετημένης μονοπωλιακής καταστάσεως, ούτε επιβάλλεται ελάχιστος αριθμός μελών πέρα του αναγκαίου για τη συγκρότηση των οργάνων διοικήσεως και ελέγχου.
- Η αρχή της ελευθερίας είναι ασυμβίβαστη με τη διπρόσωπη συμπεριφορά στο συνεταιρισμό. Στον οικονομικών αδύναμο άνθρωπο ο λόγος του (η υπόσχεση δεσμεύσεώς του) είναι το ισχυρότερο κεφάλαιο και πρέπει να γίνεται σεβαστό. Η αίτηση εγγραφής στο συνεταιρισμό σημαίνει διαρκή και αμέριστο συνεργασία κατά της καταστατικές διατάξεις, ενώ στην περίπτωση διλήμματος η έξοδος είναι ανοικτή.
- Η ανοχή έναντι των οικονομικών, πολιτικών, θρησκευτικών ή φυλετικών διαφοροποιήσεων των μελών είναι δεδομένη στο συνεταιρισμό. Οι οικονομικές ανισότητες μεταξύ των μελών δεν απαλείφονται με την εξίσωση του δικαιώματος ψήφου όλων των μελών. Η υιοθέτηση αυτής της επιλογής από το καταστατικό καταστρατηγεί την αρχή της ελευθερίας περί αποδοχής εκάστου μέλους με τα γνήσια χαρακτηριστικά του. Αντιθέτως, η καταστατική

πρόσκληση στην κατανόηση και στον συμβιβασμό αποδοχής των διαφοροποιήσεων μεταξύ των μελών, ώστε να σφυρηλατηθούν μόνιμοι και συμπαγείς δεσμοί εκούσιας συνεργασίας, επιτρέπει την πολλαπλή ανά μέλος ψήφο μέχρι ενός ορίου, ώστε να αποτρέπεται η απόλυτος πλειοψηφία ενός ή δύο μελών.

Η απονομή δικαιώματος ψήφου σε όλα τα μέλη αποτελεί θεμελιώδη συνεταιριστική αρχή, ενώ η κλιμάκωση του αριθμού των ψήφων εξυπηρετεί την παραγωγικότητα.

Η πολλαπλή ψήφος να εκφράζεται από ένα και μόνο αντιπρόσωπο.

- Η διάρκεια της θητείας στα συμβούλιο διοικήσεως και ελέγχου πρέπει να ταυτίζεται με αριθμό λογιστικών χρήσεων. Επειδή δε η διαρκής πληροφόρηση και η διαφάνεια αποτελούν βασικές συνεταιριστικές αξίες, ενδείκνυνται η ολιγοετής διάρκεια της θητείας και η κυκλική ανά λογιστική χρήση μερική ανανέωση των μελών των συμβουλίων.
- Η προσφορά των αιρετών αξιωματούχων στο συνεταιρισμό είναι τιμητική και άμισθος. Οι αιρετοί θα αμειφθούν από τα αποτελέσματα της διαχειρίσεως τους, όπως και όλα τα μέλη, ενώ θα καλύπτονται απολογιστικός τα έξοδα παραστάσεως. Η επαγγελματική ιδιότητα των μελών είναι δεδομένη και απλώς εκλέγονται για μια θητεία προσθέτων καθηκόντων. Η συνεταιριστική ιδιότητα είναι βιωματική κατάσταση, ενώ η εκλογή στα διοικητικά καθήκοντα δεν προσδίδει την χροιά του ειδικού στελέχους. Έτσι τα αιρετά στελέχη επαγρυπνούν με τη ψυχραιμία και τη φροντίδα που απαιτεί το συμφέρον της ατομικής εκμεταλλεύσεώς τους, αποθαρρύνονται τα καιροσκοπικά άτομα από

την επιδίωξη αναλήψεως διοικητικών καθηκόντων και αναγνωρίζεται ο πραγματικός ρόλος στα έμπειρα υπαλληλικά και εξωτερικά στελέχη.

- Η 12μηνός λογιστική χρήση του συνεταιρισμού πρέπει να ταυτίζεται προς το έτος εμπορίας των διαχειριζομένων προϊόντων. Στην περίπτωση πολλών προϊόντων ή δραστηριοτήτων είναι προτιμότερη η ίδρυση εξειδικευμένων συνεταιρισμών. Το όφελος της ορθής διαχειρίσεως είναι πάντοτε μεγαλύτερο από την υποτιθέμενη εξοικονόμηση σταθερών δαπανών από τις μεγάλες μονάδες, οι οποίες είναι δύσκολες στη διαχείριση, αποξενώνονται από τα μέλη και ρέπουν προς την αδιαφάνεια.

Ο κατακερματισμός κατά προϊόν ή δραστηριότητα προσφέρεται για την κατά έκταση διεύρυνση της συνεργασίας και την καθετοποίηση της παραγωγής. Η επιδιωκόμενη μέχρι τώρα κλαδική συνεργασία, δια μέσου των γενικών συνεταιρισμών και χωρίς αυτονομία, δεν απέδωσε.

- Η εξόφληση των συνεταιριστικών μερίδων στα εξερχόμενα μέλη πρέπει να γίνεται στο άρτιο, όταν δεν υπάρχουν χρέη. Η υπεραξία των συνεταιριστικών μερίδων αποτελεί προϊόν της συνεργασίας και πρέπει να παραμένει ως κεκτημένη περιουσία του συνεταιρισμού προς χρήση και από τις επερχόμενες γενεές. Έτσι, διευκολύνεται η εγγραφή των νέων μελών και δεν κλονίζεται η κεφαλαιακή συγκρότηση του συνεταιρισμού κατά την αποχώρηση των παλαιών μελών. Παρομοίως, τα αποθεματικά κεφάλαια του συνεταιρισμού πρέπει να διανέμονται σε περίπτωση διαλύσεως. Μέχρι να συσταθεί νέος συνεταιρισμός της αυτή ή παραπλήσιας δραστηριότητας στην περιφέρεια μπορεί να

προβλέπεται η εκμετάλλευση των κεφαλαίων αυτών από ένα Ταμείο Συνεταιριστικής εκπαιδύσεως και Αναπτύξεως.

- Ο κατά λογιστική χρήση και κατά προϊόν ή δραστηριότητα πλήρης, αναλυτικός και έγκαιρος οικονομικός απολογισμός αποτελεί κορυφαία πράξη της συνεταιριστικής ζωής. Ανελλιπή πρέπει επίσης να είναι η ενημέρωση επί του ετησίου προϋπολογισμού και επί των μακροχρονίων προγραμμάτων και προοπτικών.
- Η συμμετοχή στα εποπτικά συμβούλια διευθυντικών στελεχών ισαριθμών προς τα αιρετά μέλη προσδίδει ισχύ.
- Η συμμετοχή σε ενώσεις συνεταιρισμών αποτελεί επιλογή των γενικών συνελεύσεων. Η αντιπροσώπευση των συνεταιρισμών στις ενώσεις γίνεται αποκλειστικώς από μέλη των διοικητικών συμβουλίων των συνεταιρισμών. Στα συμβούλια των ενώσεων εκλέγονται νομικά πρόσωπα.

Ο συνεταιρισμός δεν δοκίμασε την τύχη του στην Ελλάδα κατά τον ΧΙΧο αιώνα, οπότε εμφανίσθηκε και εξαπλώθηκε στην Ευρώπη. με κυβερνητική πρωτοβουλία εγκαινιάσθηκε ο θεσμός στη δεύτερη δεκαετία του ΧΧου αιώνα και αναπτύχθηκε με αξιόλογα αποτελέσματα σε πολλές δραστηριότητες και γεωγραφικές περιοχές, ιδιαιτέρως δε σε περιόδους δυσμενών συγκυριών.

Τη μεγαλύτερη εμμονή στο συνεταιριστικό σχήμα επέδειξε ο αγροτικός πληθυσμός, αφού επί δεκαετίες η πλειοψηφία του διετέλεσε μέλος του και χρησιμοποίησε τις υπηρεσίες του σε ποικίλη έκταση. Παρά την ευρεία εξάπλωση του συνεταιρισμού, τα αποτελέσματα λειτουργίας

του δεν θεωρήθηκαν ικανοποιητικά. Επί μακρά λοιπόν ευρέθη στο κέντρο του γενικού ενδιαφέροντος για βελτίωση της αποδοτικότητας.

Την υψηλή αποστολή του συνεταιρισμού ανεγνώρισε με συνταγματική διάταξη η Πολιτεία και αναβάθμισε το γενικό κλίμα, ιδιαίτερος μετά τον προσανατολισμό της Χώρας προς τις Ευρωπαϊκές Κοινότητες.

Δεν αντλήθηκαν όμως επαρκή διδάγματα από την Ευρωπαϊκή εμπειρία και η Ελλάδα επέλεξε ειδική συνεταιριστική ατραπό, με πρόσθετες δυσχέρειες κατά τη διαδρομή και εμφανή αποτελέσματα τη συσσώρευση κοπώσεως και την απώλεια πίστεως.

Ο αποπροσανατολισμός απεδόθη στην υπερβολική κυβερνητική παρέμβαση, η οποία βρήκε πρόσφορο έδαφος εξ αιτίας του ελλείμματος παιδείας. Η φαινομενική δε συγκυρία οικονομικής ανέσεως στους κρατικούς πόρους ενίσχυσε τις πεποιθήσεις για την παντοδυναμία του κράτους και κλόνισε τα θεμέλια της συνεταιριστικής πρακτικής.

Οι συναρπαστικές ιστορίες δημιουργούν κλίμα αδημονίας για τη διάρκεια και την κατάληξη. Στα πρόθυρα του ΧΧΙου αιώνα η Ελλάδα κάνει τον συνεταιριστικό απολογισμό της και τον βρίσκει αποκαρδιωτικό. Το μέλλον απειλεί και ίσως αποδειχθεί στενόχωρο για πολλά μέλη της κοινωνίας, ενώ το Κράτος επανακάμπτει σε γνησιότερο και λιγότερο γενναιόδωρο ρόλο.

Ως λύση ανάγκης επανεξετάζεται ο συνεταιρισμός, το παλαιό εργαλείο σε νέα διάταξη, με τα προγενέστερα μέλη - αντικείμενα εξωτερικών επεμβάσεων σε ρόλο πρωταγωνιστικό και αυτόνομο. Αυτή η

επιλογή φαίνεται αναπόφευκτη, διότι, υπό τις συνθήκες της παγκοσμιοποιημένης οικονομίας των εξειδικευμένων γνώσεων, ουδείς πλέον δύναται μόνος του να ανταποκριθεί στην ανηλεή ανταγωνισμό.

Απαιτούνται οικονομίες κλίμακας, συνεργασίες συμπληρωματικότητας προσφορά ολοκληρωμένων υπηρεσιών υψηλής ποιότητας, αλλά και κατανόηση ότι όλοι οι άνθρωποι κατοικούν σε ένα μεγάλο χωρίο, τη Γη. Σε αυτές τις απαιτήσεις θα δυνηθεί να ανταποκριθεί η πλειοψηφία του ελληνικού λαού (όλων των λαών) χωρίς την αλληλοβοήθεια και τη συνεργασία, όταν δεν πλεονάζει η εξωτερική βοήθεια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 12

ΚΥΡΙΟΤΕΡΑ ΘΕΜΑΤΑ ΚΑΙ ΚΡΙΣΙΜΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

Αυτό το τελευταίο μέρος συνοψίζει και τονίζει τα κύρια σημεία που προέκυψαν από τη μελέτη:

1. Πού θα βρεθούν οι ηγέτες για τη μελλοντική ανάπτυξη;

Η ίδια η φύση των συνεταιρισμών απαιτεί την ύπαρξη αιρετών ηγετών προερχόμενων από τα μέλη καθώς και επαγγελματίες με υπαλληλική σχέση. Κατά τα τελευταία είκοσι χρόνια, είχε δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στην επιλογή και στην εκπαίδευση της δεύτερης ομάδας αλλά πολύ λιγότερα έγιναν για την πρώτη ομάδα. Στα επόμενα είκοσι χρόνια πρέπει να δοθεί προτεραιότητα σε διαδικασίες που θα στοχεύουν στην ανάδειξη εθελοντών υψηλού επιπέδου για να καταλάβουν ηγετικές θέσεις.

Θα πρέπει να συγκροτηθεί ένα ευρύ σώμα αιρετών ηγετών, γυναικών και ανδρών, που δεν θα στοχεύει μόνο στην επιτυχία των συνεταιρισμών αλλά θα φροντίζει επίσης για την οικοδόμηση μιας νέου είδους κοινωνίας. Οι άριστοι ηγέτες δεν θα αντιμετωπίζουν τους συνεταιρισμούς ως αυτοσκοπό, αλλά περισσότερο ως μέσο για μια καλύτερη τάξη πραγμάτων. Χωρίς αιρετούς ηγέτες, οι επιχειρηματικής νοοτροπίας μάνατζερς και οι τεχνοκράτες θα τείνουν να αξιολογούν και να κατευθύνουν τους συνεταιρισμούς κυρίως με επιχειρηματικά κριτήρια. Τα επείγοντα σύγχρονα προβλήματα των συνεταιρισμών πρέπει να παύσουν να αποτελούν αποκλειστικό αντικείμενο των ειδικών και των

τεχνοκρατών και να γίνουν αντικείμενο που ενδιαφέρει επίσης τα απλά μέλη.

Δεν είναι υπερβολή να λεχθεί ότι η ποιότητα των συνεταιρισμών θα εξαρτηθεί από το αν τους διοικούν ηγέτες υψηλού επιπέδου, όχι απαραίτητα υπεράνθρωποι αλλά δημοκρατικοί ηγέτες που συμμετέχουν στην ευθύνη με άλλους σε ομάδες μεγάλες ή μικρές. Λέγεται ότι οι ηγέτες πρώτης κατηγορίας προσελκύουν άτομα πρώτης κατηγορίας να συνεργασθούν μαζί τους, ενώ οι ηγέτες δεύτερης κατηγορίας προσελκύουν άτομα τρίτης κατηγορίας για να τους υπηρετήσουν.

Για την εκπαίδευση και την προετοιμασία αιρετών ηγετών, τα συνεταιριστικά συστήματα που συνδέονται με εκπαιδευτικά ιδρύματα και προγράμματα διαρκούς επιμόρφωσης θα βρίσκονται σε πλεονεκτική θέση έναντι αυτών που δεν έχουν τέτοιες διασυνδέσεις.

2. Θα κατορθώσουν οι συνεταιρισμοί να διαδώσουν το μήνυμά τους;

Είναι δύσκολο να βρεθεί κάποιος που να νομίζει ότι οι συνεταιρισμοί αξιοποιούν τώρα τα μέσα επικοινωνίας εξίσου καλά όπως το έκαναν πριν από σαράντα χρόνια. Οι συνεταιριστές είναι περισσότερο αποτελεσματικοί στην επικοινωνία στην εποχή του πολυγράφου, αλλά η εποχή της ηλεκτρονικής επικοινωνίας φαίνεται να έχει ξεπεράσει πολλούς από αυτούς.

Λέγεται ότι κάθε θεσμός εξαρτάται από τρεις παράγοντες: Διαχείριση, επιχειρηματικότητα, επικοινωνία.

Το συνηθισμένο δελτίο ενός συνεταιριστικού επιχειρηματικού συστήματος είναι συνήθως ένας εντελώς αναποτελεσματικός τρόπος επικοινωνίας ακόμη και με τα μέλη.

Το έντυπο, ως μέσο επικοινωνίας, φαίνεται να είναι πολύ αποτελεσματικό, όταν είναι ένα μικρό φιλικό φυλλάδιο για τα μέλη ή ένα σοβαρό περιοδικό για την ηγετική ομάδα.

Η παραδοσιακή ραδιοφωνική και τηλεοπτική διαφήμιση, η οποία απλώς επιδιώκει να εκτοπίσει ή να ανταγωνιστεί άλλες επιχειρήσεις δεν θα είναι στο μέλλον ο καλύτερος τρόπος διάδοσης του συνεταιριστικού μηνύματος.

Στα χρόνια που έρχονται, οι εθνικές συνεταιριστικές κινήσεις και τα μεγάλα επιχειρηματικά συστήματα θα χρειαστεί να δημοσιεύουν περιοδικά με ερευνητικές εργασίες και μελέτες μελλοντικών προοπτικών.

3. Μπορεί να ενθαρρυνθεί και να ζωογονηθεί η εκπαίδευση;

Ίσως δεν μπορεί, αν περιορίζεται απλώς σε εμπορικά ζητήματα και μόνο σε επιχειρηματικά θέματα, αλλά μπορεί να συμβάλει ουσιαστικά αν η εκπαίδευση ερμηνεύεται με την ευρύτατη δυνατή έννοια.

Μια συνεταιριστική οργάνωση, που δεν είναι ταυτόχρονα επιχείρηση και εκπαιδευτικός οργανισμός, χάνει μεγάλο μέρος του ρόλου που μπορεί να παίζει στην κοινωνία.

Σε μια χώρα που ζει κάτω από ένα σκληρό και καταπιεστικό καθεστώς, ένα καλό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ενέχει, σε κάποιο βαθμό τουλάχιστον, στοιχεία ανατροπής τους.

Μεγάλες προσπάθειες πρέπει να καταβληθούν σε μια χωρίς προηγούμενο κλίμακα για την εκπαίδευση των πολιτών για το μέλλον.

Αν το διοικητικό συμβούλιο δεν δείξει ιδιαίτερο ενδιαφέρον και δεν αναλάβει ευθύνη για την εκπαίδευση, υπάρχει σοβαρός κίνδυνος να παραμεληθεί η εκπαίδευση εντελώς.

4. Ποιος είναι ο κατάλληλος ρόλος της κυβέρνησης;

Να ενθαρρύνει, να έχει φιλικές διαθέσεις και μερικές φορές να προσφέρει οικονομική υποστήριξη αλλά ποτέ να μην κυριαρχεί, να μη διοικεί και να μην επιδιώκει να διευθύνει τις συνεταιριστικές οργανώσεις.

Στην επόμενη εικοσαετία, οι σχέσεις με την κυβέρνηση θα αποτελέσουν πιθανότατα ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα για τους συνεταιρισμούς πολλών χωρών.

Οι συνεταιρισμοί που επιδιώκουν να βελτιώσουν την κατάσταση των φτωχών θα χρειάζονται ειδική υποστήριξη από την κυβέρνηση, αλλά και πάλι πρέπει να είναι υποστήριξη χωρίς γραφειοκρατική και ασφυκτική διαδικασία επίβλεψης.

Αν οι συνεταιρισμοί πρόκειται να χρησιμοποιηθούν ως αποτελεσματικά εργαλεία οικονομικής ανάπτυξης, έμπειροι συνεταιριστές πρέπει να μετέχουν στη διαδικασία εθνικού προγραμματισμού.

Πολύ συχνά ο σφιχτός κυβερνητικός εναγκαλισμός συνιστά φιλί θανάτου για τους συνεταιρισμούς.

5. Από πού θα προέλθουν τα αναγκαία κεφάλαια;

Μακροπροθέσμως θα προέλθουν από τα ίδια τα μέλη. Τα άτομα που χρησιμοποιούν τις υπηρεσίες τους συνεταιρισμού, χωρίς να συμμετέχουν στη χρηματοδότησή του, αποτελούν μόνο βάρος για την οργάνωση.

Ιδιαίτερα οι συνεταιρισμοί εργατών θα πρέπει να δημιουργήσουν ισχυρά συστήματα αυτοχρηματοδότησης σε μακροχρόνια βάση.

Ένα ισχυρό σύστημα αποταμίευσης και πίστης αποτελεί το ουσιαστικό θεμέλιο για κάθε συνεταιριστική ανάπτυξη, αν και ίσως αυτό να μην αποτελεί το πρώτο βήμα σε καταστάσεις ακραίας φτώχειας.

Κάθε συνεταιριστικό σύστημα θα πρέπει να είναι οργανικά συνδεδεμένο με ένα σύστημα συνεταιριστικής πίστης και τραπεζικών εργασιών.

Οι συνεταιρισμοί που έχουν ενσωματωμένη στη λειτουργία τους μια μέθοδο αυτόματου σχηματισμού κεφαλαίου, επιλέγοντας αυτό τον τρόπο αντί της συσσώρευσης κεφαλαίου από κέρδη, θα βρίσκονται σε πλεονεκτική θέση στο μέλλον.

Οι συνεταιρισμοί θα χρειάζονται στο μέλλον ένα προωθημένο σύστημα διεθνών τραπεζικών εργασιών.

6. Θα χρειαστεί ένα ιδιαίτερο είδος μάνατζμεντ;

Ναι, αν οι συνεταιρισμοί πρόκειται να διαφέρουν ουσιαστικά από άλλα είδη επιχειρήσεων. Οι μάνατζερς και η επιχειρηματική ηγεσία της

κίνησης, θα χρειάζεται τις ικανότητες και τις τεχνικές γνώσεις που απαιτούνται στις άλλες επιχειρήσεις και επιπλέον καλή γνώση των συνεταιρισμών και της ξεχωριστής θέσης τους στον επιχειρηματικό κόσμο.

Οι μάνατζερς στις μεγάλες καπιταλιστικές επιχειρήσεις, έχουν γενικά πολύ μεγαλύτερο έλεγχο σε αυτές από ότι οι ιδιοκτήτες. Στους συνεταιρισμούς πρέπει να εκτιμούν τα μέλη ως ιδιοκτήτες και να μοιράζονται τον έλεγχο με τους αιρετούς ηγέτες. Η ηγεσία στους συνεταιρισμούς είναι κυρίως θέμα ομαδικής εργασίας.

Στους μεγαλύτερους συνεταιρισμούς του μέλλοντος η κορυφή του μάνατζμεντ θα αποτελείται από ομάδες, με κεντρικό στόχο την ανάληψη ευθύνης από άτομα με ιδιαίτερη εξειδίκευση στο συντονισμό εξαιρετικά πολύπλοκων αποφάσεων.

Σε ορισμένα στάδια κατάρτισης διευθυντικών στελεχών πρέπει να συμμετέχουν και αιρετοί ηγέτες μαζί με τα υπαλληλικά στελέχη.

Το μελλοντικό μάνατζμεντ θα πρέπει να δώσει ιδιαίτερη προσοχή στην ενδυνάμωση της δημοκρατίας στο χώρο εργασίας.

7. Ποια είναι η θέση και ποίος ο ρόλος των γυναικών στους συνεταιρισμούς;

Οι συνεταιρισμοί στους οποίους αναγνωρίζονται πλήρως τα talέντα και οι ικανότητες των γυναικών, θα βρίσκονται σε πλεονεκτική θέση στο μέλλον.

Σε ορισμένα μέρη του κόσμου, υπάρχουν ενδείξεις ότι ορισμένα είδη συνεταιρισμών, όπως κατοικίας για παράδειγμα, αναπτύσσονται ταχύτατα με την επίδραση και την ηγεσία γυναικών.

Η συμμετοχή γυναικών και ανδρών σε όλα τα θέματα των συνεταιρισμών πρέπει να εξασφαλίζεται με ίσους όρους. Ένας ειδικό και ξεχωριστός ρόλος για τις γυναίκες θα πρέπει να συνεχίζεται μόνο όπου οι πολιτιστικές και θρησκευτικές παραδόσεις το επιβάλλουν.

8. Ποιος θα βοηθήσει τους συνεταιρισμούς του Τρίτου Κόσμου;

Η διεύθυνση και οι πολιτικές βοήθειες θα πρέπει, ιδεωδώς, να προέρχονται από την ίδια τη συνεταιριστική κίνηση, με τη βοήθεια άλλων οργάνων, ιδιαίτερα των οργανώσεων των Ηνωμένων Εθνών.

Πρωταρχικός ρόλος στο συντονισμό της βοήθειας προς τον Τρίτο κόσμο πρέπει να ανατεθεί στη Διεθνή Συνεταιριστική Ένωση από τις οργανώσεις - μέλη της.

Σε γενικές γραμμές τα προγράμματα βοήθειας υποφέρουν, επί μακρύ χρόνο, από έλλειψη συντονισμού και συγκέντρωσης.

Η διμερή βοήθεια μεταξύ κυβερνήσεων αποδεικνύεται η λιγότερο ικανοποιητική μορφή για την εγκαθίδρυση γνήσιων και σταθερών συνεταιριστικών κινήσεων. Αυτό που χρειάζεται είναι περισσότερη βοήθεια από ανθρώπους σε ανθρώπους.

9. Ποια θα είναι η Διεθνής Συνεταιριστική Ένωση στο μέλλον;

Η παγκόσμια συνεταιριστική κίνηση στο μέλλον θα συνεχίσει να έχει ανάγκη από ένα αποτελεσματικό συντονιστικό όργανο και ένα κεντρικό σημείο αναφοράς για τη διασφάλιση ικανοποιητικής διεύρυνσης και ανάπτυξης σε όλα τα μέρη του κόσμου. Αυτός είναι ο ιστορικός ρόλος της Διεθνούς Συνεταιριστικής Ένωσης. Η Κεντρική Επιτροπή θα πρέπει να εξετάσει τη χρησιμότητα εκπόνησης μιας μελέτης που θα παρουσιάσει το σημερινό ρόλο, τη δομή και τη χρηματοδότηση της ΔΣΕ, ιδιαίτερα σε ότι αφορά τα διεθνή προβλήματα του μέλλοντος.

10. Πόσο σχετικοί είναι οι συνεταιρισμοί για το μέλλον;

Μια από τις ισχυρότερες τάσεις στις σύγχρονες οικονομίες είναι προς τη σύγκλιση των δύο πιο ισχυρών θεσμών: Μεγάλες επιχειρήσεις και ισχυρές κυβερνήσεις. Η μόνη εναλλακτική επιλογή που απομένει στους πολίτες είναι να σχηματίσουν δικές τους ομάδες, ιδιαίτερα συνεταιρισμούς.

Δεν υπάρχει τίποτε πολυτιμότερο στη ζωή από το άτομο, αλλά ο καθένας μας θα ανακαλύψει ότι χρειάζεται την ομάδα για να θωρακίσει και να διασώσει την ατομικότητά του, ώστε να μη συντριβεί και να αποτελέσει στοιχεία της μάζας.

Σε μια εποχή τρομακτικής δύναμης των μεγάλων επιχειρήσεων, ο συνεταιριστικός τρόπος δράσης αποτελεί το μοναδικό τρόπο με τον οποίο οι μεγάλες μάζες των ανθρώπων μπορούν να ασκήσουν και να απολαύσουν τα δικά τους συλλογικά δικαιώματα και επιπλέον χωρίς να εκμεταλλεύονται ο ένας τον άλλο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 13

ΤΕΛΙΚΟ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Την ανάγκη προσαρμογής μας στις νέες συνθήκες, που είναι έντονα ανταγωνιστικές. Ακούσαμε από τους κορυφαίους ξένους εισηγητές τις κατευθύνσεις που ακολουθεί η ανασύνταξη των Ευρωπαϊκών Συνεταιρισμών, οπότε και τα μηνύματα για τους ελληνικούς συνεταιρισμούς είναι σαφή. Απαιτείται εσωτερική εξυγίανση για εξασφάλιση οικονομικής και λειτουργικής αποτελεσματικότητας. Πρέπει να ξεχάσουμε τη στήριξη σε δότες εργασίες και να αναπτύξουμε υπεύθυνες επιχειρηματικές πρωτοβουλίες, στηριζόμενοι σε εξειδικευμένα στελέχη. Χωρίς να απεμπολούμε τις αρχές μας και ιδιαίτερα τις συμμετοχικές διαδικασίες, οφείλουμε να επωφεληθούμε από τα πλεονεκτήματα του μεγάλου μεγέθους, που στην περίπτωση των συνεταιρισμών κατακτώνται με συγχωνεύσεις και συνεργασίες. Αυτό που έχει σημασία στους συνεταιρισμούς είναι η συγκέντρωση των οικονομικών δραστηριοτήτων. Το όπλο και το χρέος των συνεταιρισμών είναι η διασυνεταιριστική συνεργασία, οριζόντια και κατακόρυφα, ακόμη και μεταξύ των διαφορετικών κατηγοριών συνεταιρισμών. Αντί για την αντιπαράθεση, θα πρέπει να αναζητήσουμε τα σημεία επαφής και συνεργασίας προς το κοινό συμφέρον. Θα πρέπει ακόμη να αναζητηθούν οι δυνατότητες συνεργασίας με συνεταιρισμούς άλλων χωρών, γιατί σε ευρωπαϊκό επίπεδο ακόμη και οι εθνικού επιπέδου μεγάλοι συνεταιριστικοί φορείς δεν αποτελούν, παρά μικρομεσαίες επιχειρήσεις.

Οι συνεταιρισμοί για το γεωργικό τομέα αποτελούν έρεισμα αναντικατάστατο. Ιδίως σε χώρες με μεγάλο αριθμό μικροκαλλιεργητών,

είναι η απαραίτητη συνέχεια των οικογενειακών αγροτικών τους εκμεταλλεύσεων. Η συμπίεση των τιμών αγοράς, την οποία συνεπάγεται ο εντονότερος ανταγωνισμός, θα συμπίεσει τα εισοδήματα των παραγωγών, εκτός αν οι παραγωγοί χρησιμοποιήσουν το όπλο του συνεταιρισμού για αντιστοιχεί συμπίεση των στοιχείων του κόστους. Η επιτυχία των συνεταιρισμών σε αυτό το ρόλο θα εξαρτηθεί τα μέγιστα από την προσφορά υπηρεσιών με το μικρότερο δυνατό κόστος και από τη μεταξύ τους συνεργασία για να επωφεληθούν από το συνολικό μεγάλο μέγεθος, που σχηματίζεται από το άθροισμα των μικρών μονάδων.

Η ανάγκη οριοθέτησης των ρόλων κράτους και συνεταιρισμών. Το ελληνικό σύνταγμα υποχρεώνει το κράτος να φροντίζει για την ανάπτυξη των συνεταιρισμών. Βεβαίως δεν εννοούμε να τείνουμε χείρα ελεημοσύνης. Αυτή η νοοτροπία δεν υπάρχει πλέον. Έχει όμως την υποχρέωση να δημιουργεί συνθήκες τέτοιες που να επιτρέπουν σε αυτό το θεσμό, του οποίου έχει από το σύνταγμα την υποχρέωση να φροντίζει την ανάπτυξη, να του δημιουργεί συνθήκες που να μπορεί να αντιμετωπίζει με ίδια όπλα τον υπάρχοντα ανταγωνισμό.

Ο ρόλος του κράτους πρέπει να περιορισθεί στη δημιουργία πρόσφορων συνθηκών δραστηριοποίησης των συνεταιρισμών, χωρίς παρεμβάσεις και αποπροσανατολισμό τους από το έργο, που οι ίδιοι οφείλουν υπεύθυνα να αναλάβουν. Αυτή η αποστασιοποίηση του κράτους οφείλει να αποτελέσει πραγματικότητα, αφού διευθετηθούν οι εκκρεμότητες που άφησε η μέχρι τώρα παρεμβατική τακτική, η οποία επέφερε τεράστιο υλικό και ηθικό κόστος στους συνεταιρισμούς.

Η εμπλοκή των κομμάτων στους συνεταιρισμούς οφείλει να αποτελέσει παρελθόν, με ευθύνη των ίδιων των συνεταιρισμών. Αν δεν επιτευχθεί εσωτερική ενότητα, το συνεταιριστικό εργαλείο θα αποδεικνύεται αναποτελεσματικό.

Υπάρχει ανάγκη αναθεώρησης του θεσμικού πλαισίου για τους συνεταιρισμούς και προσαρμογής του, ώστε, μεταξύ των άλλων, να καταστεί δυνατή η συνεργασία των ελληνικών συνεταιρισμών με τους αντίστοιχους των άλλων ευρωπαϊκών χωρών. Το θεσμικό πλαίσιο δεν μπορεί να εκφράσει κομματικές επιλογές και πρέπει επιτέλους κάποτε να σταθεροποιηθεί. Θα το επιτύχει εφόσον τα πολιτικά κόμματα αντιληφθούν την τεράστια σημασία των συνεταιρισμών για την κοινωνικά αποτελεσματική λειτουργία της ελεύθερης ανταγωνιστικής αγοράς. Το σχέδιο καταστατικού Ευρωπαϊκού Συνεταιρισμού, που έχει καταρτισθεί από την Επιτροπή της Ε.Ε, μπορεί να αποτελέσει πολύτιμο βοήθημα αλλά και διεθνούς κύρους εμπειρογνώμονες μπορούν να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους.

Οι αγροτικοί συνεταιρισμοί πρέπει να εξετάσουν σε βάθος το θέμα των μηχανισμών χρηματοδότησής τους, ιδιαίτερα ύστερα από τις πρόσφατες αλλαγές, που έγιναν ερήμην των αγροτών και χωρίς να ληφθεί οποιαδήποτε μέριμνα για τις ιδιαιτερότητες που αντιμετωπίζει η χρηματοδότηση του γεωργικού τομέα, που επηρεάζει σχεδόν το ένα τρίτο του ελληνικού λαού. Αλλά το πρόβλημα της χρηματοδότησης και γενικότερα της υγιούς κεφαλαιακής συγκρότησης, πρέπει να απασχολήσει σοβαρά όλες τις κατηγορίες των συνεταιρισμών στην επιδίωξή τους να κατακτήσουν ανταγωνιστική θέση στην αγορά αλλά και το Ινστιτούτο.

Τέλος, η συνεταιριστική παιδείας. Έχει υποχρέωση το κράτος από τις συνταγματικές του επιταγές, να δημιουργήσει τα πλαίσια ούτως ώστε η συνεταιριστική παιδεία να μπει σε όλους τους κλάδους και τις βαθμίδες της εκπαίδευσης. Αλλά και αυτό δεν αρκεί στη σημερινή εποχή.

Χρειάζεται επιπλέον διαρκής ενημέρωση και επιμόρφωση όχι μόνο των υπαλληλικών αλλά και των αιρετών στελεχών, σχετικά με τις ορθές λειτουργικές διαδικασίες των συνεταιρισμών, τις συνεταιριστικές αρχές και τις συνεταιριστικές αξίες. Χρειάζεται επίσης πρόσθετη εξειδίκευση των ανωτέρων στελεχών στα θέματα του συνεταιριστικού μάνατζμεντ και οπωσδήποτε το ξεκαθάρισμα και η οριοθέτηση των αρμοδιοτήτων μεταξύ αιρετής διοίκησης και υπηρεσιακού μάνατζμεντ. Η ανάμιξη της διοίκησης σε θέματα εσωτερικού μάνατζμεντ και το αντίστροφο δεν πρέπει να συνεχισθεί. Το μάνατζμεντ είναι πλέον θέμα ειδικών και για να ασκηθεί σωστά στις συνεταιριστικές επιχειρήσεις, χρειάζεται να συμπληρώνεται και από συνεταιριστική επιμόρφωση.

Βεβαίως, μιλήσαμε για την οικονομία της αγοράς, ως πραγματικότητα σημερινή σε ανατολή και δύση, αλλά και για τα προβλήματα που δημιουργεί σε ανατολή και δύση με τις στρεβλώσεις τις οποίες προκαλεί. Οι συνεταιρισμοί, από τη φύση και το ρόλο τους αποτελούν φορείς διόρθωσης αυτών των στρεβλώσεων και αυτή η προσφορά τους έχει τεράστια οικονομική και κοινωνική σημασία. Είναι πολύ θετικό το ότι αυτή η προσφορά των συνεταιρισμών άρχισε, έστω και αργά, να αναγνωρίζεται στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Ίσως δεν θα καθυστερήσει να αναγνωρισθεί και σε εθνικό επίπεδο και να εκδηλωθεί με περισσότερη φροντίδα για τους συνεταιρισμούς.

Από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα, ο συνεργατισμός υπήρξε και παραμένει η μόνη κοινωνική εμπειρία που επέτυχε στην πράξη. Δεν πρέπει να το ξεχνάμε αυτό το πράγμα. Ίσως, διότι ήταν από αυτές τις κοινωνικές εμπειρίες που είχε σωστή σύνθεση ουτοπίας και πραγματικότητας. Διότι η έλλειψη αυτής της σωστής σύνθεσης ουτοπίας και πραγματικότητας οδήγησε ορισμένα κινήματα σε αποτυχία. Εμείς έχουμε και την ουτοπία μας, διότι όταν ξεκινήσαμε το 1844 οι ιδεολόγοι μας έλεγαν “θα κατακτήσουμε τον κόσμο”. Και έτσι έπρεπε να λέμε, διότι μόνο με τέτοια πίστη οι πρωτοπόροι αγωνίστηκαν, υπέφεραν, εδιώχθησαν για να θέσουν τα θεμέλια του συνεργατισμού στον κόσμο. Σήμερα δεν λέμε ότι θα κατακτήσουμε τον κόσμο. Μας φτάνει ένας μεγάλος τομέας της μικτής οικονομίας, στην οποία συνυπάρχουμε με το δημόσιο τομέα και τον ιδιωτικό τομέα. Βεβαίως, ο σκοπός του αγώνα μας είναι να επεκτείνουμε όσο μπορούμε το δικό μας τον τομέα και να βάλουμε τη σφραγίδα μας επάνω στην οικονομία. Αλλά ενώ διατηρούμε την ουτοπία μας, έχουμε πλήρη την αίσθηση της πραγματικότητας και για αυτό επιβιώσαμε, επιβιώνουμε και προχωρούμε. Το ότι προχωρούμε το αποδεικνύουν τα 700.000.000 των μελών της Διεθνούς Συνεταιριστικής Ένωσης. Ένα μεγάλο ποσοστό του παγκόσμιου πληθυσμού σε όλες τις ηπείρους ένας παλιός συνεταιριστής μισού αιώνα.

Όταν φτάσαμε στα 300 εκατομμύρια, εκεί είπαμε πως ήταν μεγάλο επίτευγμα. Και έκτοτε πήγαν 400, 600, 700 εκατομμύρια.

Είναι ένα κίνημα ανερχόμενο σε όλο τον κόσμο. Διότι όπως ελέχθη και σωστά, είναι οι αξίες του οι οποίες το διατηρούν. Βέβαια, οι αξίες του προϋποθέτουν για μας τους συνεταιριστές, ότι πρέπει να βελτιώνουμε το μυαλό και την καρδιά των ανθρώπων. Είναι πολύ δύσκολο έργο και

παίρνει πολύ καιρό, διότι αυτό σημαίνει ότι πρέπει να καταπολεμήσουμε ατομικισμούς, εγωισμούς, αδυναμίες. Αλλά είναι ένα έργο μεγάλο, ανώτερο. Όσοι ασχοληθήκαμε με αυτό βρήκαμε, μια ολοκλήρωση της ζωής μας, αυτό που μπορούμε να πούμε, την ολοκλήρωση της περιπέτειας που αποτελεί την ανθρώπινη ζωή. Και για αυτό δεν μετανιώνουμε, διότι αξίζει τον κόπο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αλίκη Ι. Ζουρίδη: «Η νέα Κοινή Αγροτική Πολιτική», 1993.
- Περιοδικό: «Αγροτικός Συνεργατισμός» Έτος 49^ο, Αριθ. Τεύχ. 1-2, Ιανουάριος - Φεβρουάριος 1994.
- Οι επιπτώσεις της αγροτικής πολιτικής στα συνολικά οικονομικά μεγέθη (Οικονομικός Ταχυδρόμος, 24 Σεπτεμβρίου 1992, σελ. 101-105).
- Η κατάσταση των ελληνικών Αγροτικών Συνεταιρισμών εν όψει των μεταβολών στην Ευρώπη, υπό Νικ. Κολύμβα Συνεταιριστική Πορεία, τεύχος 25, Ιούνιος 1992, σελ. 67-77.
- ΠΑΣΕΓΕΣ: Αγροτικά Νέα της Ε.Ο.Κ. (Περίοδος Γ', Αριθμ. Τεύχ. 23, Ιανουάριος - Φεβρουάριος 1993).
- Κ.Α. Παπαγεωργίου: «Συνεταιριστική Πορεία» Έτος 5^ο-22 (Απρίλιος - Ιούνιος 1991).
- Συνεταιριστική Πορεία τ.30 1993.
- Παπαγεωργίου Κ. (1991), Αγροτική Πολιτική, Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση - Θεωρία και Πολιτική.
- ΠΑΣΕΓΕΣ, Αγροτικά Νέα της Ε.Ο.Κ., Ιανουάριος - Φεβρουάριος (1991).
- Κοινή Γεωργική Πολιτική για τη Δεκαετία του '90 (1990).

- Μυρτάκης Γ. (1990), Ευρωπαϊκός Αγροτικός Συνεταιρισμός, μια νέα προοπτική στον Ευρωπαϊκό χώρο (Επιστημ. Συνέδριο ΟΣΕΓΟ).
- Η Ελληνική Γεωργία στη δεκαετία του '90, Αθήνα 1992, Έκδοση Γενική Δ/νση Εφαρμογών και Έρευνας Υπ. Γεωργίας, Ναπολέοντα Μαραβέγια (σελ. 171-179).
- Κρουσταλλάκη - Μπεβεράτου: Αγροτικοί Συνεταιρισμοί: Θεσμός οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης (Έκδοση 1990).
- Ελληνική Γεωργία, 1985 (σελ.40), Έκδοση Υπουργείο Γεωργίας (1986).
- Δ. Χατζηαντωνίου: Δυνατότητες χρηματοδότησης του αγροτικού τομέα με συμμετοχή της Ε.Ο.Κ., ΑΤΕ, (1986).
- Περιοδικό: «Συνεταιριστική Πορεία» (1986).
- Επεξεργασία από τον οδηγό Συνεταιριστική Οργάνωση, Έκδοση ΠΑΣΕΓΕΣ 1985.
- Παπαγεωργίου: «Αγροτικοί Συνεταιρισμοί», 1986.
- Λαμπέρ: «Η διδασκαλία του Συνεργατισμού», ελληνική απόδοση Στρατή Ο. Σωμερίτη, 1963.
- Αβδελίδης: «Ο Συνεργατισμός στις συνθήκες του καπιταλισμού. Θεωρία - εξέλιξη - πράξη», εκδ. Gutenberg, 1978.
- Περιοδικό: «Συνεταιριστική Πορεία», τ.38
- Περιοδικό: «Συνεταιριστική Πορεία», τ.41

- Περιοδικό: «Συνεταιριστική Πορεία», τ.42
- Περιοδικό: «Συνεταιριστική Πορεία», τ.45
- Περιοδικό: «Συνεταιριστική Πορεία», τ.47
- Περιοδικό: «Συνεταιριστική Πορεία», τ.50
- Περιοδικό: «Συνεταιριστική Πορεία», τ.48
- Περιοδικό: «Συνεταιριστική Πορεία», τ.49

